

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye'de Bölgesel Rekabet Edebilirliğin Geliştirilmesi

Türkiye'nin Bölgelerinin Ekonomik Yapısına Giriş

NEZAKET ÇEVİRİSİ

İKTİSADİ İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA TEŞKİLATI

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), hükümetlerin küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlarını çözmek üzere müştereken çalıştıkları bir forum olma işlevini taşımaktadır. OECD, aynı zamanda çalışmalarıyla kurumsal yönetim, bilgi ekonomisi ve nüfusun yaşlanmasına dair zorluklar gibi yeni gelişmeleri ve endişeleri anlamak ve bunlara cevap vermek konusunda ön sıralarda yer almaktadır. Teşkilatın kapsamındaki düzenekler hükümetlere politika deneyimlerini karşılaştırma, ortak problemlere çözüm arama, doğru uygulamaları teşhis etme ve ulusal ve uluslararası politikalara dair çalışmaları koordine etme imkanlarını sunmaktadır.

OECD üye ülkeleri şunlardır: Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Kore, Letonya, Lüksemburg, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Şili, Türkiye, Yeni Zelanda, Yunanistan. Avrupa Birliği OECD'nin çalışmalarına müdahil olmaktadır.
www.oecd.org

İletişim:

Sn. Marzena Kisielewska

Birim Başkanı

Güneydoğu Avrupa

Küresel İlişkiler Sekreteryası

OECD

GRS.contact@oecd.org

*Türkiye’de Bölgesel Rekabet
Edebilirliğin Geliştirilmesi*

Türkiye’nin Bölgelerinin Ekonomik Yapısına Giriş

Eylül 2016

NEZAKET ÇEVİRİSİ

Bu rapor OECD Genel Sekreteri'nin sorumluluğunda yayınlanmıştır. Burada ifade edilen görüşler ve kullanılan ifadeler OECD üye ülkelerinin resmi görüşlerini yansıtmamaktadır.

Bu belge ve buraya dahil edilen herhangi bir harita herhangi bir ülkenin statüsüne veya egemenliğine, uluslararası sınır ve hudutlara ve herhangi bir bölge, şehir veya alanın ismine sınırlama getirmemektedir.

Bu belge, Avrupa Birliği finansal desteğiyle hazırlanmıştır. Burada ifade edilen görüşler ve kullanılan ifadeler Avrupa Birliğinin resmi görüşlerini yansıtmamaktadır.

Ayrıca bu rapor, "An Introduction to the Economic Structure of Turkey's Regions" yayınının gayri resmi Türkçe çevirisidir. İngilizce'den Türkçe'ye çevirisinde, OECD ve T.C. Kalkınma Bakanlığı ekiplerinin herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Önsöz

Bölgeler, OECD ekonomilerinde giderek daha önemli bir rol oynamaktadır. Bölgeler vatandaşların yaşamını ve iş ortamını doğrudan etkileyen politikaların ortaya koyulmasından sorumludur. Bu doğrultuda, politika yapımcıların ve uygulayıcıların ekonomilerini anlaması ve en uygun araçlarla karşılaştırıp değerlendirmesi çok önemlidir. Bölgesel ve yerel politika yapımcıların artan önemi ayrıca ulusal ve bölgesel politikaları etkili bir şekilde koordine etmeyi daha da önemli hale getirmektedir.

Bölgelerinin ekonomik gelişmişliklerindeki büyük farklarla, Türkiye şu anda bölgesel gelişme politikaları ve bölgesel rekabet edebilirlik alanlarıyla aktif olarak ilgilenen OECD ülkeleri arasındadır. 2006 yılında, Kalkınma Bakanlığı 26 kalkınma ajansını (KA) devreye sokmuştur. Bunlar dört yıl sonra tamamen faal hale gelmiştir. Bu ajanslar bölgesel düzeyde araştırma, analiz ve ekonomik planlama yapmakta, kamu, özel sektör ve sivil toplum kurum/kuruluşlarına yönelik mali ve teknik destek programları uygulamakta ve yatırım destek ofisleri (YDO'lar) aracılığıyla yerel iş ve yatırım ortamını teşvik etmektedir. Yakın zamanda kurulan KA'ların Türk kamu yönetim sisteminde yerini bulması ve önemli bölgesel ekonomik gelişme politikalarını ortaya koymaları beklenmektedir.

Bu arka plana dayalı olarak, OECD bölgesel ve sektörel rekabet edebilirlik politikalarını iyileştirmek ve kalkınma ajansları, Kalkınma Bakanlığı ve diğer ilgili kurumlar arasındaki koordinasyonu geliştirmek amacıyla "Türkiye'de Bölgesel Rekabet Edebilirliğin Geliştirilmesi" projesini yürütmüştür. OECD ile Kalkınma Bakanlığının yakın işbirliğinde yürütülen 22 aylık proje (Kasım 2014 - Eylül 2016), Avrupa Birliği ve Türkiye tarafından ortaklaşa finanse edilmiştir.

Birincil ve ikincil veri toplama ve analizi ile çok sayıda misyon, çalıştay ve eğitim kurslarını içeren proje faaliyetleri, Ankara'nın yanı sıra Türkiye'nin tüm 26 bölgelerini kapsamıştır. Proje ekibi toplamda, 600'den fazla katılımcıdan girdi toplamıştır. Proje faaliyetleri dört tematik bileşen ve bunları kapsayan çok önemli bir kapasite geliştirme bileşenini içermiştir. Bu dört temel bileşen şunlardır:

- Bileşen 1. Bölgelerin rekabet edebilirliğinin özelleşmiş bir gösterge seti aracılığıyla ölçülmesi, karşılaştırılması ve izlenmesi.
- Bileşen 2. 26 NUTS II bölgesindeki hakim ve dinamik sektörlerin standartlaştırılmış bir çerçeve yoluyla belirlenmesi.
- Bileşen 3. Merkezi kurumlar ile Kalkınma Ajansları arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi.
- Bileşen 4. Ulusal sektör rekabet edebilirlik stratejilerindeki mekânsal boyutun güçlendirilmesi.

Projenin dört bileşenden oluşan yapısı doğrultusunda, bulguları da dört tematik raporda incelenmiştir. Bu rapor Bileşen 2'yi ele almaktadır. Raporun amacı, Türkiye'deki ulusal ve bölgesel politika yapımcıların bölgesel düzeyde uygulayabilecekleri sektörel ve yapısal analizleri göstermektir. Rapor ayrıca, 26 NUTS II bölgesini kapsayan ve daha detaylı analizler ve politika tartışmaları için bir başlangıç noktası olarak değerlendirilen ilk analizler ile sonuçlarını içermektedir.

Teşekkür

Bu yayının T.C. Kalkınma Bakanlığı ile yakın işbirliğiyle yapılan çalışmanın sonucunda OECD Küresel İlişkiler Sekreterliği'nin Güney Doğu Avrupa Bölümü tarafından hazırlanmıştır.

Raporun düzenlenmesi Patrik Pruzinsky tarafından yönetilmiş ve OECD Küresel İlişkiler Yayın Kurulu tarafından denetlenmiştir. Proje çalışması, Küresel İlişkiler Sekreterliği Müdürü Marcos Bonturi ve Güney Doğu Avrupa Bölümü Başkanı Marzena Kisielewska liderliğinde ve Clement Brenot'un yönetiminde yapılmıştır. Renaud Delpech, Alice Golenko ve Ali-Fuad Turgut raporun hazırlanmasında önemli katkılarda bulunmuştur. Bu projede ilk aşamada Anthony O'Sullivan ve Gregory Lecomte'nin rehberliğinden istifade edilmiştir. Ekip ayrıca idari ve yayın desteği sunmuş olan Eda Bayrak, Veronique Quenehen ve diğer OECD çalışma arkadaşlarına minnettardır. Ken Kincaid raporu düzenlemiştir.

Güney Doğu Avrupa Bölümü, proje konusundaki destek ve işbirliklerinden ötürü Türkiye'de proje boyunca yardım ve rehberlik sunmuş olan birçok görevli, uzman ve politika belirleyiciye en içten teşekkürlerini sunar. Bu kişiler: Serkan Valandova, Adnan Saygılı, Mustafa Erdem Kazaz, Nuri Barış Tartıcı, Salih Acar, Selcan Zorlu (Kalkınma Bakanlığı) Emine Döğür, Gülseren Şeyda Cebe, Halime Aslı Yıldırım, Yasemin Karabaş (MFİB) ve Mustafa Fazlıoğlu (AB Türkiye Delegasyonu).

Ekip ayrıca etkinlikler, toplantılar, çalıştaylar ve eğitim kurslarına katılmış ve tartışmalara aktif olarak katılım göstermiş tüm uzman ve uygulayıcılara minnettardır. Özellikle de 26 Kalkınma Ajansı'nın Genel Sekreterleri, Planlama Birimi uzmanları ve Yatırım Destek Ofisi uzmanlarına teşekkür etmek istiyoruz.

OECD Küresel İlişkiler Baş Danışmanı Antonio Fanelli, OECD Küresel İlişkiler Avrasya Bölümü Başkanı Willian Tompson, OECD Küresel İlişkiler SPNI Bölümü Başkanı Irene Hors ve OECD Küresel İlişkiler'den Asees Ahuja'ya yorumları ve rehberliklerinden dolayı özellikle teşekkür ederiz. Kamu Yönetimi ve Bölgesel Kalkınma Müdürlüğü Bölgesel Kalkınma Politikası Bölümü'nden çalışma arkadaşları da yorum ve rehberlik sunmuştur.

Bu raporda Avrupa Birliği ve Türkiye'nin finansal desteğinden istifade edilmiştir.

İçindekiler

Akronimler ve kısaltmalar.....	7
Yönetici Özeti.....	8
Giriş.....	9
Bölüm 1. Belirli yapısal ve sektörel analizlere genel bakış.....	11
1.1. Ekonomik yapı ve sektör performans analizi.....	12
1.2. Alt sektörler arasındaki karşılıklı etkileşimler.....	17
1.3. İnsan sermayesi.....	18
1.4. Politika hedefleri ve özel sektör geri bildirimini.....	19
Bölüm 2. Analizlerde izlenen metodoloji.....	21
2.1. Giriş.....	22
2.2. Yapısal analiz.....	24
2.3. Alt sektörler arasındaki karşılıklı ilişkiler.....	26
2.4. İnsan sermayesi.....	26
2.5. Politika hedefleri.....	27
2.6. Uzman geri bildirimini.....	27
2.7. İleriki süreç.....	28
Bölüm 3. OECD'deki belirli imalat sektörü eğilimleri.....	31
3.1. OECD ekonomilerinde imalat sektörünün rolü.....	32
3.2. İmalat sanayiinde gelişme eğilimleri.....	35
Bölüm 4. Türkiye'deki belirli imalat sektörü eğilimleri.....	37
4.1. Türkiye'de imalat sektörünün rolü.....	38
4.2. Sektör bağlantıları.....	41
4.3. İnsan sermayesi.....	42
4.4. Ulusal politika hedefleri.....	43
Bölüm 5. Bölgesel profilleri: Ekonomik yapı ve imalat sanayi alt sektörleri.....	45
5.1. Bölgelere genel bakış.....	46
5.2. TR10 Bölgesi - İstanbul.....	52
5.3. TR21 Bölgesi - Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ.....	52
5.4. TR22 Bölgesi - Balıkesir ve Çanakkale.....	54
5.5. TR31 Bölgesi - İzmir.....	56
5.6. TR32 Bölgesi - Aydın, Denizli ve Muğla.....	58
5.7. TR33 Bölgesi - Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak.....	60
5.8. TR41 Bölgesi - Bursa, Bilecik ve Eskişehir.....	62
5.9. TR42 Bölgesi - Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya ve Yalova.....	64
5.10. TR51 Bölgesi - Ankara.....	66
5.11. TR52 Bölgesi - Karaman ve Konya.....	68
5.12. TR61 Bölgesi - Antalya, Burdur ve Isparta.....	70
5.13. TR62 Bölgesi - Adana ve Mersin.....	72

5.14. TR63 Bölgesi - Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye	74
5.15. TR71 Bölgesi - Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde	76
5.16. TR72 Bölgesi - Kayseri, Sivas ve Yozgat	78
5.17. TR81 Bölgesi - Bartın, Karabük ve Zonguldak	80
5.18. TR82 Bölgesi - Çankırı, Kastamonu, ve Sinop	82
5.19. TR83 Bölgesi - Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat	84
5.20. TR90 Bölgesi - Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon	86
5.21. TRA1 Bölgesi - Bayburt, Erzincan ve Erzurum	88
5.22. TRA2 Bölgesi - Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars	90
5.23. TRB1 Bölgesi - Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli	92
5.24. TRB2 Bölgesi - Bitlis, Hakkari, Muş ve Van	94
5.25. TRC1 Bölgesi - Adıyaman, Gaziantep, ve Kilis	96
5.26. TRC2 Bölgesi - Diyarbakır ve Şanlıurfa	98
5.27. TRC3 Bölgesi - Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak	100
Kaynaklar	102
Ek A. Yapısal analiz: metodoloji notu	106
Ek B. Yapısal analiz gösterge formülleri	108
Ek C. İmalat sanayi alt sektörlerine dair uzman grubu toplantı anketi	109
Ek D. Girdi-çıkıtı analizi metodoloji notu	110
Ek E. Bölgesel profil temel alt sektör istatistikleri	119

Kısaltmalar

AHİKA	Ahiler Kalkınma Ajansı
ANKARAKA	Ankara Kalkınma Ajansı
BAKA	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı
BAKKA	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
BEBKA	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
İÖİPA	İş Ortamı ve İşletme Performansı Anketi
YBBO	Yıllık Bileşik Büyüme Oranı
ÇKA	Çukurova Kalkınma Ajansı
KA	Kalkınma Ajansı
DAKA	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DİKA	Dicle Kalkınma Ajansı
DOĞAKA	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
DOKA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
AB İGA	Avrupa Birliği İşgücü Araştırması
FKA	Fırat Kalkınma Ajansı
GSYİH	Gayrisafi yurt içi hasıla
GEKA	Güney Ege Kalkınma Ajansı
GMKA	Güney Marmara Kalkınma Ajansı
KDZ	Küresel değer zinciri
HHE	Herfindahl-Hirschman Endeksi
BİT	Bilgi ve iletişim teknolojileri
İKA	İpek Yolu Kalkınma Ajansı
Nİ	Nesnelerin İnterneti
İSTKA	İstanbul Kalkınma Ajansı
YDO	Yatırım Destek Ofisi
IZKA	İzmir Kalkınma Ajansı
KARACADAĞ	Karacadağ Kalkınma Ajansı
KUDAKA	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı
KUZKA	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı
KK	Konum Katsayısı
MARKA	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
MEVKA	Mevlana Kalkınma Ajansı
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye
KB	Kalkınma Bakanlığı, Türkiye
BSTB	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye
NACE	Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiksel Sınıflaması
NUTS	İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflandırması
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OKA	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
ORAN	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı
PİK	Proje İstişare Komisyonu
UYYDP	Uluslararası Yetişkin Yeterliklerini Değerlendirme Programı
UÖDP	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
AKÜ	Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler
BKP	Bölgesel Kalkınma Planı
YDİİ	Yapısal ve Demografik İş İstatistikleri
SERKA	Serhat Kalkınma Ajansı
KOBİ	Küçük ve orta ölçekli işletmeler
SNA93	Ulusal Hesaplar Sistemi
STAN	Yapısal Analiz Veritabanı
GZFT	Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler Analizi
KDT	Katma Değer Ticareti
TRAKYAKA	Trakya Kalkınma Ajansı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
KD	Katma Değer
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
ZEKA	Zafer Kalkınma Ajansı

Yönetici Özeti

Türkiye geçtiğimiz 20 yılda ekonomik yapısında meydana gelen değişikliklerle bağlantılı güçlü bir ekonomik büyüme kaydetmiştir. Yapısal değişiklikler imalat sektörünün payında nispi azalmayı kapsamakla birlikte, hizmet sektörü büyümüş ve tarım sektörü istihdam ve GSYİH'ye önemli ölçüde katkı sağlamayı sürdürmüştür. Mutlak olumlu büyümeye rağmen, imalat sektöründeki nispi yavaşlama Türkiye'deki politika belirleyiciler arasında bazı endişelere yol açmıştır. Temmuz 2013'te kabul edilen Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Türkiye'de imalat sektörünü desteklemek ve dönüştürmek için katma değeri yüksek ve yenilikçi alt sektörler odaklanarak, bu sorunun üzerine gitmeye çalışmaktadır.

Uygun maliyetli ve piyasa mekanizmalarına riayet eden politikalar tasarlamak için ulusal ve bölgesel ekonomik yapıların dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Bu rapor politika geliştirmeye yönelik şu girdileri sağlamaya çalışmaktadır: i) bölgesel düzeyde uygulanabilir belirli yapısal ve sektörel analizlere genel bir bakış ve ii) Türkiye'nin 26 NUTS II bölgesinin her birindeki temel bölgesel yapısal ve sektörel analizlerden elde edilen ilk bulgular.

Üretim, istihdam, ticaret veya yatırıma ilişkin çeşitli ekonomik göstergeler ve analizler, alt sektörlerin ekonomiye nasıl katkı sağladığını gösterebilmektedir. OECD uygulamaları ile uluslararası uygulamaların yanı sıra ekonomik literatürden yararlanan rapor, bölgesel düzeye uygun gösterge ve analizleri ele almaktadır. Bunlar beş alana ayrılmaktadır:

- Ekonomik yapı ve sektör performans analizi;
- Alt sektörler arasındaki etkileşimler;
- İnsan sermayesi;
- Ulusal ve bölgesel politika hedefleri;
- Özel sektör geri bildirim.

Rapor daha sonra, seçilen yapısal ve sektörel analizlerden bazılarını kullanarak 26 kısa bölgesel profil şeklinde, Türkiye'nin 26 bölge ekonomisinin basit bir değerlendirmesini yapmaktadır. Raporda mümkün olan en kapsamlı tabloyu çizilebilir için çeşitli kaynaklardan alınan nicel ve nitel verilerden, örneğin resmi istatistikler, bölgesel kalkınma planları ve bölgesel paydaş çalışmaları, yararlanılmaktadır. Rapor, her bölgede önemli bir rol oynayan ya da ileride bölge ekonomisine yeni dinamik getirebilecek alt sektörleri ortaya çıkarmayı sağlayan basit bir tipoloji geliştirmeye çalışmakta ve bu anlamda ilgili alt sektör ihtisaslaşma konusuna ışık tutmayı hedeflemektedir.

Ortaya çıkan sonuçlar çelişkilidir. Türkiye'nin doğusunda çok sayıda bölge, çoğunlukla birincil tarımsal faaliyetlere yönelmişken, bölgesel istihdamın sadece %10'undan biraz fazlası imalat sektöründe bulunmaktadır. Ülkenin batısında ise, imalat sektörü birçok bölgede istihdamın %40'tan fazlasını oluşturmaktadır. Tarım hariç tutulduğunda, bölgelerin sadece üçte birinde en çok insanın istihdam edildiği ilk on alt sektör arasında en az bir imalat sanayi alt sektörü bulunurken, diğer üçte birlik kısımda en üstteki on alt sektörde dört veya beş imalat sanayi alt sektörü vardır.

Bölgeler ayrıca araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinin yoğunluğuna göre ölçülen imalat sanayii üretiminin çok yönlülüğü açısından da farklılık göstermektedir. Çoğu bölgede işgücü yoğunluklu, düşük teknoloji imalat hâkim olmasına rağmen, Ar-Ge ağırlıklı alt sektörler TR51 Ankara ve TR41 Bilecik, Bursa ve Eskişehir de dâhil birkaç bölgede imalat sektöründeki istihdamın yaklaşık üçte birine tekabül etmektedir.

Rapor, bölgeler arasında kolay karşılaştırma yapmaya imkan veren temel, uyumlu bir yaklaşımla çok sayıdaki mevcut analizi tamamlamaya çalışmaktadır. Ancak bu tür bir yaklaşım, özellikle çok daha derin inceleme gerektiren karmaşık bir ekonomik yapıya sahip bölgeleri incelerken, beraberinde bazı kısıtlamalar da getirmektedir. Buna bağlı olarak, bu rapor bölgelerde sektörel politika geliştirmeye yönelik bilgiler vermede tek başına yeterli görülmemekten ziyade sonraki analiz ve tartışmalar için bir başlangıç noktası olarak kabul edilmelidir.

Giriş

2000'li yıllarda, Türkiye süreklilik gösteren güçlü bir ekonomik büyüme kaydetmiş, GSYİH neredeyse ikiye katlanmıştır. Büyüme yapısal değişikliği de beraberinde getirmiştir – diğer bir deyişle ekonomik faaliyetler, üç genel sektör olan tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinde farklı oranlarda dağılmıştır (Herrendorf ve diğerleri, 2013).

Türkiye'nin 26 bölgesinden her birinin, bölgesel coğrafyaların çeşitliliği, faktör donatımları, ekonomik yapı ve ihtisaslaşma ile bağlantılı olarak kendi özgün ekonomik büyüme ve yapısal değişiklik hikâyesi vardır. OECD Türkiye Ekonomik İnceleme Raporları her biri kendi büyüme özelliklerine sahip iki bölgeye dikkat çekmektedir; "Anadolu Kaplanları" ve "Gelişmiş Batı" bölgeleri. Anadolu Kaplanı olarak kabul edilen beş bölgede, daha önce sınai faaliyetlerin bulunmadığı kırsal bölgelerde bile sanayi ve hizmetler sektörlerinde istihdamın artması kilit unsur olmuştur. "Gelişmiş Batı" olarak tanımlanan dokuz bölgede, ekonomik büyüme, büyük ölçüde sanayi ve hizmetler sektörlerindeki verimlilik artışıyla desteklenmektedir (OECD, 2014a).

Ekonomik büyümenin temelleri, yeniliği teşvik eden, rekabetçi piyasaları destekleyen, hukukun üstünlüğü, uygun düzenlemeler ile güçlü bir iş ortamında yatmaktadır. 2014 OECD Türkiye Ekonomik İnceleme Raporu düzenleme, vergilendirme ve işgücü piyasasında duyulan reform ihtiyacına dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, bu tür önkoşullu reformların ekonomik faaliyetlerin sektörel olarak etkin şekilde yeniden dağıtımına yol açıp açmayacağına ve hükümet müdahalesinin dayanağı olup olmadığına dair hararetli bir politika tartışması yapılmaktadır. Politikaların, tarımdan sanayiye geçişi nasıl kolaylaştırabileceği konusuna özellikle ağırlık verilmektedir, çünkü bu konu sektörler arası yayılma etki (spillover) getirilerini artırabilir. Dolayısıyla da, sektöre özel politika geliştirmek, kaynakların yanlış tahsisini ve alt sektörlerde etkili politika desteği sağlamak için azami önem taşımaktadır.

Etkili sektör politikası, kapsayıcı ekonomik yapının genel bir analizine ve belirli alt sektörlerin daha derinlemesine incelenmesine dayanmaktadır. Analiz sonuçları, kanıta dayalı politika tasarımı temellendirmek için kritik girdiler sağlamaktadır. Bu rapor, Türkiye'deki 26 bölgenin ekonomik yapısını ve alt sektör özelliklerini değerlendirmeye ve incelemeye yönelik temel yaklaşımlara genel bir bakış sunmaktadır.

Kurumsal çerçeve

Ekonomik kalkınma, yapı ve ihtisaslaşma düzeyleri bir bölgeden diğerine geniş ölçüde farklılık göstermekte, hatta belirli bir bölge içinde bile büyük farklılıklar gözlenebilmektedir. Kalkınma Bakanlığı, bölgesel çevrelere verilen politika desteğini güçlendirmek ve uyumlu hale getirmek amacıyla 2010 yılında faaliyete geçen 26 Kalkınma Ajansı kurmuştur. 26 NUTS II bölgesinin her biri için bir Kalkınma Ajansı ve bunların hepsinin üç temel işlevi vardır:

- Araştırma, analiz ve planlama;
- İşletmeler ile kar amacı gütmeyen kuruluşlara yönelik mali ve teknik destek;
- Yatırım Destek Ofisleri (YDO) aracılığıyla yatırım teşviği ve desteği.

Türkiye'deki NUTS II Bölgelerinde Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında 5449 Sayılı Kanun hükümlerine göre Kalkınma Ajanslarının eşgüdümü ve denetiminden Kalkınma Bakanlığı sorumludur.

Ulusal kalkınma planları, 1963 yılından beri Türkiye'nin sosyo-ekonomik kalkınması için yol gösterici çerçeveler sunmuştur. Onuncu Kalkınma Planı (2014-18) hem milli geliri azami seviyeye çıkarmayı hem de bölgeler arası farklılıkları azaltmayı amaçlamaktadır. Plan, 2011 seçimleri sırasında hükümet tarafından ilan edilen 2023 hedeflerine giden yolu çizmekte ve yerel olarak uyarlanmış Bölgesel Kalkınma Planları (BKP) hazırlamak için Kalkınma Ajanslarının çalışmalarını düzenlemektedir. Bölgesel Kalkınma Planları,

Kalkınma Ajanslarının politika alanlarında eşgüdüm sağladığı, imalat sanayi alt sektörlerini öncelikli hale getiren bölgesel ve ulusal düzeylerde onaylanmaktadır. Sektör analizleri, öncelikli alt sektörleri belirlemek ve bunlara yönelik politikalar tasarlamak için temel sağlamaktadır.

26 Kalkınma Ajansı çeşitli şekillerde sektör analizleri yapmaktadır. Bunların odak noktası ve kapsamı, Kalkınma Ajansının vizyonunu, analizi yapanların çeşitli becerilerini ve yerel ve ulusal akademik kurumlar ve düşünce kuruluşlarıyla nasıl yakın işbirliği yaptığını yansıtmaktadır. En az ekonomik çeşitliliğe sahip az gelişmiş bölgeler, çoğunlukla mevcut kaynaklar ve bölgesel özellikler konulu temel bir analizi esas almaktadır. Daha gelişmiş bölgeler konum katsayısı yaklaşımları, coğrafi odaklanma endeksi ve ağırlığa dayalı modeller gibi daha nicel değerlendirmeler yapma eğilimindedir. Bu yüzden, bölgesel analizler arasında karşılaştırma yapmak için kapsam sınırlıdır.

Daha uyumlaştırılmış analizlerin lehine çeşitli argümanlar vardır. Birincisi, analizlerin kapsamlılık ve güvenilirlik derecesi şu anda bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Bunları uyumlu hale getirmek, mevcut en iyisi analizleri uygulayarak en az gelişmiş bölgelerin arayı kapatmasına yardımcı olacaktır. İkincisi, farklı gelişmiş bölgeler genellikle farklı metodolojiler seçmektedir – uyumlaştırılmış bir yaklaşım bunlara yararlı karşılaştırma noktaları sağlayacaktır. Son olarak, karşılaştırılabilir sonuçlar, bölgeler genelinde ve arasında model ve farklılıkların ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Raporun hedefleri

Bu rapor, politika geliştirmeye yönelik girdi sağlamak üzere yapısal ve sektörel analizleri açıklayan ve uygulayan beş bölümden oluşmaktadır.

1. Bölüm bölgesel düzeyde uygulanabilir belirli yapısal ve sektörel analizlere genel bir bakış sunmaktadır. Ekonomik yapının ve sektör gelişiminin farklı boyutlarını değerlendirmek amacıyla – konu, kapsam ve derinlik açısından değişiklik gösteren - farklı temel yaklaşımlara bakılmaktadır. Buradaki amaç, bölgesel ekonomik yapılarını ve alt sektörlerini daha ayrıntılı inceleme yolları seçerken, 26 Kalkınma Ajansı için bir kaynak işlevi görmektir.

2. Bölüm, özellikle imalat sanayi alt sektörlerine odaklanarak OECD ekibinin, 26 bölgesel ekonomik yapının temel unsurlarını değerlendirmek için kullandığı analitik yöntemleri açıklamaktadır. Bu bölüm ayrıca hakim ve dinamik sektörlerin nasıl sınıflandırıldığını da ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Bu bölümün amacı, 26 Kalkınma Ajansı bölgesel ekonomik yapıyı ve alt sektörleri daha derinlemesine araştırma yolları ararken, kullandıkları bölgesel yapısal analiz yöntemlerini tamamlamaktır.

Rapor ayrıca OECD ülkelerindeki ve Türkiye'deki imalat sektörlerinin temel özelliklerini de araştırmaktadır – sırasıyla 3. ve 4. Bölüm konuları. Raporun bunu yapmaktaki amacı, 26 bölgeye daha yüksek düzeyde karşılaştırma olanağı sağlamak ve bölgesel karşılaştırma avantajlarına ilişkin tartışmaları canlandırmaktır.

5. Bölüme gelince, 26 bölgenin her birinde genel ekonomik yapının ve imalat sanayi alt sektörlerinin temel özellikleri tespit edilmeye çalışılmaktadır. İncelenen alanlar –politika hedefleri, bölgesel geri bildirim, hakim sektörler ve ekonomik yönden dinamik sektörlerin özellikleri dâhil – 2. Bölümde ortaya konulan metodolojiyi yakından göstermektedir. Buradaki amaç, Kalkınma Ajanslarının analitik bulgularını tamamlamak ve gelecekteki sektörel araştırmaların yönünü göstermektir.

Bölüm 1

Belirli yapısal ve sektörel analizlere yaklaşımlara genel bakış

Bu bölüm, ulusal ve bölgesel düzeylerde ekonomik yapıyı ve sektör gelişimini değerlendirmeye yönelik bazı temel yaklaşımları dikkate almaktadır. Burada, yapısal dönüşümün ve ekonomik büyümenin karşılaştırmalı üstünlük, ihtisaslaşma ve uluslararası ticaret gibi temel göstergelerinin alındığı ekonomi literatürden ve OECD uygulamalarından yararlanılmaktadır. Ölçek olarak geniş ancak kapsamlı olmayan belirli yaklaşımlar, beş alanı ele almaktadır:

- ekonomik yapı ve sektör performans analizi;
- alt sektörler arasındaki etkileşimler;
- insan sermayesi;
- politika hedefleri;
- özel sektör geri bildirimini.

1. Bölümün, bu amaca yönelik yaklaşımları araştırmak ve incelemek için sektörel analizlerdeki alanları incelemesi ve, 26 Kalkınma Ajansı için kaynak olması amaçlanmaktadır. Kalkınma Ajansları bunların en uygunlarını seçerek, bölgesel ekonomik yapıya ve coğrafi özelliklere uyarlayabilir.

1.1. Ekonomik yapı ve sektör performans analizi

Ekonomik bir kuruluşun yapısı, ekonomik kümelerin oluşumu ve etkileşimi ile belirlenir. Kümelerin zamanla boyutlarıyla bağlantılı olarak değişme şekli, ekonomik yapının dinamiğini oluşturur (Jackson ve diğerleri, 1990). Bir ekonomi, tarımdan sanayiye, sanayiden hizmetlere evrilirken, dönüşüm mekanizması devreye girer ve ekonominin doğası değişir. Ekonomik yapının anlaşılması, bütüncül sektörle ilgili yapısal analizlerin kökeninde yatmaktadır. Farklı sektörlerin genel ekonomik yapıya katkıda bulunduğu belirli yönler, bireysel sektörlerin ve alt sektörlerin daha yakından incelenmesine temel oluşturur.

Değerlendirmenin bu ilk alanında, yaklaşımlarda Yapısal Analiz (STAN) veri tabanı (1. Kutu), ekonomi literatürü ve UNIDO'nun Sınai Politikaların Kalitesinin Artırılması (EQUIP) projesi de dâhil OECD analiz ve araçlarından yararlanılmaktadır. Ekonomik yapının ve sektör performansının değerlendirilmesinde beş konu ele alınmaktadır:

- sektör oluşumu ve dinamikleri;
- alt sektörün yapısı ve performansı;
- teknolojik yoğunluk;
- küresel değer zinciri entegrasyonu;
- çevresel etki.

Beş konunun her birindeki göstergelerin çoğu hem sabit biçimde (hisse, stok vb.) hem de dinamik biçimde (büyüme ve toplam değişim) düşünülebilir. Pek çok gösterge ayrıca yerel ekonomiyi ulusal veya küresel ekonomiyle karşılaştırarak etkili bir karşılaştırma aracı olarak işlev görebilir.

Kutu 1. The OECD Yapısal Analiz Veritabanı (STAN)

OECD Yapısal Analiz (STAN) Veritabanı yapısal değişim analizi için 23 temel ekonomik faaliyet göstergesini bir araya getirmektedir. Veritabanı, ulusal araştırmalar gibi yıllık ulusal hesap ve kaynaklardaki faaliyet tablolarındaki verileri kullanmaktadır. STAN veritabanındaki gösterge alanları yapısal analizde çok önemlidir. Ulusal Hesaplar Sistemindeki (SNA93) uluslararası standart tanımları aşağıdaki temel STAN alanlarının tanımlarında (OECD, 2000) yakından yansıtılmaktadır.

- Üretim, mal ve hizmet çıktıları elde etmek için emek, sermaye, mal ve hizmet girdilerinin kullanıldığı bir faaliyettir. Ekonomik faaliyete üretim değeri ve hacmi üç gösterge ile ölçülür.
- Ara girdiler, duran varlıklar hariç olmak üzere üretim sürecinde girdi olarak tüketilen mal ve hizmetlerden oluşur. Ekonomik faaliyete göre ara girdilerin değer ve hacmi üç gösterge ile ölçülür.
- Katma değer, elde edilen çıktının değerinden girdilerin değerinin çıkarılmasıyla bulunur. Ekonomik faaliyete göre katma değer değeri ve hacmi dört gösterge ile ölçülür.
- Emek, insanların yaptığı iştir ve bir üretim faktörü olarak kabul edilir. Ekonomik faaliyete göre emeğin maliyetini ve istihdam miktarı dokuz gösterge ile ölçülür.
- Sermaye –makine veya ekipman gibi tek bir birimin üretimiyle azalmayan - bütün duran varlıklardır. Amortisman dâhil değildir. Ekonomik faaliyete göre sermayenin değeri ve hacmi altı gösterge ile ölçülür.
- Ticaret, mal ve hizmetlerin ithalat ve ihracatıdır. Ekonomik faaliyete göre malların ithalat ve ihracat değeri iki gösterge ile ölçülür.
- Hükümet etkileri, hükümetin bütün işletmeler veya belirli bir sektördeki işletmeler için koyduğu kural ve düzenlemeleri ve işletmelere sağladığı desteği kapsar. STAN göstergelerinden biri, ekonomik faaliyete göre üretimdeki sübvansiyon hariç vergileri hesaplar.
- Gelir, üretimden elde edilen fazla ya da açıktır. Ekonomik faaliyete göre işletme fazlasının brüt ve net değeri iki gösterge ile ölçülür.

Göstergeler ulusal düzeyde mevcuttur. Ancak verinin elde edilebilirliğine ve bölgesel paydaşlara uygunluğuna göre çoğu gösterge bölgesel düzey için hesaplanabilir.

Kaynak: OECD (tarih belirtilmemiş[c]), "STAN değişkenleri", www.oecd.org/sti/ind/STAN_var_list_EN.pdf.

Sektör oluşumu ve dinamikleri

Sektör analizi, ekonomik bir birimin yapısına ilişkin genel bakış açısı sunmak ve onu bu yapıya göre konumlandırmak amacıyla bu birimdeki farklı toplam makro-sektörlerin rolünü değerlendirir. Analiz tarım, sanayi ve hizmetlerin rolüne ve göreceli ağırlığına ilişkin bilgi sağlar. Sektör analizleri ile yönetilebilecek temel sorular şunlardır: Bir ekonomi makro-ekonomik yapı açısından nerede durur ve üretim ve ihracat temeli nedir? Analiz ayrıca ekonominin ulusal ve küresel ölçekte kıyaslanmasına imkân verir.

Seçilen göstergeler:

- Tarım, imalat ve hizmetlerin toplam katma değer / istihdamdaki payı;
- Toplam katma değerde ihracatın payı.

Alt sektör yapısı ve performansı

Alt sektör yapı ve performans analizi her bir makro-sektörün yapısını inceleyerek, ticareti yapılan sektörlerin belirli özelliklerine dikkat çeker. Her bir makro-sektör, belirli özellikleri ve toplam üretim ve istihdama yaptıkları katkılar açısından farklılık gösteren çeşitli alt sektörlerden oluşur. Zaman içindeki alt sektör performansının ve rekabet edebilirlik eğilimlerinin incelenmesi, makro-sektörlerin oluşumunun ve yapısal değişim süreçlerinin anlaşılmasını sağlar.

Seçilen göstergeler:

- çalışan başına alt sektör katma değeri;
- toplam sektörel katma değerde alt sektörün payı;
- toplam katma değerde alt sektörün payı;
- toplam sektörel ihracatta alt sektörün payı.

Katma değeri temel bir gösterge olarak kullanan analizler, sektör ve alt sektör performansının ölçülmesinde değerli bir araçtır. Ancak istihdam verilerini esas alan analizler, katma değer esaslı analizleri tamamlayabilir ya da elde veri olmaması veya sınırlı veri bulunması durumunda onların yerine geçebilir.

Seçilen göstergeler:

- alt sektör istihdamı;
- toplam sektörel istihdamda alt sektör istihdamının payı;
- toplam istihdam içinde alt sektör istihdamının payı;
- istihdam edilen kişi başına katma değer.

Seçilen bu göstergelere ek olarak, sektörel kavramlar bir alt sektörü bölgesel, ulusal veya küresel ekonomide konumlandırmayı mümkün kılan ek fikirler sağlar. Karşılaştırmalı sınai olgunluk, ekonomik çeşitlendirme ve ihtisaslaşma bu tür yararlı kavramlardan üçüdür.

Karşılaştırmalı sınai olgunluk

Livesey (2012) ülkenin bir sanayinin yaşam döngüsünde bulunduğu aşamayı diğer ülkelerin aynı sanayinin yaşam döngüsündeki pozisyonu ile karşılaştırarak karşılaştırmalı sınai olgunluk kavramını açıklar. Karşılaştırma, yerli sanayinin olgunluk derecesini “x” eksen ve sanayinin dünya çapındaki olgunluk derecesini “y” ekseninde gösteren dört çarpı dört bir kare ile gösterilebilir. Karedeki her bir kutu, ülkedeki bir sanayinin küresel norma göre karşılaştırmalı olgunluğunu gösterir. Bu yöntem esas alınarak, sanayiler yedi gruba bölünebilir:

- Hem ülke içinde hem de küresel çapta gelişme ve büyümenin ilk aşamalarında olan sanayiler.
- Yurt içinde gelişme veya büyüme aşamasında olan ancak henüz küresel çapta gerileme aşamasında olmamakla birlikte daha iyi gelişmiş sanayiler.
- Yurt içinde büyüme veya olgunlaşma aşamasında olan ancak dünya çapında daha az gelişmiş sanayiler.
- Yurt içinde olgunluk veya gerileme sürecinde olan ve aynı durumun dünya ölçeğinde de geçerli olduğu sanayiler.
- Ülke içinde olgunluk veya düşüş yaşayan ancak dünya çapında gelişmekte veya büyümekte olan sanayiler.
- Ülke içinde hala gelişme aşamasında olan ancak dünya çapında düşüşe geçen sanayiler.
- Ülke ekonomisinde büyüme kaydeden ancak dünya ölçeğinde düşüşe geçen sanayiler.

Ekonomik çeşitlilik

Ekonomik çeşitlilik genellikle sanayi sınıfları boyunca ekonomik faaliyet ve istihdamın dağıtım seviyesi olarak tanımlanmaktadır (Attaran, 1987). Yüksek ekonomik çeşitliliğin ekonomik kalkınma seviyesi üzerinde olumlu etkisinin bulunduğu dair güçlü deneysel kanıtlar olmamakla birlikte, belirli bir sanayi kolunda ekonomi dış şoklara daha az maruz kaldığı için çeşitlendirmenin ekonomik istikrarı desteklediği görüşü yaygın kabul görmektedir (Malizia ve Ke, 1993). Herfindahl-Hirschman endeksi

(HHE) belirli bir alt sektördeki iş yoğunluğunu veya belirli bir sektördeki alt sektörlerin yoğunluğunu ölçmek için yaygın olarak kullanılan bir araçtır.

HHE'nin yaygın versiyonu, bütün sanayilerin veya bunların alt sektörlerinin pazar paylarının karesi olarak ifade edilmektedir (Hirschman, 1980). Endeksin değeri 0 ile 100 arasında değişmektedir. Endeks yükseldikçe ekonomi ve/veya sanayinin çeşitliliği azalmaktadır. Ancak literatürde HHE'nin pek çok çeşidi vardır.

Alt sektörlerde nispi ihtisaslaşma

Bölgesel bir ekonomik yapının ulusal ekonomik yapıyla ne kadar yakından eşleştiğinin karşılaştırılması da değerli bilgiler sağlamaktadır. Konum katsayısı (KK) ülkenin bütününe göre bölgesel bir alt sektörün nispi yoğunlaşmasını ölçen analitik bir göstergedir. KK, belirli bir ekonomik gösterge (katma değer, çıktı, istihdam vb.) için bir alt sektörün toplam bölgesel payının aynı gösterge için alt sektörün ulusal düzeydeki payına bölünmesiyle hesaplanır. Bir değeri bölge ve ülkenin söz konusu alt sektörde aynı derecede ihtisaslaşmış olduğunu gösterirken, birden büyük değerler bölgesel yoğunlaşmanın ulusal düzeye göre daha yüksek olduğuna işaret eder (ABD Ticaret Bakanlığı, tarih belirtilmemiş). KK çoğunlukla alt sektörlerin alt sektör ihracat veya ithal edebileceğini göstermek için kullanılır. Örneğin, bir alt sektör bölgesel olarak nispeten yoğunlaşmışsa, bu alt sektörün ihracatçı sektör olma potansiyeli olabilir.

Teknolojik yoğunluk

Pek çok ekonomik birim, hala sınırlı katma değer ve ekonominin geri kalanı için çok az ölçüde olumlu yayılma etkisi yaratan basit, genellikle emek yoğun faaliyetlere dayanır. Ağırlıklı olarak az gelişmiş üretime dayalı ekonomiler dalgalı meta fiyatları ve gelişmekte olan ekonomilerle rekabet gibi dış şoklar karşısında çoğunlukla savunmasız kalabilir.

Araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) ekonomik yapıda teknoloji yoğunluklu alanlara doğru ilerleme imkanı sağlar. Farklı alt sektörler farklı düzeylerde teknolojiye sahip olduğundan, onları destekleyecek özel politikalar ve daha teknoloji yoğunluklu alt sektörlerle geçiş yapmalarını sağlayacak farklı politikalar istemektedirler (Hatzichronoglou, 1997). Teknolojinin çok sayıda bileşeni olmasına rağmen sanayileri sınıflandırabilecek hazır bulunabilir veriye sahip olması itibarıyla Ar-Ge önemli bir faktördür. İlerilik göstergelerinden biri, üretim süreçlerinde Ar-Ge'nin yoğunluğudur. OECD, örgütün geneli için yüksek, orta yüksek, orta, orta düşük ve düşük Ar-Ge ağırlıklı alt sektörler olarak beş düzeyli bir sınıflandırma önermektedir (Ek A). Alt sektörleri ayırmak için aynı yaklaşımı korumakla birlikte, sınıflandırma bireysel olarak ülkelere daha uygun olacak şekilde değiştirilebilir (OECD, 2016b).

Seçilen göstergeler:

- Toplam sektörel katma değer içinde Ar-Ge yoğunluğuna göre alt sektörlerin payı;
- Toplam sektörel ihracat içinde Ar-Ge yoğunluğuna göre alt sektörlerin payı;
- Toplam sektörel istihdam içinde Ar-Ge yoğunluğuna göre alt sektörlerin payı.

Küresel değer zinciri entegrasyonu

Küresel değer zincirleri (KDZ'ler) kalkınmanın bütün aşamalarında ekonomileri kapsayarak dünya ticaretine hâkim özelliklerden biri haline gelmiştir. Bütün mal üretim süreci – ve bütün ara adımlar – gitgide gerekli beceri ve malzemelerin rekabetçi maliyetlere ve kaliteyle bulunabildiği yerlerde gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden, ulusal ve bölgesel düzeylerdeki politika belirleyicilerin ekonomilerinin bu küresel süreçteki rolünü anlayabilmeleri kritik önem taşımaktadır.

Alt sektörlerin küresel değer zincirlerindeki konumunun incelenmesi, bir bölgeyi ve alt sektörlerdeki rekabetçiliğini konumlandırmak ve bunların küresel ekonomiye entegrasyonunun altında yatan etmenleri açığa çıkarmakla ilgili değerli bilgiler ortaya koyabilir.

Seçilen göstergeler:

- yarı işlenmiş malların ticareti;
- ihraç edilen nihai mallara karşı ithal edilen hammadde oranı;
- ana ihracat pazarlarına uzaklık;
- ana ihracat pazarlarına geçiş süresi.

Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük (AKÜ)

Alt sektörler, ihracat performanslarını değerlendirmek için uluslararası düzeyde karşılaştırılabilir. Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük (AKÜ) alt sektörlerin göreceli avantaj ve dezavantajlarını değerlendirmek üzere ticaret akışlarını kullanan yaygın olarak kullanılan bir göstergedir. AKÜ belirli bir ülkede alt sektörün toplam mal ve hizmet ihracatındaki payının aynı alt sektörün dünya çapındaki toplam mal ve hizmet ihracatına bölünmesini hesaplar (OECD, 2013a). AKÜ – faktör donatımları, toplam faktör verimliliği ve politikaları gibi – gözlemlenen ticaret modellerini neyin şekillendirdiğine ışık tutmak için bir başlangıç noktası olabilir. Ancak AKÜ uluslararası ticaret verilerine dayandığı için bölgesel düzeyde uygulanması diğer bölgelere yapılan iç ticareti göz ardı ederek, sonuçların anlamlılığını sınırlayabilir.

Ürün alan analizi

Üretim faktörleri, bir ürün yaratmak için gerekli teknoloji, beceri, kurumlar ve sermayedir. Mevcut bir ürünü üreten faktörlerin bağlantılı ürünlere uyarlanması bambaşka bir ürün yaratılmasından daha kolaydır. Ancak ürün veya faaliyetin ne kadar bağlantılı olabileceğinin belirlenmesi zor bir iş olabilir. Ürün alan yaklaşımları, farklı ürünlerin ihracat payları arasındaki küresel düzeyde gözlenen ilişkilere odaklanarak, ürünler arasındaki benzerliklere deneysel bir bakış açısıyla bakmaktadır. Bu tür bir yaklaşım görünüşte bağlantısız olan ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkileri ortaya çıkararak, hedefe yönelik politika müdahalelerinin yolunu açabilir (Hidalgo ve diğerleri, 2007).

Kutu 2. OECD-DTO KDT Veritabanı

Katma Değer Ticaretinin (KDT) ölçülmesi OECD ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarafından yürütülen ortak bir girişimdir. KDT veritabanı, ülkeler arasındaki ticaret ilişkilerinin karmaşık niteliği, yerli ve yabancı ihracat katkılarını ve ara ithal malların ihracattaki önemini yansıtmak üzere tasarlanmış 39 gösterge içerir. KDT veritabanı ayrıca hizmetlerin malların üretimine yaptığı katkıyı daha iyi şekilde yansıtmaya ve ikili ticaret dengelerine dair farklı bir perspektif sunmaya çalışmaktadır. KDT göstergeleri (OECD ülkeleri ve Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Rusya Federasyonu ve Güney Afrika'yı içeren) 57 ekonomi ve 1995, 2000, 2005, 2008 ve 2009 yılları için hesaplanır. Bunlar 18 endüstriye bölünür.

Kaynak: OECD (tarih belirtilmemiş [a]), KDT Veritabanı, www.oecd.org/sti/ind/measuringtradeinvalue-addedanoecd-wtojointinitiative.htm.

Çevresel etki

Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, bu kaynakların gelecekteki bulunabilirliğini ve kalitesini güvenceye alma yoluyla mevcut ekonomik büyüme hedeflerini dengelemektedir. Ekonomik kalkınmanın çevresel etkisine dair tartışmalar gitgide OECD ülkelerinin politika gündeminin merkezine oturmaktadır.

OECD çevre istatistikleri, farklı alt sektörlerin çevresel etkisini değerlendiren sektöre özel göstergeleri içermektedir:

- alt sektöre göre hava kirliliği ve sera gazı salınımı;
- alt sektöre göre atık üretimi.

1.2. Alt sektörler arasındaki etkileşimler

Ekonomiler geliştikçe, her zamankinden çok daha ihtisaslaşmış alt sektörler arasındaki ilişki ve bağlantılar da gittikçe birbirine bağlı ve karmaşık hale gelmektedir. Bu bağlantıların incelenmesi alt sektör kümelenmesi, değer zincirleri ve üretimde bölünmenin kanıtlarını ortaya çıkarabilir. Bu inceleme ayrıca tek bir alt sektöre yapılan hedeflenmiş müdahalelerin getirdiği sınırlamalara dikkat çekebilir ki bu alt sektör gelişimini teşvik etmeye yönelik akıllık politikalar oluşturulmasıyla da ilgilidir.

Geçtiğimiz 70 yıl boyunca temel Leontief yaklaşımına dayalı girdi-çıkıtı yaklaşımları, ulusal ekonomiler ile uluslararası düzeydeki ekonomik sektörler arasındaki karşılıklı bağımlılıkları incelemiştir. Bu yaklaşımlar, belirli bir bölgede girdilerin nereden çıktığını ve çıktılarının nereye gittiğini belirlemektedir. Bunlar dolayısıyla işlev ve büyüklük olarak hangi sektörlerin doğrudan veya dolaylı olarak birbiri için önemli olduğunu göstermektedir. Belirli yaklaşımlar, verimlilik ve çevre gibi sektör içi ticaret dinamiklerinin belirli yönlerini meydana çıkarmaktadır. Literatür genellikle girdi-çıkıtı analizinin üç temel üstünlüğünü vurgulamaktadır:

- Kapsamlı, tutarlı verilerin bulunabilirliği.
- Girdi-çıkıtı analizi, ekonomiyi hem doğrudan hem de dolaylı olarak birbirini etkileyen, birbirine bağlı bir alt sektörler sistemi olarak inceleyerek, sanayiler arasındaki ara bağlantılar üzerinden yapısal değişikliğin izini sürmeyi mümkün kılmaktadır.
- Girdi-çıkıtı tablolarının tasarımı, yapısal değişikliği ayrıntılı olarak açıklayarak, değişimin kaynaklarını, yönünü ve büyüklüğünü tespit etme imkanı vermektedir.
- Ancak girdi-çıkıtı tabloları kısıtlamalara yol açan varsayımlarda bulunmaktadır. Analiz sonuçları yorumlanırken aşağıdaki üç husus göz önünde bulundurulmalıdır:
- Temel girdi-çıkıtı analizi ölçeğe göre sabit getirileri varsaymaktadır.
- Her bir sanayinin sadece bir çeşit ürün ürettiği ve alt sektörlerdeki her bir ürünün aynı olduğu varsayılmaktadır.
- Teknik katsayıların sabit olduğu varsayılmaktadır – başka bir deyişle, her bir çıkıtıdan bir birim üretmek için gerekli girdi miktarı zaman içinde ve ekonomik birimler genelinde sabittir.

Temel Leontief girdi-çıkıtı yaklaşımı, belirli bir coğrafi alan (ülke, devlet, bölge vb.) için hazırlanan ekonomik verilerden oluşturulmaktadır. Verilerin ayrıntılı yapısı ve zahmetli oluşturma prosedüründen dolayı tablolar genellikle ulusal istatistik büroları tarafından sadece ulusal ekonomiler için hazırlanır. Ancak çok sayıda farklı bölgeye sahip büyük ekonomiler için bölgesel girdi-çıkıtı tablolarının oluşturulması veya en azından tahmin edilmesi, bölgesel ekonomilere ve bunların yapısına ilişkin çok daha kesin analizlere imkan verecektir. Kowalewski (2015) bölgesel verilerin kalite ve bulunabilirliğine göre bölgesel girdi-çıkıtı tablolarını derlemeyle ilgili başlıca yöntemleri özetlemektedir. Konum katsayısı (KK) ve ağırlık merkezi modeli bu yaklaşımlar arasındadır.

- **Konum katsayısı** yaklaşımları, ulusal teknik katsayıyı yerel girdilerin bulunabilirliğine göre uyarlamaktadır. Sonuç, bölgesel teknik girdi-çıkıtı katsayılarıdır - bir KK işlevi ve ulusal teknik katsayı. Ancak literatürde araştırma odağına ve verilerin bulunabilirliğine bağlı olarak farklı güçlü yönleri ve sınırlamalara sahip çeşitli KK yaklaşımları vardır.
- **Ağırlık merkezi modeli** yaklaşımları bölgeler arasındaki ticaret akışlarını tahmin etmek için kullanılır. Bu yaklaşımlar; ürünün üretim yeri ile varacağı yer arasındaki mesafe azaldıkça ticaret akışının artacağını savunmaktadır. Bu model,

siyasi sınırlar ve ortak dil gibi ticari faktörlerin de eklenmesiyle geliştirilmektedir. Ağırlık merkezi modelinin özel amaçlara uygun hale getirilmesini sağlamak için pek çok yineleme ve teknik özellik önerilmiştir. Model, menşe bölgesindeki bir malın çıktısını, varış bölgesinde satın alınan malın değerini ve iki bölge arasındaki uzaklığı göz önünde bulundurarak, bölgeler arası ticaret akışlarını tahmin edebilir (Miller ve Blair, 2009).

1.3. İnsan sermayesi

İnsan sermayesi verimlilik artışı ve ekonomik rekabet edebilirlik sağlamaktadır. İyi eğitilmiş, nitelikli işgücü, işgücü verimliliğini ve sosyal içermeyi artırır. Teknolojik gelişmenin sonucu olarak, düşük vasıflı ve – gitgide – tekrarlanan orta düzeyde beceri isteyen işler makineleşirken, daha çok teknik ve/veya sosyal beceri gerektiren işlere olan talep artmaktadır (yaşlı bakımı gibi düşük vasıflı işlerde bile sosyal becerilere talebin arttığı görülmektedir).

Bir toplumun ulaştığı eğitim ve beceri düzeyi, imalat sanayi alt sektörlerinin yaşayabilirliğinin ve gelişme potansiyellerinin belirlenmesinde esastır (OECD, 2013b). Farklı imalat sanayi alt sektörleri farklı düzeyde beceri ve vasıflar gerektirmektedir. Örneğin, bilgi ve iletişim teknolojileri veya tıbbi ilaç üretiminde son derece nitelikli işçiler gerekmektedir.

İşgücü piyasasının talep ettiği beceriler – ilkokuldan üniversiteye ve sonrasında yaşam boyu öğrenme yoluyla – eğitim genelindeki politikaları yönlendirir. Yüksek düzeyde eğitim başarısı, beceri ve vasıflara ilişkin göstergeler, insan sermayesinin işgücü verimliliği ve uygun sektörlerle bağlantılı farklı yönlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu bölüm, birkaç veri kaynağıyla izlenen temel göstergeler ve analizler yoluyla çeşitli ulusal, bölgesel ve sektörel insan sermayesi yaklaşımlarını açıklamaktadır. Anlatılan metodolojiler ve veri kaynakları, OECD araçlarının tamamını içeren kapsamlı bir listeden ziyade bir seçkidir.

Nitelik uyumsuzluğu analizi

Nitelik uyumsuzluğu analizi, bir kişinin aldığı en yüksek düzeydeki eğitimin mesleği ve mesleğin nitelik profiliyle ne kadar yakından uyumlu olduğunu değerlendirir. Bu analiz, çalışanların fazla vasıflı olduğu meslekler ile çalışanların yeterince vasıflı olmadığı meslekleri gösterir. Ayrıca çalışanların kendi temel özelliklerini de ortaya koyar. Bu bulgular, beceri ve meslekler arasında daha iyi bir uyum yakalamak için işgücü politikasına bilgi sağlayabilir. Ancak analiz aynı niteliklere sahip bireylerin yeteneklerindeki farklılıkları göstermez. Aynı şekilde uzmanlık alanlarının dışında iş arayanların karşılaştığı ek zorlukları da yansıtmaz (OECD, 2011).

Beceri boşluk analizi

Beceri düzeyine ilişkin değerlendirmeler kişilerin belirli mesleklerde çalışabilme yeteneğini ölçer. Eğitim ve öğretim yoluyla edinilen becerilerin alt sektörlerde ve mesleklerde gereken becerilerle uyumlu hale getirilmesi, bireylerin ve işletmelerin mevcut becerileri geliştirdiği işgücü piyasasında olumlu sonuçlar yaratır. Ancak beceri ve meslekler arasındaki toplam uyumsuzluk kaynakların verimsiz tahsisiyle işgücü verimliliğini etkiler ve üretken firmaların becerikli işgücünü çekebilmesini daha da zorlaştırır (Adalet McGowan ve Andrews, 2015). Beceri – işgücü piyasasından az bulunur beceriler - boşluğu sorununun üzerine gitmek için atılacak ilk adım, bunların alt sektör düzeyinde tespit edilmesidir.

Beceri beklentisi

Beceri beklentisi, gelecekte ihtiyaç duyulacak becerileri değerlendirmek için nitel ve nicel yöntemler kullanır. Eğitim politikasının gelecekteki işgücü piyasalarıyla nasıl uyumlu olacağını ve bireylerin kariyer tercihlerini nasıl yaptıkları konusunda bilgi sağlamak için eğitim ve iş arasındaki çeşitli bağlantılara odaklanır (Wilson, 2013). Yaygın kullanımlarına rağmen yaklaşım ve etkinliklerindeki çoğu farklılık devam etmektedir. Beceri beklentisinin başlıca zorluğu sonuçların eyleme geçirilebilirliği ve bu da çoğunlukla toplu şekilde veya bazen de beceri türüne göre gelir.

1.4. Politika hedefleri ve özel sektör geri bildirim

Ulusal, sektörel ve bölgesel kalkınma stratejilerinin tümü, sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlayarak refahı artırmayı hedeflemektedir. Strateji ve eylem planları, politika belirleyicilerin politika hedeflerini güncellemek için kullandıkları, kapsam, derinlik ve yaklaşım açısından farklılık gösteren yol haritalarıdır. Ulusal stratejiler merkezi olarak eşgüdümleir ve uygulanmaları için daha çok kaynak bulunmaktadır. Bölgesel stratejiler doğal olarak bölgesel öncelikleri ve bağlamları daha yakından yansıtır. Politikalarını bölgenin özelliklerine ve yerel vatandaş katılımına uygun hale getiren, bölgesel çeşitliliğin bulunduğu büyük ülkelerde bölgesel stratejiler özellikle önem taşımaktadır.

İdeal olarak, stratejiler tutarlı, tamamlayıcı ve hedeflerinin peşinde karşılıklı olarak birbirini güçlendirici olmalıdır (bakınız 3. Bileşen *Merkezi Kurumlar ile Kalkınma Ajansları Arasındaki Koordinasyonun Geliştirilmesi*). Hükümet düzeylerinde ve alt sektörlerde strateji uyumunun ve tutarlığın sağlanması uyumlaştırılmış eşgüdümü gerektirir ki bu da dolayısıyla iyi iletişime ve kesin ve net olarak paylaştırılmış sorumluluklara bağlıdır.

Kaliteli kamu yönetiminin tanımlayıcı özelliklerinden biri sivil toplum katılımıdır. Hükümet stratejileri ve politikaları vatandaşların refahını artırmayı amaçlar. Buna göre sivil toplum ve özel sektör ile doğrudan istişare politikaların onların ihtiyaç ve önceliklerine göre şekillendirilmesi için önemlidir.

Belirli alt sektörler için özel politikalar tasarlanırken, kurumsal gelişimin önündeki dışsallık ve zorluklara dair özel sektör geri bildirim kritik bir yönelim sağlar. Gerçekten de iktisatçı Dani Rodrik “sanayi politikası için doğru model... yeniden yapılanmanın önündeki en büyük engellerin nerede yattığını ve ne tür müdahalelerin en iyi ihtimalle bunları ortadan kaldırdığını açığa çıkarmak amacıyla özel sektör ve hükümet arasındaki stratejik işbirliğidir” (2004) önermesinde bulunmaktadır.

Analizlerin Birleştirilmesi

Bölüm 1.1’de belirtildiği gibi yukarıda açıklanan farklı analiz türleri, sektör oluşumu ve dinamiklerindeki performans, alt sektör yapısı ve performansı, teknolojik yoğunluk, küresel değer zinciri entegrasyonu ve çevresel etkinin incelenmesi için zemin hazırlamaktadır. Politika belirleyicilerin hedeflerini karşılamak için gösterge ve yaklaşımlar çeşitli analizlere ve analiz kombinasyonlarına uyarlanabilir. UNIDO EQUiP projesi (3. Kutu) sınıai kalkınmanın temel sütunları – ekonomik performans, sosyal performans ve çevresel performans - ile ilişkili yapısal analize yönelik farklı temel gösterge ve analizler sunmaktadır.

Kutu 3. UNIDO EQuIP araçları

Sınai Politikaların Kalitesinin Artırılması (EQuIP) projesi kapsamında Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO) politika belirleyicilerin bir ekonomideki imalat sektörlerini inceleyip karşılaştırabilmesini sağlamak için kapsamlı araçlar geliştirmiştir. UNIDO başlangıçta ulusal inceleme amaçlı araçlar geliştirmesine rağmen bunlar bölgesel düzeyde de kullanılabilir. Söz konusu araçlar, kapsayıcı ve sürdürülebilir sınai kalkınmanın sosyal, çevresel ve ekonomik sütunları arasındaki kesişme noktalarına ışık tutmayı sağlayan nicel tanılama yöntemlerine öncelik vermektedir. Bu amaçla aşağıdaki yedi araç yaygın olarak kullanılmaktadır:

Sınai rekabet, ekonomik performans sınai kapasitede 1-4 arası araçlar (alt sektör rekabet performansı, sanayi ve ihracat yoğunluğu, yerel ve ihracat ürün çeşitliliği) ve 7 numaralı araç (küresel değer zincirleri).

Sosyal kapsayıcılıkta 5 numaralı araç (sınai istihdam ve yoksulluğun azaltılması), çevresel sürdürülebilirlikte 6 numaralı araç (yeşil sanayi; enerji ve malzeme verimliliği), 8 numaralı araç (sınai kapasiteler) ve 9 numaralı araç (alt sektör düzeyinde sınai örgütlenme ve firma profili çıkarma) performans etmenleri, çerçeve koşullar ve yapısal meselelere ilişkin girdi boyutunu kapsamaktadır.

Kaynak: UNIDO/GIZ (2015), "Sınai Politikaların Kalitesinin Artırılması", www.equip-project.org/.

Bölüm 2

Analizlerde izlenen metodoloji

2.1. Introduction

Bu bölüm, OECD proje ekibinin Türkiye'nin bölgesel düzeydeki ekonomik yapısını ve alt sektör gelişimini değerlendirmek için 2014-16 yıllarında kullandığı analizleri açıklamaktadır. Seçilen analizler 1. Bölümde anlatılan yaklaşımlardan yararlanarak basitliğe ve verilerin bulunabilirliğine odaklanmaktadır. Yapılan analizde uygulanan metodoloji, bölgesel ekonomik yapıların ve alt sektörlerin temel özelliklerini açıklamanın yanı sıra stratejik ekonomik öneminden dolayı Türk politika belirleyicilerin öncelik verdiği imalat sektörüne odaklanmaktadır. Bu yüzden, perakende ve toptan satış gibi ticaretle bağlantılı alt sektörler veya ulaşım gibi kamu yatırımı ve inşaat sektörünün yönlendirdiği alt sektörler dikkate alınmamaktadır. Türkiye'deki pek çok bölgede stratejik öneme sahip olmasına rağmen tarım da bu raporun kapsamı dışındadır.

İmalat sektörleri, politikalarda özel dikkat gerektiren sektörler arası yayılma etkisiyle artan ölçek getirilerine sahip olabilir (Herrendorf ve diğerleri, 2013). Hizmetler sektörü şu anda büyük bir paya sahip olmakla birlikte, eldeki kanıtlar öncelikle imalatın verimlilik artışına yol açtığını ve ekonomik dönüşümde önemli rol oynadığını göstermektedir. İmalat sektörü ayrıca, verimlilik artışının canlandırılmasında yaygın kabul gören faktörler olan Ar-Ge ve yenilik için önemli bir kaynaktır. Son bir husus, ihracatın çoğu imalat ile bağlantılıdır. Bu yüzden, zayıf bir imalat sektörü ithal ürünlerin payının artmasına yol açar ve bu da ticaret dengesini etkiler (De Backer ve diğerleri, 2015).

Alt sektör performansında, analiz imalat ve hizmetler sektörlerinde "hakim" alt sektörleri ve "dinamik" imalat sanayi alt sektörlerinin temel özelliklerini saptamaktadır. Hakim alt sektörler bölgesel istihdamın büyük bir bölümüne tekabül etmektedir ve bölge bu sektörlerde ülke ortalamasıyla kıyaslandığında görece daha çok ihtisaslaşmıştır. Hizmet sektöründeki alt sektörler "hakim" alt sektör analizine dahil edilmiştir çünkü genel ekonomik yapının önemli bir özelliği olabilirler ki bu da dolayısıyla imalat sanayi alt sektörleri için görünümü şekillendirmektedir. Dinamik alt sektörler, gelecekte büyümeye dönüşebilecek olumlu özelliklere sahiptir -ülke ortalamasından daha yüksek bölgesel ihtisaslaşma veya görece nitelikli işgücü gibi.

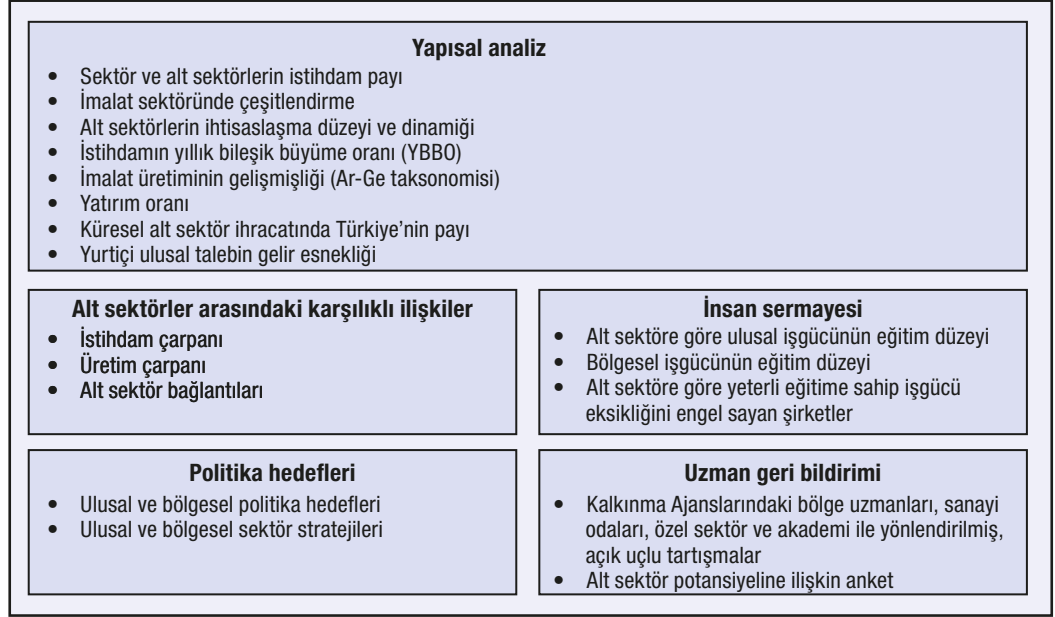
Raporun bu kısmı bölgesel ekonomik yapılar ve alt sektörler hakkında 26 KA'ya ilave bilgi sağlamak için hazırlanmıştır. Önerilen temel analizler KA'lar tarafından zaten yapılmakta olan sektör analizlerini tamamlamak için tasarlanmıştır. Amaç, analizlerin kapsamlı bir envanterini sunmaktan ziyade sektör bağlantılı bölgesel politika oluşturma sürecini desteklemek için yapılan araştırmaların yönünü belirlemektir.

"İmalat dosyası" ayrıca imalat sanayi alt sektörlerinin ekonomi üzerindeki, doğrudan ve dolaylı, üç çeşit olumlu yayılma etkisine dayanmaktadır. Ayrıca Türkiye'de imalat sektörünün payı OECD ortalamasına göre daha yüksektir.

İncelenen alanlar

1. Bölümde yapılan değerlendirme, bölgesel ekonomik yapı ve imalat sanayi alt sektörlerinin genel bir resmini çizen beş temel analiz alanı tespit etmiştir. Bu beş analiz birbirini destekleyicidir ve ayrı ayrı veya paralel olarak değerlendirilebilir.

Şekil 1. Bir analiznin ekonomik yapısı ve alt sektör alanları

- **Yapı ve performans analizi**, analizi ilerletmenin önkoşulu olarak ulusal ve bölgesel düzeylerdeki sektörlerin ve alt sektörlerin tanımlayıcı özelliklerini inceler. Genel sabit faaliyet düzeyleri, son değişiklikler ve istihdam, yatırım ve ticaretteki görece sektör yoğunlaşmalarını dikkate alır.
- **Alt sektörler arasındaki karşılıklı ilişkilere dair analiz**, alt sektörler arasındaki bağlantıları tespit eder ve bir bölgenin temel alt sektörleri ile yakın etkileşimde bulunanları araştırır. Bu analiz ayrıca bölgedeki üretim girdilerine ait verilerin bulunabilirliğini ve istihdam ve üretim çarpanlarını kullanarak, belirli alt sektörlerin bir bölgenin istihdam ve üretimini nasıl etkileyebileceğini tahmin eder.
- **İnsan sermayesi analizi**, işgücünün alt sektörlerdeki talebi karşılayacak düzeyde beceri ve vasıflara sahip olup olmadığını değerlendirir. Bu analiz ayrıca alt sektöre ve bölgeye göre eğitim düzeylerini karşılaştırır.
- **Politika hedeflerinin analizi**, politika belirleyicilerin alt sektör ve bölgesel kalkınma önceliklerinin ne olması gerektiği konusunda ne düşündüğünü anlamak için güncel ulusal ve bölgesel stratejileri irdeler. Ulusal stratejiler bölgeler genelinde alt sektörleri eşgüdümlemeye çalışırken, bölgesel stratejiler yerel koşullara ve hedeflere daha uygun olmaları için politika tedbirlerini şekillendirir.
- **Uzman geri bildirim analizi**, bölgesel paydaşların görüş ve yönlendirmesini araştırır. Özel sektörün, mevcut engeller ve potansiyel politika seçenekleri olarak düşündüklerini ortaya çıkarmak özellikle önem taşımaktadır.

Çeşitli kısıtlamalar göz önünde bulundurulmalıdır. Öncelikle, tutarlılık ve karşılaştırma kolaylığı açısından her bölgeye aynı analizler uygulanmasına rağmen bunlar doğaları gereği bölgelerin tanımlayıcı özelliklerini içermez. Özellikle en gelişmiş bölgelerde ekonomilerin karmaşıklığı göz ardı edilebilir. İkincisi, sektör analizinde standardı sağlamak için oluşturulan Avrupa sanayi faaliyetleri sınıflamasının, NACE Rev. 2, son versiyonu kullanılmaktadır. Ancak uygulamada firmalar çoğunlukla birden fazla kategoriye kapsayan çeşitli ekonomik faaliyetlerle ilgilenmektedir. Üçüncü olarak da NUTS II seviyesinde her zaman veri bulunamamıştır. Buna göre analizde zaman zaman NUTS I seviyesinde toplanan verileri NUTS II bölgeleri için uyarlamak zorunda kalınmıştır.

2.2. Yapısal analiz

Yapısal analiz, sonraki analizlere temel oluşturmak için ulusal ve bölgesel düzeylerde sektörlerin temel özelliklerini değerlendirmektedir. Bu analizde, aşağıdaki göstergeler kullanılmaktadır. Gösterge formülleri için Ek B'ye başvurunuz.

Sektörlerin istihdam payları

Sektöre göre istihdam payları, 2014 yılında tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin toplam bölgesel istihdama yaptığı katkısı ölçmektedir. İmalat sektörünün büyüklüğüne ilişkin veriler 2012 yılına işaret etmektedir.

Alt sektörlerin istihdam payları

İstihdam payı, bir bölgede istihdam edilen çalışanların ne kadarının 2013 yılında belirli bir alt sektörde çalıştığını ölçmektedir. Bu gösterge, bir bölgenin ekonomisi içinde farklı alt sektörlerin görece ağırlıklarını ölçmektedir.

Herfindahl-Hirschman Endeksi

Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHE) 2013 yılında belirli bir bölgede imalat sektöründeki çeşitliliği ölçmektedir. Gösterge, istihdam verilerinden hesaplanmakta ve çeşitliliği 0 ile 100 arasındaki bir ölçekte değerlendirmektedir. HHE değeri ne kadar yüksek olursa, belirli bir bölgedeki imalat sektöründeki yoğunlaşma o kadar yüksektir.

Konum katsayısı

Konum katsayısı (KK) göstergesi, 2013 yılındaki bölgesel ekonomik yapıları ulusal ekonomik yapılar ile karşılaştırmaktadır. Belirli bir alt sektör ve bölgedeki istihdamın aynı alt sektördeki ülke ortalamasına göre daha çok veya daha az yoğunlaşmış olduğunu ölçer. Gösterge, katma değer verilerinin bulunmaması durumunda istihdam istatistikleri kullanılarak hesaplanır. KK doğrudan karşılaştırmalı üstünlüğü ölçmemekle birlikte, bu raporda karşılaştırmalı üstünlüğün yerine kullanılmaktadır çünkü genellikle alt sektör istihdamının ve alt sektörel ihtisaslaşmanın daha çok yoğunlaşmasıyla ilgilidir.

Bu rapor, hem bölgesel istihdamın büyük bir kısmına tekabül eden (istihdamda en tepedeki 10 alt sektör arasındakiler) hem de bölgesel ihtisaslaşmayı ölçen KK göstergesinde 1'in üzerinde puan alan bölgesel alt sektörleri "hakim" olarak sınıflandırmaktadır.

Konum katsayısı değerindeki değişiklikler

2009 ve 2013 yılları arasında KK değerinde görülen değişim, bir alt sektörün görece yoğunlaşmasının nasıl geliştiğini göstermektedir. KK değeri iki oranın oranı (bölgesel alt sektör istihdam payının ulusal alt sektör istihdam payına bölünmesiyle bulunur) olduğu için değerdeki değişikliklerin sebepleri dikkatle yorumlanmalıdır. KK değerindeki bir değişim bölgesel veya ulusal düzeydeki değişikliklerin sonucu olabilir.

Bu raporda alt sektörleri dört gruba ayırmak için KK değeri ve KK değer değişimi kullanılmaktadır (Şekil 2)

- "Büyümekte Olan" (BO). 2013 yılında 1'den büyük KK değerlerinin yükseliş gösterdiği alt sektörleri simgeler.
- "Durgun" (DU). 2013 yılında 1'den büyük KK değerlerinin düşüş gösterdiği alt sektörleri simgeler.
- "Gelişmekte Olan" (GO). 2013 yılında 1'den küçük KK değerlerinin yükseliş gösterdiği alt sektörleri temsil eder.
- "Daralan" (DA) 2013 yılında 1'den küçük KK değerinin düşüş gösterdiği alt sektörleri temsil eder.

Şekil 2. KK değeri ve değişikliğine göre alt sektör sınıflandırması

<p>BO <i>Büyümekte olan</i></p> <p>2009-13 yıllarında görece bölgesel ihtisaslaşma görülen ve KK'nin yükseliş gösterdiği alt sektör</p> <p>$KK_{2013} > 1;$ $KK_{2009} < KK_{2013}$</p>	<p>DU <i>Durgun</i></p> <p>2009-13 yıllarında görece bölgesel ihtisaslaşma görülen ve KK'nin düştüğü alt sektör</p> <p>$KK_{2013} > 1;$ $KK_{2009} > KK_{2013}$</p>
<p>GO <i>Gelişmekte olan</i></p> <p>2009-13 yıllarında nispi bölgesel ihtisaslaşma görülmeden ve KK'nin yükseliş gösterdiği alt sektör</p> <p>$KK_{2013} < 1;$ $KK_{2009} < KK_{2013}$</p>	<p>DA <i>Daralan</i></p> <p>2009-13 yıllarında nispi bölgesel ihtisaslaşma görülmeden ve KK'nin düştüğü</p> <p>$KK_{2013} < 1;$ $KK_{2009} > KK_{2013}$</p>

İstihdamın yıllık bileşik büyüme oranı (YBBO)

İstihdamın yıllık bileşik büyüme oranı (YBBO) 2009 ile 2013 yılları arasında istihdamın bir alt sektörde büyüyüp büyümediğini, düşüp düşmediğini ya da sabit olup olmadığını ölçerek istihdam göstergesini tamamlamaktadır. Ancak ortalama olarak hesaplandığı için yıl boyunca yaşanan dalgalanmaları göstermez ve değerlendirilen zaman dilimine karşı son derece hassastır.

Yatırım oranı

Yatırım oranı, 2009-13 döneminde çalışan başına düşen birikmiş sabit sermaye oluşumunu değerlendirir. Belirli bir alt sektörde ülke genelinde çalışan başına düşen yatırıma oranla aynı alt sektör ve bölgede çalışan başına düşen yatırımı ölçer. Ulusal alt sektör ortalamasına kıyasla alt sektörün bütün olarak yakın geçmişte sabit varlıklara yatırım yapıp yapmadığını gösterir. Ancak 2008 krizi ve onu takip eden iyileşme süreci yatırımları etkilediği için 2009-2013 dönemindeki veriler dikkatli bir biçimde değerlendirilmelidir.

Küresel alt sektör ihracatında Türkiye'nin payı

Küresel alt sektör ihracatındaki ülke payı, alt sektörde yapılan ulusal ihracat değerinin aynı sektördeki küresel ihracat değerine bölünmesiyle bulunur. Sonuç, Türkiye'nin küresel piyasalarda nasıl bir performans sergilediğini gösterir. Aslında NACE Rev. 1 kod verilerine uygun olduğu bildirilen alt sektör ihracatı, NACE Rev. 2 alt sektör sınıflaması ile uyumlu hale getirilmektedir. Bunun yanı sıra, NACE Rev. 1'de ayrı olarak sınıflandırılan C.13-C.15 (tekstil, konfeksiyon ve deri) ve C.17-C.18 (kağıt ve baskı) alt sektörleri NACE Rev.2'de beraber değerlendirilmektedir.

Yurtiçi ulusal talebin gelir esnekliği

Son gösterge olan yurtiçi talebin gelir esnekliği, yurtiçi tüketimin – yurtiçi üretim eksi ihracat artı ithalat – GSYİH'deki değişime oranla nasıl değiştiğini inceler. Yurtiçi talebin ölçülmesiyle arz yönlü diğer beş göstereyi tamamlamaktadır. Yurtiçi talep esneklikleri gelecekteki kısa vadeli talep eğilimleri hakkında basit tahminler olarak kullanılabilir. Aslında NACE Rev. 1 kodlarıyla uyumlu alt sektör ihracat ve ithalat verileri mümkün olduğunca NACE Rev. 2 alt sektör sınıflamalarıyla uyumlu hale getirilmektedir.

2.3. Alt sektörler arasındaki karşılıklı etkileşimler

Girdi-çıkı modeline dayalı bir analiz, münferit alt sektörler için bir incelemeyi aşarak, ulusal ve bölgesel düzeylerde alt sektörler arasındaki karşılıklı bağımlılıkları tahmin etmektedir. Kullanılan göstergeler şunlardır:

- istihdam çarpanı;
- üretim çarpanı;
- alt sektörler arasındaki bağlantılar.

Çoğu ülke gibi Türkiye’de de ulusal düzeydeki girdi-çıkı tabloları için sadece resmi veriler bulunmaktadır. Rapor bölgesel girdi-çıkı tabloları hazırlamak için elde bulunan seçenekler arasından istihdam verilerini esas alan konum katsayısı (KK) yöntemini kullanmıştır çünkü bunlar bulunabilir ve yapısal analiz yöntemiyle tutarlı verilerdir. Bu durumda KK, bir bölgedeki belirli bir alt sektörün diğer alt sektörlerden gelen talebi ve bölgedeki nihai talebi karşılayabilme yeteneğinin hesaplanması olarak görülebilir. Talebi karşılayabilme kapasitesi şu şekilde ölçülmektedir: bir alt sektör ülke geneline göre bölgede daha az yoğunlaşmışsa, çıktıklarına olan bölgesel talebi karşılama kapasitesinin daha düşük olduğu görülmekte ve buna göre doğrudan bölgesel girdi katsayıları ulusal katsayılar düşülerek oluşturulmaktadır. Buna karşılık, bir alt sektör ülke geneline göre bölgede daha ağırlıklı yoğunlaşmışsa, alt sektörün ulusal girdi katsayılarının bölge için de geçerli olduğu varsayılmaktadır. Alt sektörün ürettiği bölgesel arz fazlası ülkenin geri kalanına ihraç edilebilir.

Bölgesel katsayılar iki şekilde yorumlanabilir:

- Ulusal ekonomide alt sektörler arasındaki bağlantıların tahmin edilmesi ve yakın ilişkili olanların belirlenmesi. Bu bilgi, politika belirleyiciler için bölgedeki hakim alt sektörler ile yakından bağlantılı olanlar gibi daha çok gelişme potansiyeline sahip alt sektörleri tespit ederken yararlı olabilir.
- Belirli bir alt sektörde bir dolarlık nihai kullanımın (veya üretimin) bölgesel ekonominin tamamında üretim, istihdam ve katma değere yaptığı etkinin değerlendirilmesi. Bu tür bir alt sektörün önemi, sadece üretim, istihdam ve katma değer üzerindeki doğrudan etkileriyle değil aynı zamanda bölgedeki diğer sanayiler ile olan karmaşık bağlantıları ve onlar üzerindeki dolaylı etkileriyle de ölçülebilir.

2.4. İnsan sermayesi

İnsan sermayesi analizi, alt sektöre göre eğitim düzeyini bölgedeki eğitim düzeyiyle karşılaştırır. Bu raporda bölgelerdeki gelecek ve mevcut beceri boşluklarını yaklaşık olarak tahmin etmek için eğitim düzeyinin üç göstergesi incelenmektedir:

- Avrupa Birliği İşgücü Araştırması (EU LFS) verileri kullanılarak, 2013 yılında ulusal düzeyde sektöre göre işgücünün eğitim düzeyinin dağılımı;
- Türkiye İstatistik Kurumu’ndan (TÜİK) alınan veriler kullanılarak, 2013 yılında NUTS II bölgesine göre işgücünün eğitim düzeyinin dağılımı;
- NUTS I seviyesinde gerçekleştirilen 2014 İş Ortamı ve İşletme Performansı Anketinde (İÖİPA V) yeterli eğitime sahip ve yetişmiş personel eksikliğinin engel teşkil ettiğini belirten şirketlerin payı.

Bir bölgedeki eğitim düzeyi dağılımının ulusal düzeyde sektöre göre ortalama eğitim düzeyi dağılımına oranla nasıl olduğunu değerlendirmek için raporda ilk iki gösterge birlikte kullanılmaktadır. Amaç, bir bölgedeki işgücünün hakim ve dinamik alt sektörlerin ekonomik büyümesini sürdürebilecek kadar nitelikli olup olmadığına dair öngörü kazanmaktır.

Beceri uyumsuzluğunu ölçmek için üçüncü gösterge işgücünün eğitim ve nitelik olarak yetersizliğini engel sayan şirketlerin payını hesaplamaktadır. 2014 yılında İOİPA V anketinde Türkiye'deki farklı sektör ve bölgelerde 1200'den fazla şirket ile görüşülmüştür. Anket beceri ve eğitim boşlukları olduğunu ortaya koyarken, elde edilen bulgular hangi beceri veya eğitim düzeylerinin yetersiz olduğunu belirtmemiştir. Ancak İOİPA V verileri hangi becerilerin yetersiz olduğuna ilişkin daha çok araştırma ihtiyacına işaret etmektedir. Anket resmi bir NACE sınıflamasına atıfta bulunmadığı için sunduğu bütün bilgiler tahmin olarak görülmelidir. Ayrıca veriler NUTS I seviyesinde derlenip sunulmuştur.

Bölgelerdeki sektörler hakkında veri olmadığı için eğitim düzeyi dağılımı sadece sektörler ve bölgeler arasında genel karşılaştırmalar yapmaya izin vermektedir. İnsan sermayesi analizindeki üç göstergenin sunduğu bulgular, bu yüzden ayrı ayrı sektörler veya sektör türleri için bölgesel düzeyde özel eğitim ve işgücü politikaları tasarlanırken sonraki araştırmalar için temel olarak görülmelidir.

Gelecek OECD Uluslararası Yetişkin Yeterliklerini Değerlendirme Programının (UYYDP) Türkiye'yle ilgili sonuçları özellikle değerli bilgiler sunacaktır. UYYDP, 40'ın üzerinde ülkede yetişkin becerilerini araştırmaktadır. Bilgi zengini ekonomi ve toplumlardaki temel beceri alanları okuryazarlık, matematik becerisi ve problem çözme olarak görülmektedir (OECD, tarih verilmemiş[b]). Çıkan sonuçlar, becerileri yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, dil geçmişi ve mesleğe göre göstermektedir. Türkiye, sonuçları yakın zamanda yayınlanan 2012-2016 arasını kapsayan UYYDP araştırmasının ikinci bölümüne katılmıştır.

2.5. Politika hedefleri

Politika hedefleri alanı, Türkiye'deki politika belirleyicilerin neleri sektörel ve bölgesel öncelik olarak düşündüğünü anlamaya çalışmaktadır. Yapılan analizler ulusal, bölgesel veya alt sektör düzeylerinde Türkiye'deki hükümet stratejilerine dair nitel değerlendirmeyi ve onu tamamlayan bölgesel çalıştayları içermektedir (bakınız Bölüm 2.6 "Uzman geri bildirim").

İncelenen planlar, ulusal ve bölgesel belgeleri kapsamaktadır. Onuncu Kalkınma Planı (2014-18) orta vadeli öncelikler belirlemektedir. Bu planlar bölgesel verimliliği artırmaya ve ulusal kalkınma, rekabet edebilirlik ve istihdama katkıda bulunmaya yönelik politikalar geliştirmeyi amaçlamaktadır. Öncelikli alanlar daha istikrarlı ve etkili merkezi politikalar, yerel dinamiklere dayalı kalkınma ortamı, yerel düzeyde artan kurumsal kapasite ve hızlandırılmış kırsal kalkınmadır (OECD, 2014b). Bölgesel kalkınma planları ise bölgelerin orta vadeli stratejilerini tanımlamaktadır. Birinci nesil planlar 2010'da hazırlanmış, son versiyonları 2014-23 yıllarını kapsamaktadır.

Proje ekibinin yaptığı analiz, farklı düzey ve ihtisas alanlarındaki hükümet stratejilerinde öncelik verilen alt sektörleri gözden geçirmektedir. Bu stratejiler şunlardır: Onuncu Kalkınma Planı, sektör politikalarıyla ilgili ulusal stratejiler (Sanayi Stratejisi, Teşvik Programı, Resmi İhracat Stratejisi ve KOBİ Stratejisi) ve 26 Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan Bölgesel Kalkınma Planları.

2.6. Uzman geri bildirim

Proje ekibi, mevcut analizi yorumlamak ve sektör ara bağlantıları ve beceri ihtiyacına ilişkin çalışmalarda rehberlik sağlamak için uzman geri bildiriminden yararlanmıştır. Bu amaçla, başlangıçtaki veri analizi temel alınıp geliştirilerek, ek bilgiler toplanmıştır. Ekip ayrıca bölgesel sektör gelişimi tartışmasını kolaylaştırmak ve bölgesel sektör bağlantılı verilerin analiziyle ilgili olarak uzmanların yorumlarını toplamak için özel bir nitel yöntem geliştirmiştir. İki geri bildirim toplama formatında bölgesel uzman görüşüne bütüncül bir şekilde bakılmıştır: i) uzmanların bireysel fikirler söylemelerine

imkan veren tartışmalar ve ii) tüm katılımcılara hitap eden ve onların sağladıkları temel bilgiyi yapılandırıp sınıflandıran anketler.

2015 kış ile 2016 ilkbahar dönemi arasında 26 bölgeyi kapsayan toplam 24 uzman grubu toplantısı yapılmış ve bu toplantılarda KA'lardan, il yatırım destek ofislerinden, yerel ticaret odaları, özel sektör ve akademiden ortalama 30 katılımcı bulunmuştur. Her toplantı üç ana bölümden oluşmuştur:

1. Aşağıdakilere genel bakış:
 - ulusal ve bölgesel ekonomik yapılar,
 - bölgenin imalat sektöründeki son eğilimler – hakim alt sektörler, hızla büyüyen alt sektörler, Türk imalat sektöründeki eğilimler;
 - sektör önceliklerine odaklı ulusal ve bölgesel stratejiler.
2. Bölgesel uzmanlar ile aşağıdaki soruları irdeleyen güdümlü, açık uçlu tartışmalar:
 - Bölgedeki hakim sektörler nelerdir ve bu alt sektörlerdeki son eğilimleri ve bunların gelecekteki görünümünü nasıl değerlendiriyorsunuz?
 - Yüksek büyüme potansiyeline sahip gelişmekte olan alt sektörler nelerdir?
 - Listeye giren hakim ve gelişmekte olan alt sektörler bölgenin tanımlayıcı özelliklerine (örneğin emek arzı ve doğal kaynaklar) uyuyor mu?
 - Listeye giren alt sektörler bölgenin kamu politikası hedeflerine uyuyor mu?
3. Sektör ayrıntı anketi
 - Tartışmalar bittikten sonra tüm katılımcılar anket doldürmüştür. Anket, bölge paydaşlarının bölgenin ekonomik yapısı ve imalat sanayi alt sektörleri hakkındaki görüşlerini almak için tasarlanmıştır. Katılımcılardan NACE sınıflamasındaki 24 imalat sanayi alt sektörünün büyüme potansiyellerini 1 (en düşük) ile 4 (en yüksek) arasında derecelendirmeleri istenmiştir. En çok büyüme potansiyeline sahip alt sektörleri tespit ederek, aşağıdaki temel faktörleri tanımlamışlardır:
 - nitelikli işgücü;
 - bölgedeki ve komşu bölgelerdeki bilgi kümeleri;
 - bölgesel tedarikçi ağları;
 - bilimsel ve teknolojik altyapı;
 - bölgede ve komşu bölgelerde doğal kaynakların varlığı;
 - üretilen ürünlere olan yerel talep;
 - üretilen ürünlere olan ulusal talep.

Her iki nitel bilgi toplama formatı – tartışma ve anket – veri yorumlama ve gelecekteki analiz yönünü göstermiştir. Daha kapsamlı görüşler belirten açık uçlu cevaplar, değerlendirilen alt sektörlerle dair önemli anlayış farklılıkları göstermiştir. Anket cevapları analiz edilerek, tüm katılımcıların görüşlerinin daha iyi anlaşılması sağlanmıştır.

2.7. İleriki süreç

Burada önerilen yaklaşım 1. Bölümde verilen araç, yöntem ve göstergelerden sadece birkaçını kapsamaktadır. Aslında bu yaklaşım coğrafi alan düzeyi, konu analizlerinin derinliği ve bölgesel öncelikler de dahil diğer ilgili analitik hususları ve seçenekleri de içerecek şekilde genişletilebilir. Mevcut ve yeni nitelikli verilerin bulunabilirliği, analizlerin genişletilmesi için temel önkoşullardan biridir. Örneğin, bölgesel düzeyde alt sektöre özgü beceri ihtiyaçlarına ilişkin veriler, bölgesel düzeyde alt sektör katma değerine ilişkin veriler ve il düzeyindeki veriler yapılan analizleri derinleştirebilir. Daha önce de bahsedildiği gibi son yayınlanan OECD Uluslararası Yetişkin Yeterliklerini Değerlendirme Programı (UYYPD) Türkiye sonuçları işgücü beceri düzeylerinin değerlendirilmesinde özellikle değerli bilgiler sunacaktır.

Yaklaşımlar, coğrafyanın sahip olduğu ana kaynaklar, pazarlara uzaklık, iklim ve yerleşim yoğunluğu gibi faktörlerle ekonomik gelişmenin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynadığını hesaba katarak uyarlanabilir. Bölgesel politika belirleyiciler gelecekteki analiz konusunu ve şeklini seçerken, bu coğrafi faktörleri dikkate almanın faydasını göreceklerdir.

Pazara yakınlık ve yüksek yerleşim yoğunluğu, artan rekabet ve daha büyük ölçek ekonomileri ile artan verimlilik olanaklarıyla ilgilidir. Toplaşma etkileri verimliliğin artmasına, istihdam oranlarının yükselmesine ve kişi başına GSYİH'nin artmasına yol açabilir. Ancak bu unsurlar olumsuz ölçek ekonomileri, trafik yoğunluğuyla ilgili giderler ve işgücü fazlasıyla dengelenebilir. Toplaşma ekonomileri üç ana kanaldan desteklenmektedir:

1. kamu mallarının ve tesislerinin paylaşılması, daha çok girdi çeşitliliğine erişim, dar anlamda uzmanlaşma, derin ve geniş bir işgücü piyasası;
2. firmalar ve çalışanlar arasında uyum, daha çok alıcı ve satıcı eşleştirme olanağı;
3. teknoloji ve beceri üretme, yayma ve toplama yoluyla öğrenme (Duranton ve Puga, 2004).

Diğer taraftan, düşük yoğunluklu ekonomik birimler, çoğu sektörde kritik kitlelere ulaşamadığı için genellikle görece az sayıda sektörde yoğunlaşmış üretimle nitelenmektedir. Bu, ileriye ve geriye yönelik daha zayıf bağlantılara ve tedarik zinciri boyunca belirli bir firmaya daha çok bağımlı kalınmasıyla sonuçlanır. Pazarlardan uzakta düşük yoğunluklu bölgelerde, toplama ekonomileri kaynaklı faydaları çoğaltmak için küçük yerleşim birimleri arasındaki yol altyapısı geliştirilebilir.

Bu özellikler, yüksek ve düşük yoğunluklu alanlar ile ilgili imalat türlerine aktarılmaktadır.

Pek çok imalat sektörü ürün dönemi anlamında “olgunlaşma” eğilimindedir. Bu kuralın önemli istisnaları vardır ancak yüksek teknoloji gerektiren imalat sektörleri, büyük şehirlerde yoğunlaşma ve bir veya iki koşulun sağlandığı daha kırsal yerlere kayma eğilimi göstermektedir. Öncelikle, bazı temel kaynaklara yakınlık önemlidir. Örneğin ulaştırma yapısı maliyetleri öyle bir noktadadır ki tüketici piyasasından ziyade kaynağa yakın üretim yapmak daha makuldür. İkinci olarak da teknoloji, üreticilerin asıl endişesinin üretim maliyetlerini kısmak olduğu bir olgunluğa sahip olur- kısacası, sektörler düşüğe geçtiği zaman üretim daha uzak yerlere kaymaktadır. İkinci sebebin geçerli olduğu yerlerde genel eğilim, büyük pazarlarla bağlantısı iyi olan ancak işgücü ve emlak maliyetlerinin düşük olduğu kırsal alanları tercih etme yönündedir (OECD, 2015c).

Bütün ekonomik birimler rekabetçi pazarlar, iş ve araştırma tabanı bağlantıları, iç ve dış bağlantılara sahip derin ürün ve işgücü piyasaları ve politika eşgüdümü bulunan olumlu iş ortamları ile yüksek verimli istihdamın artmasına katkıda bulunabilir. Ancak bunu destekleyecek politika planları ve analizler, ayrı ayrı bölgesel özelliklere ve önceliklere uygun hale getirilmelidir.

Bölüm 3

OECD'deki belirli imalat sektörü eğilimleri

Ekonomik kalkınmanın belirleyici özelliklerinden biri, temel faaliyetlerin hâkim olduğu geleneksel bir ekonominin yüksek verimlilik sağlayan faaliyetlerin imalatta önemli rol oynadığı modern bir ekonomi olma yolunda geçirdiği yapısal dönüşümdür (Naude ve Szirmai, 2012). 2008'deki küresel kriz sonrası, büyüme kaynağı olarak imalat ve hizmetler sektörlerinin rolüne ilişkin tartışma OECD ülkelerinin politika gündeminde kendini yeniden göstermiştir. Uzun vadeli sanayisizleşme süreci, geri dönülemez bir şekilde, Türkiye'yi de içeren OECD ekonomilerinde imalat sektöründe istihdamın düşmesine ve imalatın genel ekonomik faaliyetlerdeki payının azalmasına yol açmıştır (De Backer ve diğerleri, 2012).

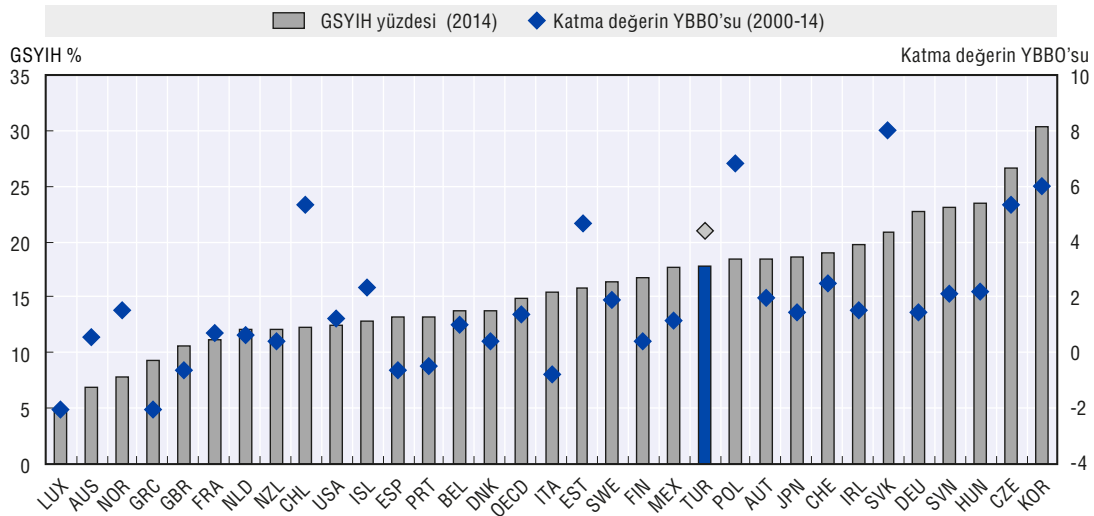
3.1. OECD ekonomilerinde imalat sektörünün rolü

OECD ülkelerinin küresel imalattaki payı son yıllarda azalmakla birlikte, bu ülkeler 2012 yılında hala dünyadaki imalat sanayi katma değerinin hemen hemen %69'unu oluşturuyordu. Uluslararası imalat üretiminin bölünmesi işgücünün bölünmesine mahal vermiş, bazı gelişmekte olan ülkeler fiili imalat ve montaj sanayinde daha çok ihtisaslaşırken OECD ülkeleri gitgide araştırma ve geliştirme (Ar-Ge), tasarım ve yenilik gibi pazarlama faaliyetlerinde ihtisaslaşma göstermiştir. Diğer bir ifadeyle, OECD ülkeleri (çoğunlukla daha yüksek katma değer yaratan faaliyetler olan) fikir ve konsept geliştirmede, hizmet sunumunda ve birtakım sınırlı fiziksel malların üretiminde ihtisaslaşmaktadır (a.g.e.).

Sanayisizleşmeye rağmen imalat sektörü OECD ekonomilerinde hala önemli bir rol oynamaktadır. 2014 yılında %5'in altındaki Lüksemburg'dan tutun da %30'un üstüne çıkan Kore'ye kadar imalat sektörü ulusal GSYİH'ye ortalama %15 oranında katkıda bulunmuştur. Türkiye, yaklaşık %18 oranındaki imalat sektörü ile GSYİH'de üretimin nispeten yüksek olduğu OECD ülkeleri arasındadır (Şekil 3).

Sanayisizleşme esas itibarıyla imalatın ulusal ekonomilerde, örneğin hizmetler sektörüne karşı, öneminin azaldığını göstermektedir. Ancak imalat sanayi üretimi ve katma değer mutlak surette küçülmemiştir. 2000-2014'e arası çoğu OECD ülkesi imalat sektörü katma değerinde ılımlı bir büyüme kaydetmiştir. İngiltere ve Lüksemburg'un yanı sıra krizin derinden etkilediği OECD ülkelerinde – İtalya, Portekiz, İspanya ve Yunanistan – imalat sektöründe katma değer düşerken, Slovak Cumhuriyeti, Polonya ve Kore OECD ortalamasını geçmiştir. Türkiye ise %4.4'lük yıllık bileşik büyüme oranıyla (YBBO) nispeten güçlü bir büyüme göstermiştir (Şekil 3).

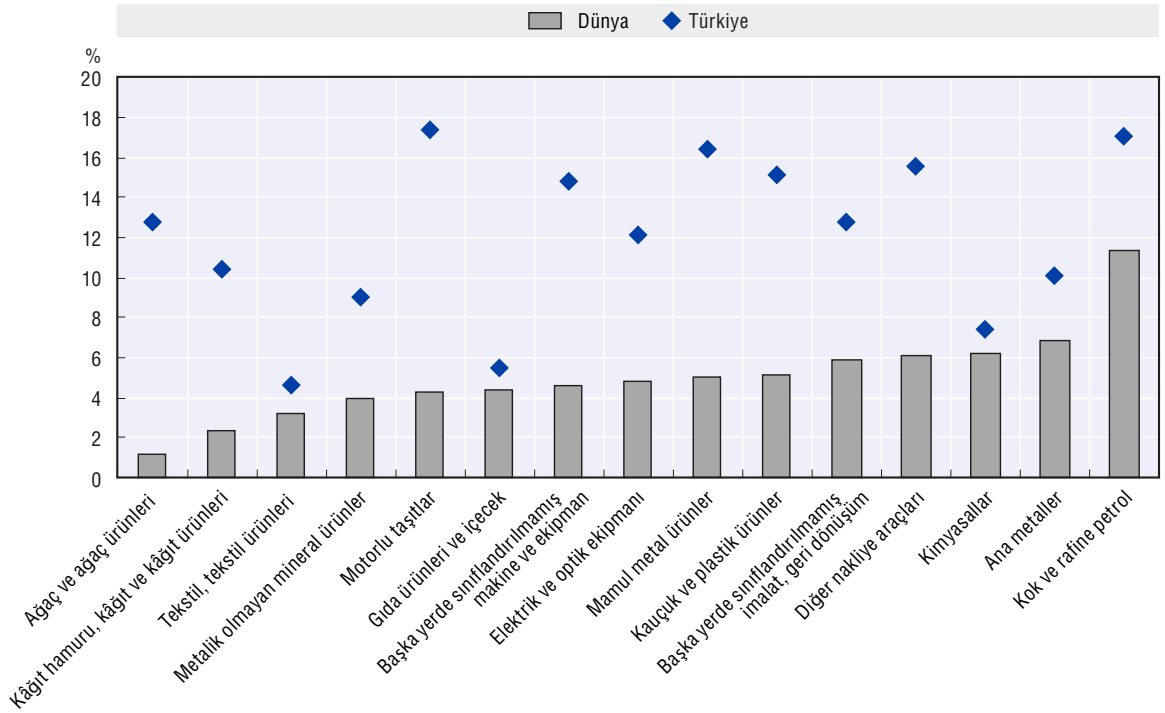
Şekil 3. İmalat sektöründe büyüme ve GSYİH'ye katkısı, 2014
GSYİH yüzdesi (sol eksen) olarak imalat sektörü ve katma değer yıllık bileşik büyüme oranı (YBBO) (sağ eksen)

Kaynak: Dünya Bankası (2014), "World Development Indicators", <http://data.worldbank.org/data-catalog/worlddevelopment-indicators>.

Küresel ticaret bütün imalat sanayi alt sektörlerinde, ihracat verilerine bakıldığında, 1995 yılından 2011 yılına kadar büyüme göstermiştir. Küresel ihracatın yıllık bileşik büyüme oranı (YBBO) ağaç ürünleri alt sektöründe %1,2 ve kok ve rafine petrol ürünleri alt sektöründe %11,3 arasında değişmektedir. Türkiye tüm alt sektörlerde küresel büyüme oranını aşmıştır. İhracatta büyüme tekstil, gıda ürünleri ve metalik olmayan mineral ürünlerde küresel ortalamanın biraz üzerine çıkmıştır. İhracatta en güçlü büyüme motorlu araçlar ve nakliye araçları, mamul metal ürünler ve kok ve rafine petrol ürünlerinde görülmüştür (Şekil 4).

Şekil 4. 1995-2011 arası dünyada ve Türkiye’de imalat sanayi alt sektörlerinde ihracat büyümesi
Yıllık bileşik büyüme oranları

Kaynak: OECD DTÖ (2015), "Measuring Trade in Value Added Database", www.oecd.org/sti/ind/measuringtradeinvalue-addedanoecd-wtojointinitiative.htm.

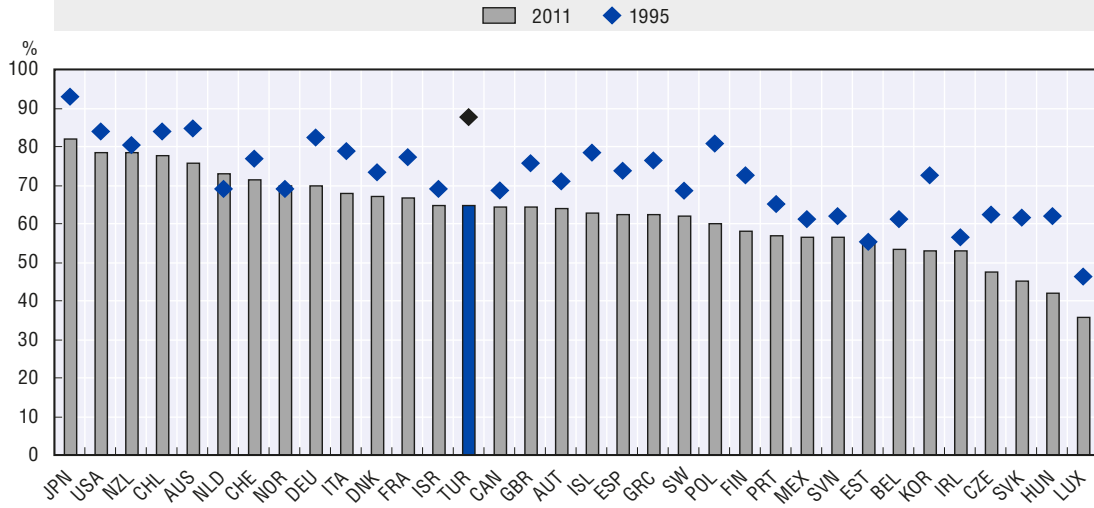
Son yıllarda hem imalat hem de hizmetler sektörlerinde uluslararası ticaret görülmemiş düzeylere ulaşmıştır. Üretimde uluslararası bölünme hızla yayılmıştır; ara ürünler günümüzde imalat ürünlerinde dünya ticaretinin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Küresel değer zincirleri (KDZ'ler) gelişmekte olan, yeni gelişen ve gelişmiş ekonomileri kuşatarak, dünya ticaretinin başat özelliklerinden biri haline gelmiştir. Ham maddeden bitmiş ürünlere kadar, gerekli beceri ve malzemeler her nerede kaliteliyse ve rekabetçi maliyetlere sağlanıyor ise mal üretme süreci gitgide orada gerçekleştirilmektedir.

İmalat sektöründeki yerli katma değerden oluşan toplam ihracat değeri payı, ülkelerin KDZ'lerde ne kadar yer aldığını ve ülkenin yaptığı ihracattan elde ettiği katma değeri göstermektedir. Bu hesaplama, basitçe taban fiyatlarda brüt çıktı ile toplam değer yüzdesi olarak alıcı fiyatlarındaki ara tüketim arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır.

OECD'de 2011 yılında imalat sektöründeki yerli katma değerden oluşan toplam ihracat değerinin payı, Lüksemburg'da %35'ten Japonya'da %82'ye kadar farklılık göstermektedir (Şekil 5). Brüt ihracat üzerinden %65 yerli katma değer ile Türkiye görece yüksek yerli katma değer paylarına sahip ülkeler arasındadır. Ancak brüt ihracattaki yerli katma değer payındaki eğilimler, OECD ülkeleri arasında brüt ihracatta yerli katma değerdeki

en büyük düşüşün Türkiye'de yaşandığını göstermektedir (%22,8). Brüt ihracatta yerli katma değer, OECD ülkelerinin çoğu için büyük ölçüde azalmıştır ki bu da brüt ihracatta yabancı katma değerde artış olduğunu göstermektedir.

Şekil 5. 1995-2011 arası imalat sektöründe brüt ihracattaki yerli katma değer
Toplam ihracat değeri yüzdesi

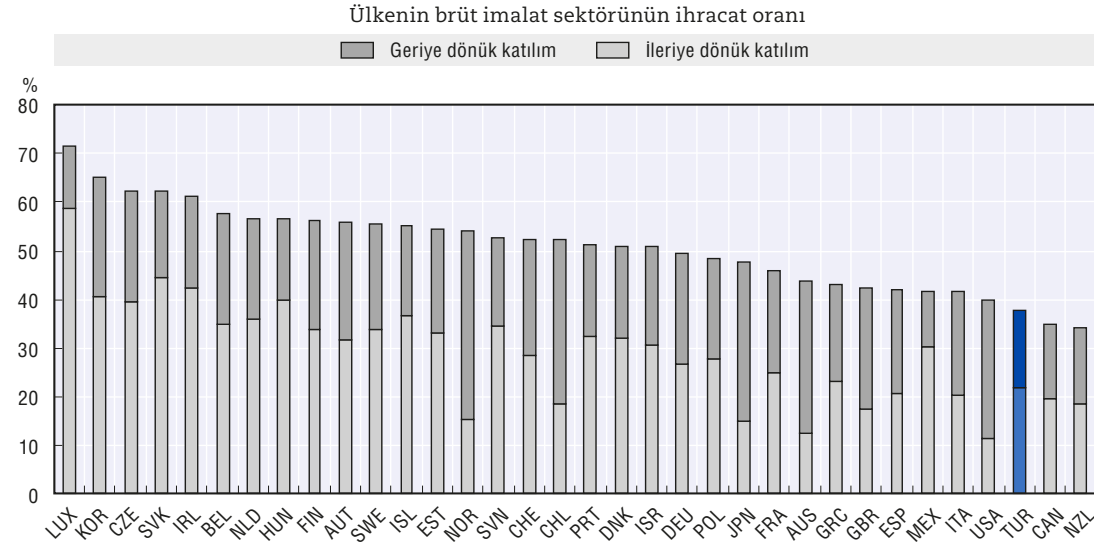

Kaynak: OECD DTÖ (2015), "Measuring Trade in Value Added Database", <http://www.oecd.org/sti/ind/measuringtradeinvalue-addedanoecd-wtojointinitiative.htm>.

KDZ'lerde ileriye ve geriye dönük katılım oranları, ülkelerin dikey olarak bölünmüş üretime katılımlarının temel göstergesidir. Geriye dönük katılım - bir ülkede ithal edilen girdilerle üretilen ürünlerin o ülkenin ihracatı içerisindeki payı - ve ileriye dönük katılım - ülkenin başka ülkelerin ihracatında kullanılan girdilerinin o ülkenin toplam ihracatı içerisindeki payı - olarak ölçülmektedir. Bu iki değer bileşimi ülkenin KDZ'lere katılımına dair kapsamlı bir değerlendirme sunar (De Baker ve Miroudot, 2013).

Katılım Endeksini gösteren Şekil 6, küçük ölçekli açık ekonomilerin (örneğin Lüksemburg, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti) büyük ekonomilere kıyasla yurtdışından daha çok girdi tedarik ettiğini göstermektedir. Öte yandan, ileriye dönük katılım bütün OECD ülkelerinden nispeten eşit ölçüde dağılmaktadır. Ancak De Baker ve Miroudot (2013) Katılım Endeksinin ihracattaki ithal içeriğe kıyasla ülkelerin büyüklüğüyle daha az ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Şekil 6. Küresel değer zinciri ileriye ve geriye dönük katılım oranı, 2009

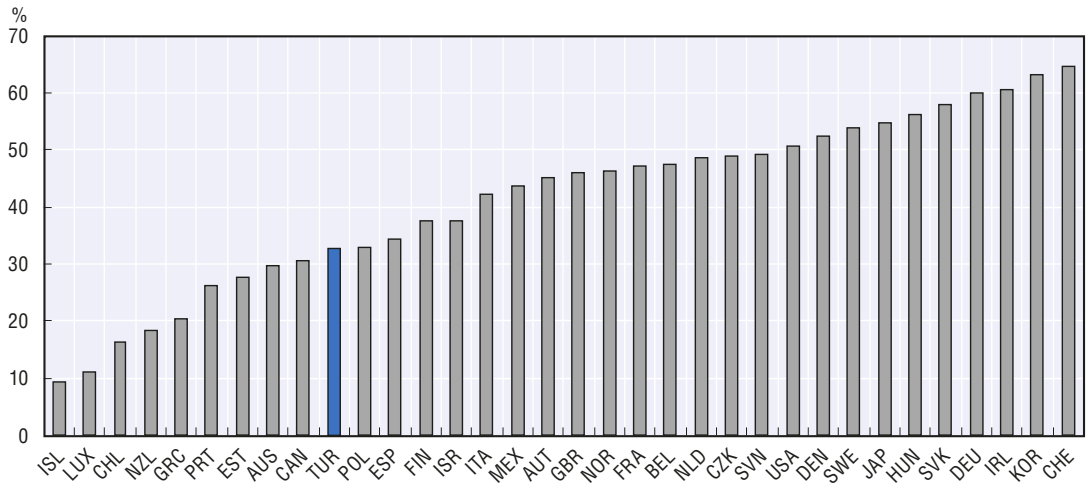
Kaynak: OECD DTÖ (2015), "Measuring Trade in Value Added Database", <http://www.oecd.org/sti/ind/measuringtradeinvalue-addedanoecd-wtojointinitiative.htm>.

Sanayisizleşme bütün imalat sanayi alt sektörlerini aynı derecede etkilememiştir. Geçtiğimiz 30 yıl boyunca OECD'de imalat sanayi istihdamının giderek artan bir kısmı Ar-Ge yoğunluklu imalat sanayi alt sektörlerinden kaynaklanmıştır (Şekil 7). Kimyasallar, makine ve nakliye araçları gibi alt sektörlerde, tekstil, plastik ve ana metaller gibi alanlara kıyasla görece daha az iş kaybı görülmüştür. Ancak ithal edilen ara mallarının payı dikkate alınmadığı için Ar-Ge yoğunluklu güçlü imalat sanayi alt sektörlerinde mutlaka yüksek düzeylerde Ar-Ge harcaması görülmez.

Ar-Ge yoğunluklu imalat sanayi alt sektörlerinin katkısı OECD ülkeleri genelinde farklılık göstermektedir. İsviçre, Kore, İrlanda ve Almanya yüksek veya orta yüksek yoğunluklu Ar-Ge imalat sanayi alt sektörlerinde yaratılan katma değer en yüksek olduğu ülkelerdir. Toplam imalat sanayi katma değerinin %30'un biraz üzerine çıktığı Türkiye'deki Ar-Ge yoğunluklu imalat sanayi alt sektörlerinin payı OECD'deki muadilleriyle karşılaştırıldığında görece daha düşüktür.

Şekil 7. Yüksek ve orta yüksek Ar-Ge yoğunluklu imalat sanayi alt sektörlerinde katma değer, 2013

İmalat sanayinde toplam katma değer yüzdesi

Kaynak: UNIDO, Industrial Statistics Database, www.unido.org/resources/statistics/statistical-databases.html.

3.2. İmalat sanayinde gelişme eğilimleri

Mal ve hizmet üretimindeki bilim ve teknoloji kaynaklı büyük değişiklikler baş göstermekteyken, ufukta başka değişiklikler – muhtemelen daha büyükleri – de görünmektedir. Nesnelere interneti (Nİ), 3 boyutlu baskı, sınıai biyoteknoloji ve nanoteknoloji gibi bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) gelecek 10-15 yılda üretimdeki manzarayı çarpıcı biçimde değiştirecek, hatta yeni bir sanayi devrimine destek olacaktır. Farklı teknolojiler arasındaki yakınlaşma muhtemelen bu devrimi “normal” teknolojik gelişmelerden ayırarak, yıkıcı değişiklikleri haber vermektedir (OECD, 2015b).

Sonraki üretim devrimi, politika yapımı için getireceği önemli sonuçlar ile büyük ekonomik ve sosyal değişimlere yol açacaktır. Örneğin, bunun işgücü piyasalarına etkisi ne olacaktır? Üretimde hala istihdam yaratılacak mı, yaratılacaksa bu istihdam nerelerde ve ne türde olacaktır? Sonraki üretim devrimine ulaşmak, pek çok düzeyde ve farklı alanda eylem gerektirmektedir. Özellikle gelişen ve kolaylaştırıcı teknolojilerin potansiyelinin ortaya çıkarılması için ticarileşmeden düzenlemeye ve eğitim yoluyla beceri arzına kadar çok sayıda cephede politikalar geliştirilmelidir.

Bu hızla değişen arka plan bağlamında, UNIDO (2013) geleceğin rekabetçi imalat sistemlerini altı türe ayırmaktadır:

- **Dağıtılmış imalat.** Yaygın şekilde dağıtık imalat ortamlarında operasyonlar yürütür. Küresel müşteri tabanına hizmet vermeye alışmak ve ortaya çıktıklarında pazar fırsatlarını tanımak zorundadır.
- **Hızlı cevap veren imalat.** Piyasa koşulları, müşteri tercihleri, yenilik ve sosyal gereksinimlerdeki değişikliklere hızla cevap verebilir.
- **Karmaşık imalat.** İmalat faaliyetlerinde bölünmenin ve teknolojik yeniliklerin hızı arttıkça, imalatçılar daha karmaşık imalat tasarım, ürün, süreç ve operasyonlarına ihtiyaç duyacaktır.
- **Kişiselleştirilmiş imalat.** Kişiselleştirilmiş ürün ve hizmetlere olan talep arttıkça, az veya çok miktarda gitgide artarak özelleşmiş ürün imal etme ihtiyacı da artmaktadır.
- **İnsan merkezli imalat.** Gerekli becerileri temin etmek ve tatmin edici işler ve güvenli çalışma ortamları sağlamak için işgücü demografisindeki değişikliklere uyum sağlar.
- **Sürdürülebilir ve yeniliğe açık imalat.** Ar-Ge gelişmelerini hızla üretim süreçlerine katabilir ve çevreyi korur.

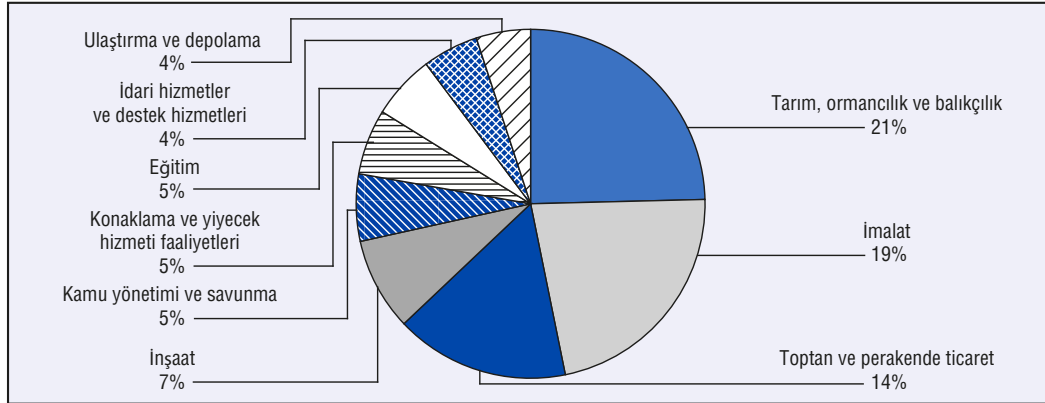
Bölüm 4

Türkiye'deki belirli imalat sektörü eğilimleri

4.1. Türkiye'de imalat sektörünün rolü

Türkiye ekonomisine sanayi ve hizmetler sektörleri hakim olmakla birlikte, tarım hala GSYİH'ye büyük oranda katkıda bulunarak toplam istihdamın %21'ini oluşturmaktadır. Türkiye'deki imalat sektörü istihdamın %19'unu temsil etmekte ve otomotiv ve elektronik sanayileri gibi yeni sektörlerde büyüme görülmesine rağmen en çok düşük ve orta düzey teknolojik içeriğe sahip ürünler üretmektedir. 2008'deki küresel ekonomik ve finansal krizden sonra iyileşme döneminde inşaat sektörü güçlü bir ekonomik büyüme kaydetmiş, 2014 yılında toplam istihdama %7 oranında katkı sağlamıştır. Hizmetler sektörüne gelince, özellikle finans ve turizmle bağlantılı sektörlerde büyüme kaydedilmiştir. 2014'te hizmetler sektörü toplam istihdamın %50'sini karşılamıştır.

Şekil 8. Türkiye'de sektörlerin istihdam payları, 2014

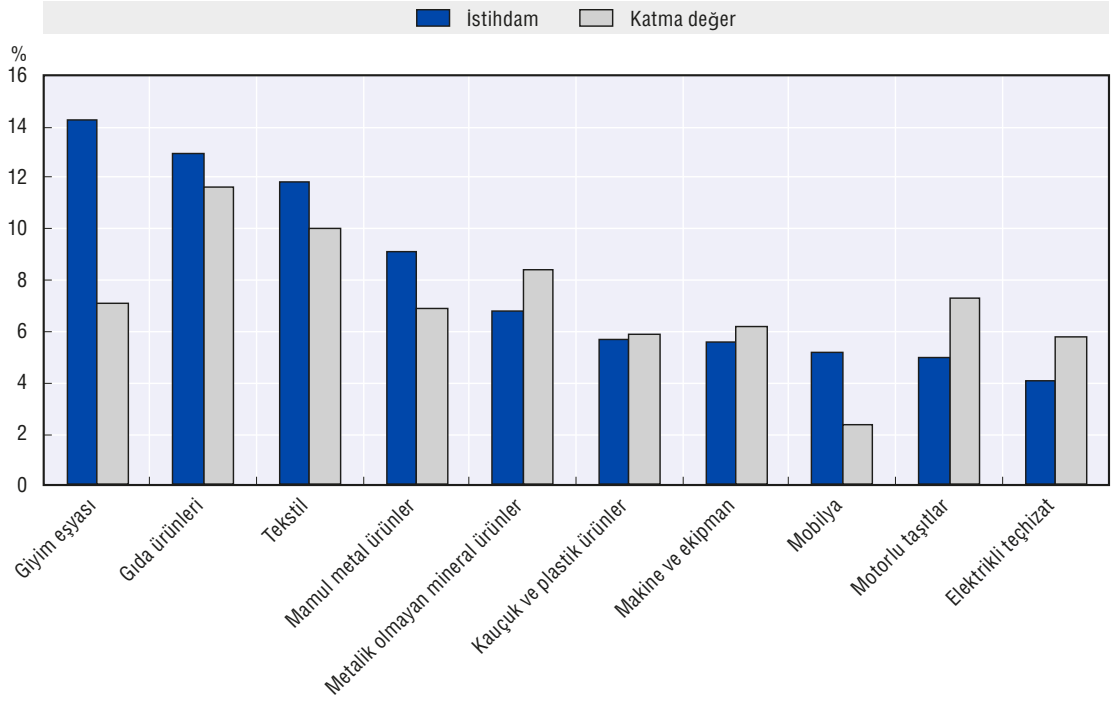

Kaynak: TÜİK (2015), "İstatistik kalemleri", www.turkstat.gov.tr/Start.do.

Türkiye'de imalat sektörünü hala daha çok geleneksel olarak güçlü alt sektörler yönlendirmektedir. Asya pazarları kaynaklı artan rekabete rağmen giyim eşyası ve tekstil sektöründeki toplam istihdamın sırasıyla %14 ve %12'sini, toplamda %26'sını oluşturarak, Türk imalat sektörünün belkemiğini oluşturmaya devam etmektedir. Ancak bunların imalat sektöründeki toplam katma değere katkısı %17'nin altındadır. Güçlü bir tarımsal temelden faydalanan gıda işleme, işgücünün %13'üne istihdam sağlayarak ve imalat sektöründeki toplam katma değer %12'sini üreterek, Türkiye'deki ikinci en büyük alt sektör olmuştur. Seramik ve cam – geleneksel olarak güçlü bir alt sektör – gibi maden ürünlerin üretimine gelince, bunlar toplam istihdamın %7'sine tekabül etmektedir.

İç talep, AB pazarına yakınlık ve nitelikli işgücünün etkisiyle daha yüksek katma değerli yeni alt sektörler de gelişme göstermektedir. Otomotiv ve elektrikli ekipman alt sektörleri kriz sonrası ekonomik büyümeye son derece önemli bir katkı sağlamaktadır. Türkiye dünyadaki en büyük 15. otomotiv imalatçısı haline gelmiş ve otomotiv sektöründeki istihdam 2009-2014 döneminde %40 artış göstermiştir (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yatırım, Destek ve Tanıtım Ajansı, tarih belirtilmemiş). Elektrikli ekipman sektörü de istihdam ve katma değer açısından güçlü büyüme kaydetmiştir.

Şekil 9. Türkiye'deki en büyük on imalat sanayi alt sektörü, 2013
İmalat sanayinin istihdam ve katma değer yüzdesi

Kaynak: TÜİK (2015), "İstatistik kalemleri", www.turkstat.gov.tr/Start.do.

2008 ekonomik krizinden sonra Türkiye'de imalat sanayinde iç talepte artış yaşanmıştır. Sektördeki kayıtlı istihdam 2009-13 yılları arasında %36 oranında artmış ve – diğer nakliye araçları (C.30) ve tütün ürünleri (C.12) hariç – bütün alt sektörlerde istihdam artmıştır. İmalat sanayindeki işlerin büyük bir kısmını yaratan geleneksel büyük sektörler, gıda ürünlerinde (C.10) %7,7'den, metalik olmayan ürünlerde (C.23) %11,5'lere kadar sağlam büyüme kaydetmiştir.

Tablo 1. Türkiye'deki imalat sanayi alt sektöründeki eğilimler

NACE	Sektör	Toplam istihdam payı 2013 (%)	YBBO istihdam (2009-13) (%)	Onuncu Kalkınma Planı önceliği	Teşvik programından faydalanma	2016'da iç talepteki tahmin artış (%)	2017'de iç talepteki tahmini artış	Türkiye'nin küresel ihracattaki payı 1995 (%)	Türkiye'nin küresel ihracattaki payı 2011 (%)
C.14	Giyim eşyası	4.0	8.3	●		5.3	6.3	2.53	3.16
C.10	Gıda ürünleri	3.5	7.7	●		6.1	7.2	0.99	1.18
C.13	Tekstil	3.2	9.9	●		7.8	9.3	2.53	3.16
C.25	Fabrikasyon metal ürünler	2.5	9.1	●		7.3	8.6	0.33	1.69
C.23	Metalik olmayan metal ürünler	1.9	11.5		●	7.3	8.7	1.14	2.44
C.28	Makine ve ekipman	1.5	10.3	●	●	10.0	11.9	0.20	0.85
C.22	Kauçuk ve plastik ürünler	1.5	7.7			7.3	8.7	0.38	1.65
C.31	Mobilya	1.5	9.4	●		2.4	2.9	0.35	0.97
C.29	Motorlu taşıtlar	1.3	8.1	●	●	6.3	7.5	0.23	1.51
C.27	Elektrikli ekipman	1.1	8.2	●	●	4.9	5.9	0.14	0.40
C.24	Ana metal sanayi	1.0	6.9	●	●	7.8	9.3	0.97	1.57
C.16	Ağaç ve ağaç ürünleri, mantar, mobilya hariç	0.6	1.7			5.9	7.0	0.13	0.73
C.20	Kimyasal madde ve ürünler	0.5	4.1	●	●	5.5	6.6	0.35	0.43
C.15	Deri ve ilgili ürünler	0.5	10.5			7.1	8.4	2.53	3.16
C.32	Diğer imalat	0.5	7.4		●	2.4	2.9	0.35	0.97
C.18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.5	2.8			2.4	2.8	0.14	0.46
C.33	Makine ve ekipman tamir ve donanımı	0.4	14.7						
C.17	Kağıt ve kağıt ürünleri	0.4	8.3			8.4	10.0	0.14	0.46
C.21	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemeler	0.2	0.9	●	●				
C.26	Bilgisayar, elektronik ve optik ürünler	0.2	5.0	●	●	4.9	5.9	0.14	0.40
C.30	Diğer nakliye araçları	0.2	-6.9	●		0.7	0.9	0.09	0.36
C.11	İçecek	0.1	6.1			6.1	7.2	0.99	1.18
C.19	Kok ve rafine petrol ürünleri	0.1	5.5		●	5.7	6.7	0.33	0.74
C.12	Tütün ürünleri	0.0	-26.0			-0.5	-0.6		

Not: Aşlında NACE Rev.1 kod verileriyle uyumlu olan alt sektör ihracat verileri NACE Rev.2 alt sektör sınıflaması ile uyumlu hale getirilmektedir. NACE Rev.2'de alt sektör kodları C13 ile C15 kodları ve C17 ile C18 kodlarının ihracat verilerini birleştirmektedir.

Kaynak: TÜİK'ten alınmıştır(2015), "İstatistik kalemleri", www.turkstat.gov.tr/Start.do ve OECD/WTO (2016), "Trade in value added", OECD/DTÖ: Statistics on Trade in Value Added (veritabanı), DOI: www.dx.doi.org/10.1787/data-00648-en. 3305 sayılı ve 18 Temmuz 2012 tarihli Karar ile kabul edilen Teşvik Programı.

Olumlu eğilimler daha gelişmiş imalat odaklı gelişmekte olan sektörlerde de gözlemlenebilir. 2009-13 döneminde istihdamın yıllık bileşik büyüme oranı (YBBO) motorlu taşıtlarda (C.29) %8,1, elektrikli ekipmanlarda (C.27) %8,2 ve makine ve ekipman sektöründe (C.28) ise %10,3'tür.

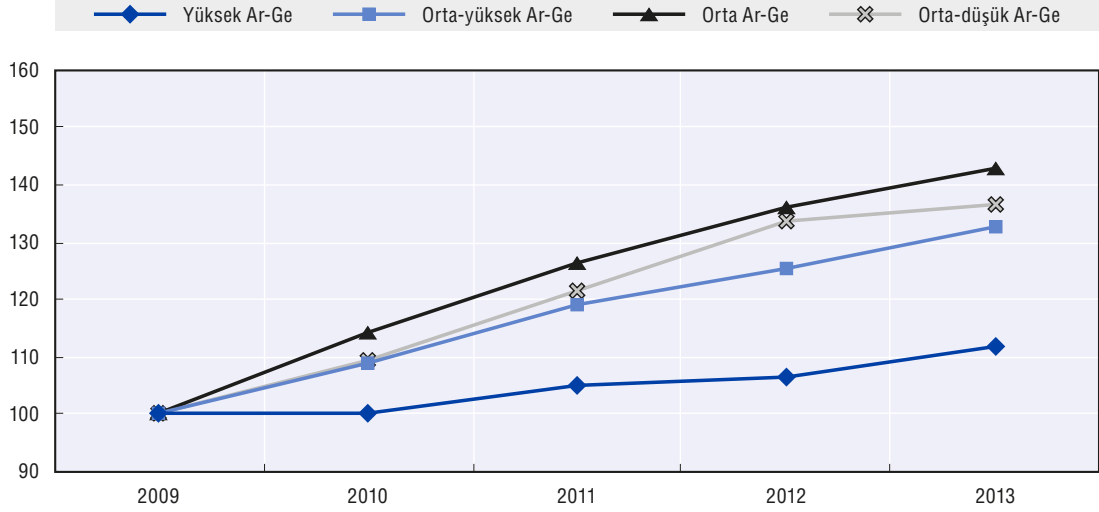
Türkiye'de GSYİH'nin büyümesine ilişkin OECD tahminleri (OECD, 2016c) ve 2009-13 dönemindeki tüketim esnekliği esas alınarak, 2016 ve 2017 yılları için sektöre göre iç tüketim yaklaşık olarak tahmin edilebilir. En çok artışın sırasıyla %10,0 ve %11,9 oranlarıyla makine ve ekipmanda (C.28) görülmesiyle mamul ürünlere olan iç talep genel büyüme için hazır görünmektedir. Bunları kağıt ürünleri (C.17) ve tekstil (C.13) izlemektedir.

AB toplam ticaretin %39'unu karşılayarak Türkiye'nin başlıca ticaret ortağı olmuştur. Onu Orta Doğu, Körfez ve Avrasya'daki komşu ekonomiler izlemektedir (OECD ve diğerleri, 2016). Türkiye'nin KDZ'lerdeki varlığı son yıllarda hızlı bir artış göstermiştir. İmalat sanayi alt sektörlerinin tümü 1995 ve 2011 yılları arasında ihracat paylarını artırmıştır. 2011'de tekstil (C.13), giyim eşyası (C.14) ve deri ve ilgili ürünlerin (C.15) ihracatı, bu ürünlerin toplam küresel ihracatının %3,16'sına tekabül etmekteydi – 1995 ile karşılaştırıldığında 0,63 yüzde puan artışı görülmektedir. Türkiye ayrıca 2011'deki küresel ihracatta %2,44'lük bir oranla metalik olmayan ürünlerde (C.23), %1,65 ile kauçuk ve plastik ürünlerde (C.22) ve %1,57 ile ana metallerde küresel çapta önemli bir

ihracatçıdır. Motorlu taşıtlar (C.29) küresel motorlu taşıt ihracatının %1,51'ini oluşturarak, 2011 yılında ihracatta olağanüstü bir artış kaydetmiştir. 1995 yılı ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin toplam motorlu taşıt ihracatı yedi katına çıkmıştır.

Şekil 10. Türkiye'de imalat sanayinde Ar-Ge ağırlıklı grupta istihdam artışı, 2009-13

2009'daki 100'lük endekse göre hesaplanmıştır

Kaynak: TÜİK (2015), "İstatistik kalemleri", www.turkstat.gov.tr/Start.do.

4.2. Sektör bağlantıları

Türkiye'nin birbirine bağımlı alt sektörlerden oluşan ekonomik yapısı karmaşık ve dinamiktir. Sektörler arasındaki ara bağlantıların incelenmesi sonucu kümelenme, değer zincirleri ve üretimde bölünmenin varlığı ortaya çıkabilir. Ekonomik yapının bu tür unsurları, sektör gelişimini etkileyen politikaların tasarlanmasını doğrudan etkilemektedir.

Ulusal girdi-çıkı analizleri birbiriyle yakın ilişkili sektörleri tespit etmektedir. Bu analiz, belirli bir alt sektörün nihai talebindeki bir dolarlık artışın diğer bir alt sektörün toplam üretimine etkisini gösterir. Örneğin, Türkiye'de tarım sektörü gıda ürünleri (C.10), içecek (C.11), ağaç ürünleri (C.16) ve konaklama ve yiyecek hizmetleri (I.55 ve I.56) ile yakından ilişkilidir. Tablo 2 Türkiye'de önemli beş alt sektör ile yakın ilişkili alt sektörleri göstermektedir (ayrıntılar için bakınız D.4).

Tablo 2. Alt sektörler arasındaki belirli bağlantılar

Tarım (A.1, A.2, A.3)	Gıda ürünleri ve içecek (C.10, C.11) Ağaç ve ağaç ürünleri (mobilya hariç) (C.16) Konaklama ve yiyecek hizmetleri (I.55, I.56)
Tekstil ve tekstil ürünleri (C.13, C.14)	Diğer imalat sektörleri (mobilya ve makine tamiri ve kurulumu)(C.31, C.32, C.33) Deri ve ilgili ürünler (C.15) Kağıt, kağıt ürünleri ve baskı (C.17)
Gıda ürünleri ve içecek (C.10, C.11)	Konaklama ve yiyecek hizmetleri (I.55, I.56) Deri ve ilgili ürünler (C.15) Tarım (A.1, A.2, A.3)
Ana metaller ve mamul metal ürünler (C.24, C.25)	Diğer imalat sektörleri (mobilya ve makine tamiri ve kurulumu) (C.31, C.32, C.33) Makine ve ekipman b.y.s.(C.28) Motorlu taşıtlar ve nakliye araçları (C.29, C.30)
Diğer metalik olmayan mineral ürünler (C.23)	İnşaat ve inşaat hizmetleri (F.41, F.42, F.43) Gayrimenkul faaliyetleri (L.68) Ana metaller ve mamul metal ürünler (C.24, C.25)

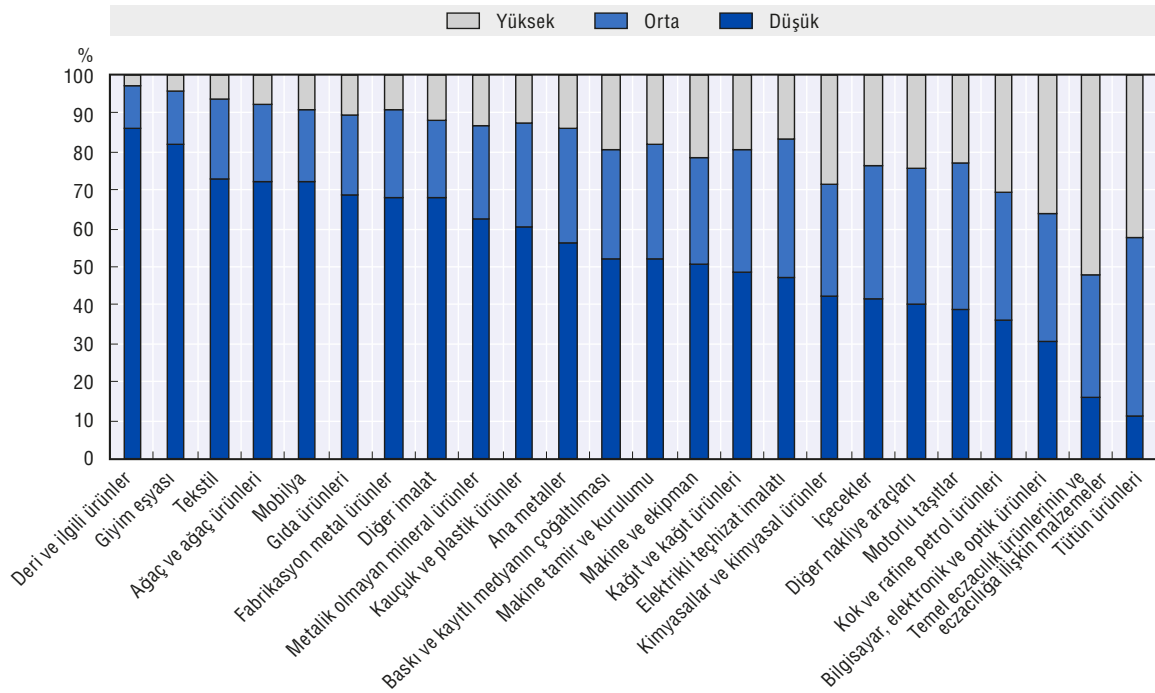
Kaynak: Timmer ve diğerlerinden (2015) alınmıştır, "An Illustrated User Guide to the World Input-Output Database: the Case of Global Automotive Production", Review of International Economics, 23: 575-605, dx.doi.org/10.1111/roie.12178.

4.3. İnsan sermayesi

Eğitimde ve iş hayatında edinilen beceriler ile işgücü piyasasının gerektirdiği beceriler arasında iyi bir eşleşme sağlanması, insan sermayesinden en iyi şekilde yararlanmak ve güçlü, kapsayıcı büyümenin teşvik edilmesinde esastır (OECD, 2011). Eğitimde başarı ve dolaylı olarak, işgücü nitelikleri sadece bireyler için değil ayrıca işletme ve ekonomiler için de giderek ekonomik sonuçlarda belirleyici olarak görülmektedir (OECD, 1989).

2014 yılında temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemeler (C.21), tütün (C.12) ve bilgisayar, elektronik ve optik ürünleri (C.26) Türkiye'de en fazla oranda eğitim düzeyi yüksek kişilerin istihdam edildiği alt sektörlerdir. Eğitim düzeyi yüksek kişilerin en düşük oranda istihdam edildiği sektörler deri (C.15), giyim eşyası (C.14) ve tekstildir (C.13) (Şekil 11).

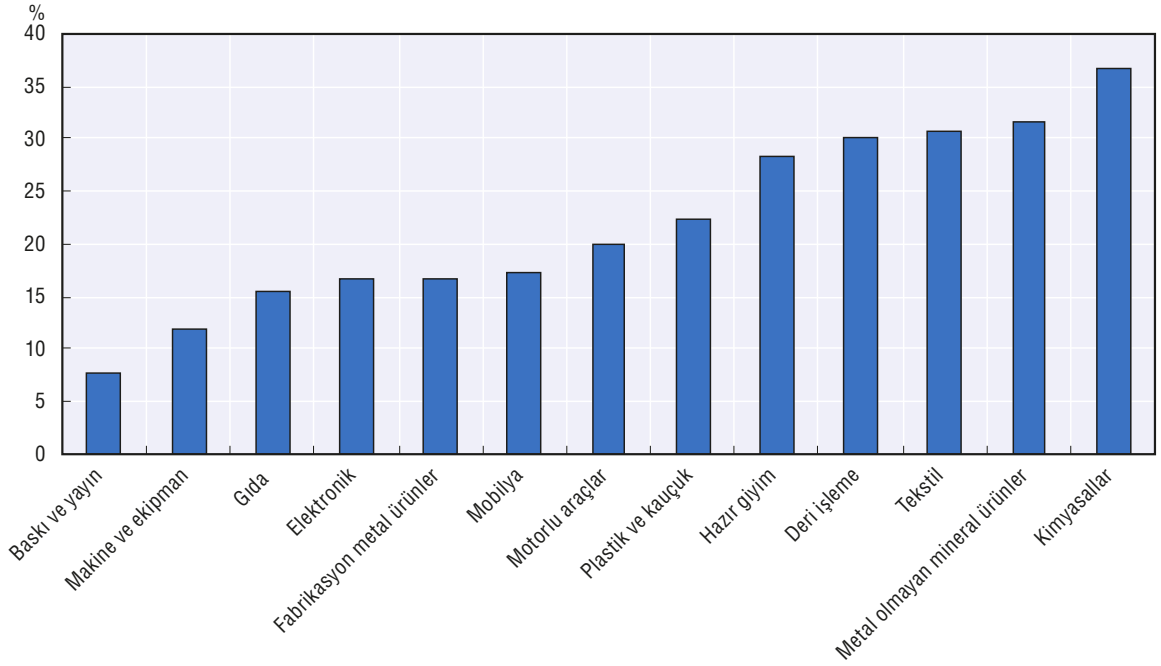
Şekil 11. İmalat sanayi alt sektörlerine göre işgücünün eğitim düzeyi, 2014

Kaynak: Eurostat (2015), "EU Labour Force Survey", ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/overview.

Beceri boşluklarını değerlendirme yollarından biri de doğrudan şirketlerle anket yapmaktır. 2014 İş Ortamı Ve İşletme Performansı Anketinde (İOİPA V) imalatçı şirketlerin %25'inden fazlası yeterli düzeyde eğitime sahip işgücü eksikliğinin engel teşkil ettiğini ifade etmiştir. Engel olarak bunu belirten şirketlerin dağılımı imalat sanayi alt sektörlerinin genelinde farklılık göstermiştir. Neredeyse %40 oranıyla en büyük paya kimyasal ürünler sektörü sahip iken baskı, yayım ve kayıtlı medya sektörü en düşük paya sahiptir (Şekil 12).

Şekil 12. Alt sektöre göre yeterli eğitim düzeyine sahip işgücü bulmakta zorlanan şirketler, 2014

Kaynak: EBRD/Dünya Bankası, "İOİPA V", ebrd-İOİPA.com/.

4.4. Ulusal politika hedefleri

Ulusal kalkınma planları 1963 yılından beri Türkiye'nin sosyo-ekonomik kalkınmasına yönelik yol gösterici çerçeveler sunmuştur. Tarihsel olarak, beş yıllık kalkınma planlarının tümü hem ulusal geliri en yüksek seviyeye çıkarmayı hem de bölgeler arası farklılıkları azaltmayı amaçlamaktadır. Onuncu Kalkınma Planı, 2011 seçimleri sırasında hükümet tarafından ilan edilen 2023 hedeflerine giden yolu çizmektedir. Plan, üç ana bölüm üzerine kurulmuştur. Birinci bölüm, genel bir giriş yaparak küresel kalkınma eğilimlerini özetlemektedir. İkinci bölüm dört temel alanda hedef belirler: i) nitelikli insan ve güçlü toplum, ii) yenilikçi üretim ve istikrarlı yüksek büyüme, iii) yaşanabilir mekanlar ve sürdürülebilir çevre ve iv) kalkınma için uluslararası işbirliği. Son olarak, üçüncü bölüm, program ve program hedefleri, performans göstergeleri, program içerikleri ve paydaşları göstermektedir.

Onuncu Kalkınma Planı verimlilik, üretim süreçleri, katma değer, altyapı yatırımları, doğrudan yabancı yatırımlar, eğitim ve Ar-Ge odaklı politikaların sağladığı artan rekabet gücü ile güçlü ve istikrarlı büyümeyi öngörmektedir. Plan, politika eşgüdümü için stratejik sektörler öncelik vermektedir. Bunlar arasında tarım (hayvancılık ve balıkçılık), madencilik, yenilenebilir enerji (hidroelektrik), çeşitli turizm sektörleri ve çok sayıda imalat sanayi altı sektörü – kimyasallar, tekstil, mobilya, mineral olmayan ürünler, metaller, elektrik-elektronik, makine, otomotiv, gemi yapımı, savunma ve havacılık, gıda işleme gibi – bulunmaktadır. Onuncu Kalkınma Planı öncelikli sektörler arasında herhangi bir hiyerarşi belirtmemektedir.

Bölüm 5

Bölgesel profiller: Ekonomik yapı ve imalat sanayi alt sektörleri

Bu bölümde Türkiye'deki 26 NUTS 2 bölge ekonomisinin yapısına ilişkin OECD analizlerinin bulguları özetlenmektedir. Bölgesel profillerdeki bilgiler OECD analizi, bölgesel uzman geri bildirim ve bölgesel kalkınma planlarından alınmıştır. Bölgelerde alt sektörlerin hepsi inceleme kapsamına dahil değildir. Sadece toplam bölgesel istihdamın %0,1'inden fazlasını karşılayan imalat sanayi alt sektörleri dikkate alınmaktadır. Bölgesel profil beş kısımdan oluşmaktadır:

- Bir bölgenin güçlü, zayıf yönlerinin ve belirli özelliklerinin gözden geçirildiği giriş bölümü.
- Bölgesel kalkınma planında belirlenen bölgesel politika hedefleri.
- Her bölgede yapılan uzman grubu toplantılarından çıkan temel sonuçları özetleyen bölgesel uzman geri bildirimleri.
- Hakim sektörler, yani OECD analizi ve bölgesel uzman geri bildirim ile tespit edilen görece daha büyük ve daha bölgesel yoğunlaşmış alt sektörler.
- Dinamik alt sektörler, yani OECD analizinde büyüme potansiyeline işaret eden unsurlara sahip olduğu belirlenen alt sektörler.

Son olarak, profil temel imalat sanayi alt sektör istatistiklerini özetleyen bir tablo ile bitmektedir. Tablolarda alt sektörler beş gruba ayrılmaktadır. Gruplardan biri istihdam paylarını ve KK değerini esas alırken, diğer dört grup KK değeri ve son değişiklikleri temel almaktadır (yani 2009 ve 2013 yılları arasındaki değişiklikler). Gruplar aşağıdaki gibidir:

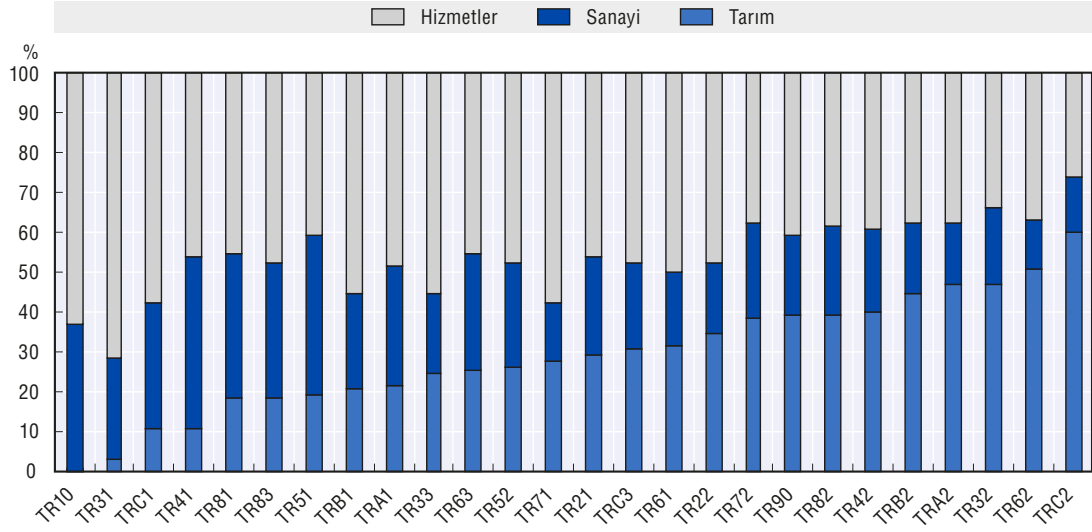
- "**Hakim**" (HA). Bölgesel istihdamda büyük payı olan (istihdamdaki en üstteki 10 alt sektör içinde) ve 1'den büyük KK değerine sahip alt sektörleri simgeler.
- "**Büyümekte Olan**" (BO). 2013 yılında 1'in üzerinde KK değerine sahip alt sektörleri simgeler.
- "**Durgun**" (DU). 2013 yılında 1'den büyük KK değerlerinin düşüş gösterdiği alt sektörleri simgeler.
- "**Gelişmekte Olan**" (GO). 2013 yılında 1'den küçük KK değerlerinin yükseliş gösterdiği alt sektörleri temsil eder.
- "**Daralan**" (DA) 2013 yılında 1'den küçük KK değerinin düşüş gösterdiği alt sektörleri temsil eder.

Bölgesel profiller, bölgesel ekonomileri ve OECD analizinden alınan temel bulguları genel olarak değerlendirmektedir. Bunlar kapsamlı görüşler sunma iddiasında değildir ve sadece sektöre özgü politika oluşturma süreçlerine rehberlik etmek için planlanmamıştır. Bölgesel profillerin amacı, aynı metodoloji ve veri kaynaklarını kullanan imalat sanayi alt sektörlerinin belirleyici özelliklerini sunmaktır. Bunlar, daha ayrıntılı sektör analizine yönelik ilk adım olarak görülebilir.

5.1. Bölgelere genel bakış

Türkiye'deki bölgeler, beş temel gösterge ile değerlendirildiği üzere ekonomik yapı ve imalat sektörünün gelişimi açısından büyük farklılık göstermektedir: i) sektöre göre istihdam payı, ii) imalat sanayi istihdam payı ve ortalama bileşik büyüme oranı, iii) imalat çeşitlendirmesi ve iv) imalat sanayi teknoloji yoğunluğu.

Şekil 13. . Türkiye’de bölgelere göre istihdam, 2013

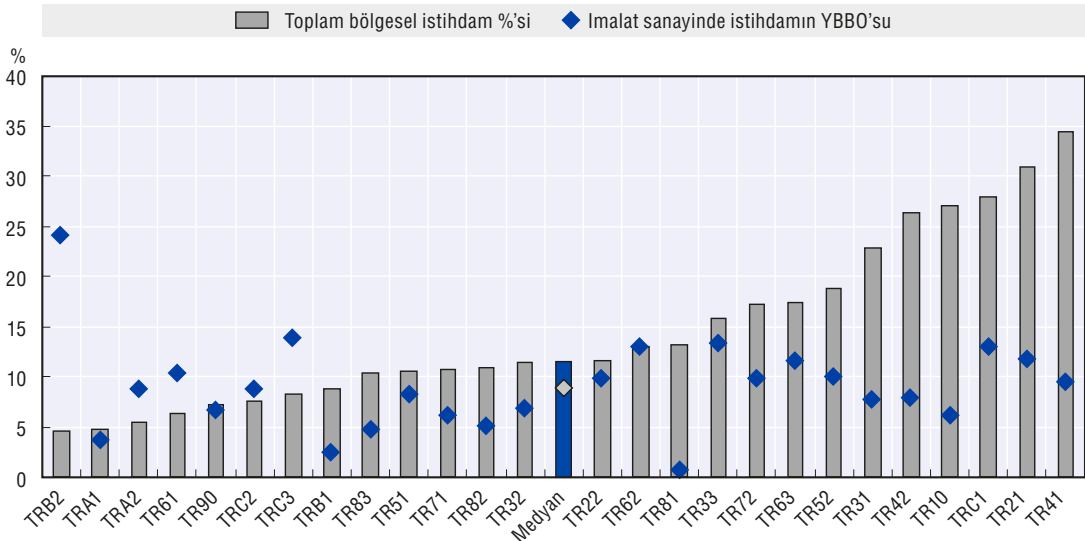

Kaynak: TÜİK’ ten alınmıştır "Ekonomik faaliyetler" (2013), TÜİK (tarih belirtilmemiş), İşgücü İstatistikleri (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

Üç genel sektör olan tarım, sanayi ve hizmetler sektöründeki istihdam dağılımının gösterdiği gibi Türkiye’nin bölgesel ekonomik yapıları farklı farklıdır. Hizmetler ve sanayi sektörlerinin hakim olduğu birkaç bölge, TR10 - İstanbul; TR31 - İzmir; TRC1 - Adıyaman, Gaziantep ve Kilis; TR41 - Bilecik, Bursa ve Eskişehir bölgeleri, birlikte istihdamın en az %90’ını oluşturmaktadır. Yelpazenin diğer ucunda ise işgücünün yarısından fazlası iki bölgede, TR62 - Adana ve Mersin ve TRC2 - Diyarbakır ve Şanlıurfa, tarımla uğraşmaktadır. Sektörlerdeki ortalama istihdam payı tarımda %29, sanayide %25 ve hizmetler sektöründe %46’dır. %1 ile %60 arasında değişen tarımda istihdam payı en büyük aralığa sahiptir. İstihdamın hizmetler sektöründeki payı %20-71 arasında ve sanayide %12’den %43’lere kadar farklılık göstermektedir. Beş bölge, sanayide işgücünün üçte birinden fazlasına sahiptir: TR83 - Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat; TR81 - Bartın, Karabük ve Zonguldak; TR10 - İstanbul, TR51 - Ankara; TR41 - Bilecik, Bursa ve Eskişehir.

Şekil 14. Bölgeye göre imalat sanayi istihdamı

Toplam istihdam yüzdesi (2012), imalat sanayindeki istihdamın yıllık bileşik büyüme oranı (YBBO) (2009-13)

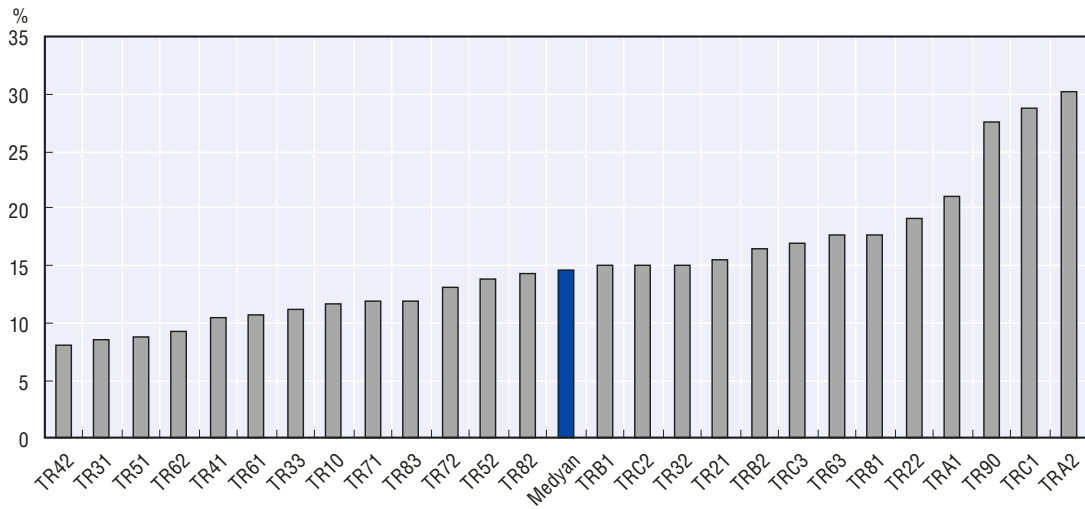

Kaynak: TÜİK’ ten alınmıştır "Ekonomik faaliyetlere göre kayıtlı ve kayıt dışı istihdam" (2012), TÜİK (tarih belirtilmemiş), İşgücü İstatistikleri (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

Sanayi sektöründe, imalat sektörü toplam istihdamın bölgesel ortalama payı, 2009 ve 2013 yılları arasında (%9 ortalama) imalat sanayi bileşik büyüme oranı (YBBO) ile %10'un hemen üzerindedir. İmalat sanayi iki bölgedeki işgücünün, TRB2 - Bitlis, Hakkari, Muş ve Van, TRA1 - Bayburt, Erzincan ve Erzurum, %5'inden azını istihdam ederken, diğer iki bölgedeki, TR41 - Bilecik, Bursa, ve Eskişehir ve TR21 - Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ, işgücünün yaklaşık üçte birini istihdam etmektedir. İmalat sektöründe bölgesel istihdam 2009 ile 2013 yılları arasında tüm bölgelerde büyüme göstermiştir. Yıllık bileşik büyüme oranı, TR 81 bölgesinde neredeyse %1'e yaklaşarak %5'in altındaki dört bölge ile TR 82 bölgesinin %24'e ulaşmasıyla %10'un üzerinde dokuz bölgede değişiklik göstermektedir. Bölgesel istihdam payı ve YBBO, hem yüksek hem düşük YBBO görülen imalat sektörü istihdamının daha büyük ve küçük paylara sahip olduğu bölgelerle ilişkili değildir.

Şekil 15. Bölgeye göre imalat sektöründe çeşitlilik, 2013

Herfindahl-Hirschman Endeksi

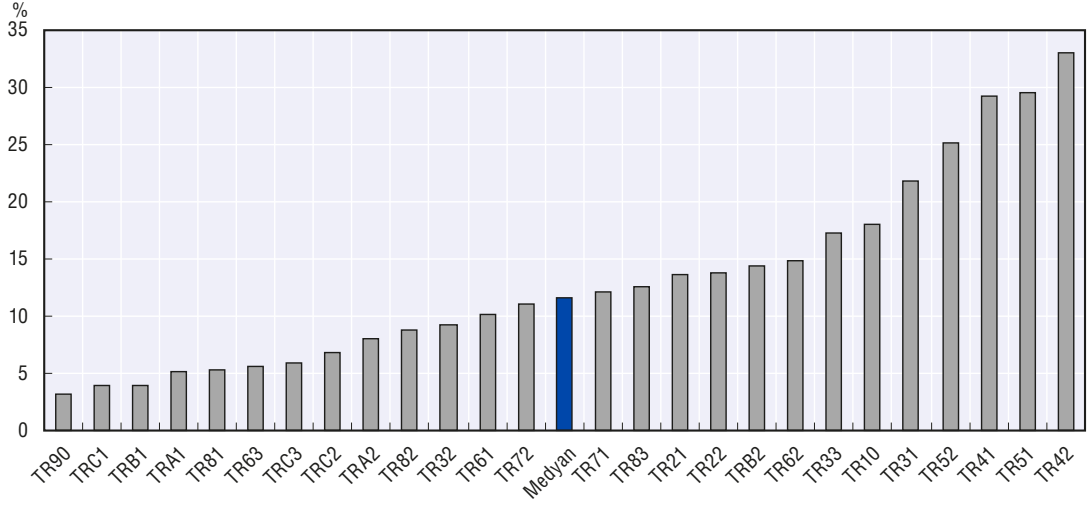

Kaynak: TÜİK' ten alınmıştır (tarih belirtilmemiş), İşgücü İstatistikleri (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHE) Türkiye'nin bölgelerinde görülen imalat sektörü çeşitliliğini gösterir. İmalatta gelişmenin artması çeşitlendirme ile ilişkilendirilmektedir. En az çeşitte imalat sektörüne sahip üç bölge 25'in üzerinde HHE değerlerine sahiptir - TRA2 - Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars; TRC1 - Adıyaman, Gaziantep ve Kilis; TR90 - Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon. En çeşitli imalat sektörlerine sahip dört bölgenin HHE değerleri 10'un altındadır - TR42 -Düzce, Bolu, Kocaeli, Sakarya ve Yalova; TR31 - İzmir; TR51 - Ankara; TR62 - Adana ve Mersin.

Şekil 16. Yüksek ve ortak yüksek Ar-Ge ağırlıklı imalat sanayi alt sektörlerinde istihdam, 2013

Toplam bölgesel imalat sanayi istihdam yüzdesi

Kaynak: TÜİK' ten alınmıştır (tarih belirtilmemiş), İşgücü İstatistikleri (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

Brüt katma değere oranla daha yüksek araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) yatırım oranına sahip imalat sanayi alt sektörleri, ekonomik yapının daha teknoloji ağırlıklı alanlara yönelmesini sağlamaktadır. Dört bölge imalat sanayi işgücünün %25'inden fazlasını Ar-Ge ağırlıklı alt sektörlerde istihdam etmektedir - TR42 - Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova; TR51 - Ankara; TR41 - Bursa, Bilecik ve Eskişehir; TR52 - Konya ve Karaman. Yalpazenin diğer ucunda ise üç bölge imalat sanayi işgücünün %5'inden azını Ar-Ge ağırlıklı alt sektörlerde istihdam etmektedir - TR90 - Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon; TRC1 - Gaziantep, Adıyaman ve Kilis; TRB1 - Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli. İmalat sanayi istihdamının Ar-Ge ağırlıklı alt sektörlerdeki payı, HHE hesaplamalarındaki gibi daha çok çeşide sahip imalat sektörleriyle açıkça ilişkilidir.

5.2. TR10 Bölgesi - İstanbul

TR10, Türkiye'nin en çok ekonomik çeşitliliğe sahip bölgelerinden biridir. Bu nedenle, raporda kullanılan araçlar bölgenin ekonomik yapısı için yeterince kapsamlı olmayabilir. Profil, daha hedefe yönelik diğer analizler ile birlikte okunmalıdır.

Giriş

İstanbul, Türkiye'nin en büyük şehridir ve stratejik olarak Avrupa'yı Orta Doğu'ya ve Orta Asya'ya bağlamaktadır. İstanbul'un ekonomik yapısı büyük çeşitliliğe sahip olup, bilgi esaslı kümeler, araştırma ve geliştirme merkezleri, teknoparklar ve ileri teknoloji endüstriler içermektedir. TR10 ayrıca genç, eğitilmiş ve girişimci işgücü sayesinde yenilikçi bir ekosistemdir. Büyük şirketler merkez olarak İstanbul'u seçtikçe, bölgenin ekonomik yapısı verimlilik odaklı olmaktan yenilik odaklılığa kaymıştır. 2012'de çalışan nüfusun %60'tan fazlası hizmetler sektöründe istihdam edilmekte olup, lojistik, emlak, turizm, finans, sigorta danışmanlığı ve hukuki faaliyetlerin İstanbul'daki en rekabetçi sektörler olduğu düşünülmektedir (İSTKA Kalkınma Ajansı, tarih belirtilmemiş.[a]; BSTB, 2016).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) "yaratıcı ve özgür insanlarıyla, yenilik ve kültür kenti; özgün İstanbul" vizyonunu ortaya koymaktadır. Plan üç temel kalkınma eksenini etrafında şekillenmektedir i) küresel ekonomide söz sahibi, yüksek katma değer üreten, yenilikçi ve yaratıcı ekonomi; ii) adil paylaşan, kapsayıcı ve öğrenen toplum ve iii) keyifle yaşanan, özgün kentsel mekânlar ve sürdürülebilir çevre. Plan, hizmetler sektörü (finansal hizmetler, medya, eğitim, sağlık, BT danışmanlığı, yaşlı hizmetleri, emlak ve inşaat, ve lojistik), turizm ve kültür, yaratıcı endüstriler, sanayiye (bilgisayar, elektronik ve optik ürünler, kayıtlı medyanın baskı ve çoğaltılması, ağaç ve ağaç ürünleri, yiyecek ve içecek üretimi, kağıt ve kağıt ürünleri, ana metaller, kimyasal madde ve ürünler, tekstil ve giyim eşyası, kauçuk ve plastik ürünler, makine ve ekipman imalatı, mamul metal ürünler, elektrikli donanım imalatı, kimyasal madde ve ürünler, diğer metalik olmayan ürünler) (İSTKA, tarih belirtilmemiş) öncelik vermektedir. TR10, diğer bölgelere kıyasla hizmetler sektörüne büyük önem vermektedir. Ayrıca tarımın öncelikli bulunmadığı az sayıda bölgeden biridir.

Bölgesel uzman geri bildirimi

1 Nisan 2016 tarihinde İstanbul'daki uzman grubu toplantısında bölge uzmanları gıda ürünleri (C.10), giyim eşyası (C.14), fabrikasyon metal ürünler (C.25), yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri (I.56) ve turizmi TR10 bölgesindeki hakim alt sektörler olarak tespit etmişlerdir. Uzmanlar, çalıştay sırasında ve ankette de makine tamir ve kurulumu (C.33), bilgisayar programlama (J.62), konaklama (C55), temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemeler (C.21) ve bilgisayar, elektronik ve optik ürünleri (C.26) bölgede en çok büyüme potansiyeline sahip ürünler olarak tespit etmişlerdir.

Hakim alt sektörler

TR10 ekonomisinin belirleyici özelliklerinden biri, bölgesel istihdamın %68'ini karşılayan devasa hizmetler sektörüdür; onu sanayi (%36) ve tarım (%0,5) izlemektedir. İmalat sektörü, toplam istihdamın %26'sını oluşturarak bölgesel ekonomide önemli bir rol oynamaktadır. İmalat sanayi alt sektörlerinde istihdam dağılımı 11,68'lik HHE değeri ile 14,62 olan bölge ortalamasına göre daha çok çeşitliliğe sahiptir. TR10'da iki hakim alt sektör vardır: i) giyim eşyaları (C.14) 1,8'lik KK ile toplam bölgesel istihdamın %7'sinden fazlasına tekabül etmektedir ve ii) 1,2 değerindeki KK ile bölgesel istihdamın önemli bir oranını (yaklaşık 6%) karşılayan yiyecek ve içecek hizmetleri (I.56).

Dinamik imalat sanayi alt sektörleri

Yukarıda belirtilen hakim alt sektörler ek olarak, KK analizi makine tamir ve kurulumu (C.33), temel eczacılık ürünleri (C.21) ve kayıtlı medyanın baskı ve çoğaltılması (C.18) alanlarında bölgenin görece daha çok ihtisaslaşmış olduğunu göstermektedir. Yüksek katma değere sahip çok sayıda alt sektör, mutlak ve oransal büyümede artış kaydetmiştir - mobilya (C.31), ana metaller (C.24), ve bilgisayar, elektronik ve optik ürünler (C.26). Bölgesel işgücünün büyük bir bölümünü istihdam etmesine rağmen mobilya (C.31), tekstil (C.13) ve mamul metal ürünlerde (C.25) bölgesel ihtisaslaşmada görece düşüş yaşanmıştır.

Türkiye'deki bölgeler arasında TR10 - %25,8 ile - işgücünde üçüncü düzey eğitim almış (yükseköğretim) çalışanlarda en yüksek ikinci paya sahiptir. Bu yüzden görece iyi eğitilmiş işgücüne ihtiyaç duyulan imalat sanayi alt sektörleri, gelecekte gelişme potansiyeli sunmaktadır. Ancak TR10 bölgesini de içeren Marmara bölgesindeki İOİPA V anketi yapılan 292 şirketin %18'i yeterli eğitime sahip çalışan bulmakta zorlandıklarını bildirmiştir. Örneğin, kimyasal madde ve ürün (C.20) üreten şirketlerin dörtte birinden fazlası mevcut becerikli işgücü eksikliğini büyümeyi aksatabilecek bir engel olarak algılamaktadır.

Tablo 3. TR10 bölgesindeki imalat sanayi alt sektörlerine ilişkin temel istatistikler

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009-2013)	Toplam istihdam payı(%)	YBBO istihdam (2009-2013) (%)	Yatırım oranı	BKP önceliği	Tartışma geleceği parlak alt sektör	Anket geleceği parlak alt sektör	Yeterli eğitime sahip işgücünün eksikliğini engelleyen Marmara bölgesindeki şirketlerin payı (%)
HA	14	Giyim eşyası	1.85	-0.01	7.41	8.26	1.12	●	n/a	n/a	27
BO											
DU	33	Makine ve ekipman tamir ve kurulumu	1.72	-0.31	0.75	10.11	1.51				
	15	Deri ve ilgili ürünler	1.52	-0.17	0.76	7.67	1.19				20
	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	1.38	-0.07	0.59	7.04	0.84				
	27	Elektrikli teçhizat	1.27	-0.10	1.37	6.26	0.69	●	●	●	
	32	Diğer imalat	1.75	-0.27	0.82	3.64	1.10				
	18	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	1.59	-0.01	0.73	2.80	1.05				
	21	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemeler	1.92	-0.02	0.45	0.74	n/a		●	●	
GO	20	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	1.13	-0.25	0.58	-0.89	0.92	●	●	●	26
	31	Mobilya imalatı	0.71	0.02	1.03	10.24	0.97				0
	24	Ana metal	0.54	0.02	0.51	8.19	0.44	●	●	●	
DA	26	Bilgisayar, elektronik ve optik ürünler	0.98	0.03	0.22	5.88	0.62	●	●	●	
	23	Diğer imalat	0.46	-0.03	0.85	9.62	1.14				
	28	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman	0.92	-0.07	1.40	8.42	0.77	●		●	11
	13	Tekstil	0.68	-0.10	2.14	6.39	0.70	●			28
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.96	-0.07	1.43	5.99	1.00				17
	10	Gıda ürünleri	0.48	-0.04	1.68	5.70	0.86				5
	25	Fabrikasyon metal ürünler	0.93	-0.17	2.29	4.79	0.89	●			5
	29	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	0.38	-0.13	0.50	0.65	0.73	●	●	●	
	16	Ağaç ve ağaç ürünleri ve mantar, mobilya hariç	0.46	-0.09	0.26	-2.55	0.73				0
	30	Diğer ulaşım araçları	0.72	-0.54	0.15	-19.02	1.66	●			

Not: Kısaltmalar aşağıdaki alt sektör gruplarını simgelemektedir: HA = hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, ve DA= daralan. Bakınız Şekil 2.

Kaynak: EBRD/Dünya Bankası (2014), İş Ortamı ve İşletme Performansı Anketi (İOİPA) (veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; İSTKA, İSTKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR10, www.istka.org.tr/content/pdf/2014-2023%20istanbul%20bolge%20Plani_opt.pdf; TÜİK (tarih belirtilmemiş), İşgücü İstatistikleri (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.3. TR21 Bölgesi - Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ

Giriş

TR21 bölgesi, Türkiye'nin Avrupa sınırındaki batı kıyısında bulunan Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerini kapsamaktadır. Edirne ve Kırklareli'nin ekonomik yapısı esas olarak tarım ve tarımsal gıda üretimine dayanırken, Tekirdağ'da gelişmiş sınai üretim yapılmaktadır. Zengin yer altı sularına ek olarak bölgede linyit ve kömür gibi pek çok mineral kaynağı bulunmaktadır. Ancak son yirmi yıldaki denetimsiz sınai gelişme çevreyi de etkilemiştir. Bunun üzerine bölgesel yönetim gelecekteki sınai faaliyetleri yapılandırmak için 2009 yılında Ergene Havzası Çevre Düzeni Planını hazırlamıştır (TRAKYA Kalkınma Ajansı, tarih belirtilmemiş [a]; BTSB, 2016).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) "Trakya Bölgesi'nin sürdürülebilir bir yapıda doğal ve kültürel değerlerini koruyarak yüksek katma değerli üretim yapısıyla kalkınan, iş birliği kültürünün egemen olduğu, yaşam ve refah seviyesi yüksek bir Bölge" olmasını tasavvur etmektedir. BKP'nin üç odak noktası vardır: i) insan ve toplum; ii) yaşam ve çevre ve iii) üretim ve ekonomi. Plan tarım, gıda, tekstil, kimyasal, elektrik-elektronik bileşenler, makine ve otomotiv sanayilerine öncelik vermektedir (TRAKYA Kalkınma Ajansı, tarih belirtilmemiş[b]).

Bölgesel uzman geri bildirimleri

16 Şubat 2016 tarihinde Tekirdağ'da yapılan uzman grubu toplantısında bölge uzmanları kauçuk ve plastik ürünler (C.22), gıda ürünleri (C.10), içecek (C.11) makine ve ekipman (C.28), ve tekstil (C.13) sektörlerini TR 21 bölgesinin hakim alt sektörleri olarak belirlemişlerdir. Bölge uzmanları çalıştay görüşmelerinde ve ankette ise ana metaller (C.24), kimyasallar (C.20), turizm, yenilenebilir enerji, ve eczacılık ürünleri (C.21) sektörlerinin bölgede yüksek büyüme potansiyeline sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Hakim alt sektörler

TR21 bölgesinin ekonomisi, bölgesel istihdamın %40,4'üne tekabül eden büyük bir sanayi sektörü ile övünmektedir. Onu hizmetler (%39,9) ve tarım (%19,6) sektörleri izlemektedir. İmalat, toplam istihdamda %31 pay ile bölge ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. İmalat sanayi alt sektörlerinde istihdam dağılımı, 15,43 HHE değeri ile, bölge ortalaması olan 14,62'ye göre biraz daha yoğunlaşmıştır. İstihdam açısından bakıldığında ise beş hakim alt sektör belirlenmiştir. Tekstil (C.13) ve giyim eşyası (C.14) sırasıyla 4,8 ve 2,2 KK değerlerine yansıyan güçlü bölgesel ihtisaslaşma ile birlikte bölgesel istihdamın %24'ünü oluşturmaktadır. Hakim diğer üç sektör, toplam bölgesel istihdamın yaklaşık %11'ini oluşturan gıda ürünleri (C.10), diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23), ve kauçuk ve plastik ürünlerdir (C.22).

Dinamik imalat sanayi alt sektörleri

TR21 bölgesinde imalat sanayi, ülke ortalaması ile karşılaştırıldığında kapsam ve derinlik olarak görece gelişmiştir. Yukarıda dikkat çekilen hakim alt sektörlerle ek olarak, bölge, temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemeler (C.21) ve içecek (C.11) sektörlerinde kısmen ihtisaslaşmıştır. Çok sayıda yüksek katma değerli alt sektör, güçlü bir mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir. Örnek olarak şunlar verilebilir: kimyasallar (C.20), ağaç ürünleri (C.16) ve makine ve ekipman (C.28). Bölgesel işgücünün önemli bir bölümünü istihdam etmesine rağmen mobilya (C.31) ve motorlu taşıtlar (C.29) sektörlerinde bölgesel ihtisaslaşmada görece düşüş yaşanmıştır.

%17,8 ile TR21, işgücünde üçüncü düzey eğitim (yükseköğretim) almış çalışanlarda en yüksek sekizinci paya sahiptir. Bu yüzden nispeten iyi eğitilmiş işgücüne ihtiyaç duyulan imalat sanayi alt sektörleri, ileride gelişme potansiyeline sahiptir. TR21

bölgesini de içeren Marmara bölgesindeki İÖİPA V anketi yapılan 292 şirketin %18'i yeterli eğitime sahip çalışan bulmakta zorlandıklarını bildirmiştir. Örneğin, kimyasal madde ve ürün (C.20) üreten şirketlerin dörtte birinden fazlası mevcut becerikli işgücü eksikliğini büyümeyi aksatabilecek bir engel olarak algılamaktadır.

Tablo 4. TR21 bölgesinde imalat sanayi alt sektörlerine ilişkin temel istatistikler

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009-2013)	Toplam istihdam payı (%)	YBBO istihdam (2009-2013) (%)	Yatırım oranı	BKP önceliği	Tartışma geleceği parlak alt sektör	Anket geleceği parlak alt sektör	Yeterli eğitime sahip işgücü eksikliğini engelleyen Marmara bölgesindeki şirketlerin payı (%)
HA	13	Tekstil	4.83	-0.25	15.32	9.56	1.98	●	n/a	n/a	28
	14	Giyim eşyaları	2.17	0.10	8.72	10.76	4.95	●	n/a	n/a	27
	10	Gıda ürünleri	1.35	0.27	4.71	15.00	1.67	●	n/a	n/a	5
	23	Diğer imalatlar	1.66	0.27	3.08	17.77	1.06		n/a	n/a	27
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	1.54	0.23	2.30	13.17	2.53		n/a	n/a	
BO	20	Kimyasal madde ve ürünler	1.80	0.83	0.90	21.90	0.70	●	●	●	26
	16	Ağaç ve ağaç ürünleri ve mantar, mobilya hariç	1.50	0.67	0.82	18.50	n/a				0
	24	Ana metaller	1.70	0.47	1.58	16.50	0.60			●	
	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	2.70	0.16	1.16	11.50	0.90				
	27	Elektrikli teçhizat imalatı	2.00	-0.03	2.21	9.50	n/a	●		●	
	11	İçecek	3.00	0.07	0.34	7.40	0.80		●	●	5
	21	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemeler	3.60	0.39	0.85	5.10	1.70			●	
DU	15	Deri ve ilgili ürünler	2.00	-0.58	1.02	5.10	0.90				
GO	28	Makine ve ekipman b.y.s.	0.90	0.51	1.29	35.30	0.90	●	●		11
	25	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	0.70	0.05	1.76	12.60	0.70				5
	32	Diğer imalatlar	0.60	0.03	0.29	10.30	n/a				
	18	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	0.50	0.03	0.23	5.40	0.97				
DA	33	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	0.70	-0.01	0.29	14.00	0.25		●		
	29	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	0.90	-0.05	1.16	7.30	n/a	●	●	●	
	31	Mobilya imalatı	0.30	0.30	0.48	3.20	0.80				

Not: Kısaltmalar aşağıdaki alt sektör gruplarını simgelemektedir: HA = hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, ve DA= daralan. Bakınız Şekil 2.

Kaynak: EBRD/Dünya Bankası (2014), İş Ortamı ve İşletme Performansı Anketi (İÖİPA) (veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; TRAKYA Kalkınma Ajansı, Trakya Bölgesi 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR21, www.trakyaka.org.tr/uploads/docs/2014%20-%202023%20B%C3%96LGE%20PLANI%20TASLA%C4%9E%20BASKI.pdf; TÜİK (n.), İşgücü İstatistikleri (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.4. TR22 Bölgesi – Balıkesir ve Çanakkale

Giriş

TR22 bölgesi Marmara Denizi'nin güneyinde yer alan Çanakkale ve Balıkesir illerini kapsamaktadır. Bölge, Marmara Bölgesi'ne Çanakkale Boğazı ile bağlanmaktadır. Bölge ekonomisi tarım, hayvancılık ve tarım sanayisi odaklıdır. Balıkesir bor, kömür, demir, krom, mermer, çinko, kaolin ve zeolit gibi doğal kaynaklar açısından zenginken Çanakkale de turizm alanında başarıyla faaliyet göstermektedir (GMKA Kalkınma Ajansı t.y. [a]; KTB, 2007).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) "Nitelikli insan yetiştiren, rekabet edebilen, yaşanabilir Güney Marmara" olarak belirlenmiştir. BKP'nin üç temel amacı bulunmaktadır: i) kaliteli sosyal yaşam ve nitelikli insan; ii) yaşanabilir çevre ve mekân; ve iii) güçlü ekonomi ve rekabetçi sektörler. BKP tarım, gıda, turizm ve madencilik faaliyetleri ile metaller ve yenilenebilir enerjiye öncelik vermektedir (GMKA Kalkınma Ajansı t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

17 Şubat 2016 tarihinde Çanakkale'de yapılan uzman grup toplantısında gıda ürünleri (C.10), turizm, ana metaller (C.24), madencilik faaliyetleri, diğer metal olmayan mineraller (C.23) ve yenilenebilir enerji bölge uzmanları tarafından hakim alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Yapılan araştırma ve görüşmeler sonucunda içecek üretimi (C.11), mobilya (C.31) ve ağaç ürünleri de bölge için yüksek büyüme potansiyeli taşıyan sektörler olarak tanımlanmıştır. Katılımcılar çevresel meselelerin önemini de vurgulamışlardır.

Hakim alt sektörler

İstihdam verileri üzerinde yapılan analiz bölgesel ekonomi faaliyetlerinin, toplam istihdamın %47,8'ini oluşturan hizmet sektöründe yoğunlaştığını göstermektedir. Bu oranı %30,9 ile tarım sektörü ve %21,3 ile de sanayi izlemektedir. Üretim sektörü ise toplam istihdamın yalnızca %12'sini oluşturarak bölge ekonomisinde oldukça sınırlı bir rol oynamaktadır. Üretim alt sektörlerinde istihdam dağılımı 19.21 HHE değeri ile 14.62 bölge ortalamasına göre oldukça yükündür. İstihdam veri analizi bölgedeki hakim alt sektörleri tanımlamıştır. Gıda ürünleri toplam istihdamın yaklaşık %9'unu temsil etmektedir ve 2.5'lik en yüksek KK değerine sahip olarak bu alt sektördeki güçlü ihtisaslaşmayı işaret etmektedir. Gıda ve içecek hizmetleri (I.56) ile kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) istihdam seviyelerinde benzerlik gösterse de ilkinin KK değeri daha yüksek seviyededir (1.5 ve 1.2 karşılaştırıldığında). Metal olmayan maden ürünlerinin (C.23) bölge istihdamındaki payı daha küçük olsa da (%3 civarı) 1.8 ile oldukça yüksek bir KK değerine sahiptir. Son olarak, konaklama hizmetleri diğer hakim alt sektörler ile aynı istihdam ve KK değeri seviyelerine ulaşmamaktadır.

Dinamik üretim alt sektörleri

TR22 bölgesinde üretim ülke ortalamasıyla kıyaslandığında az gelişmiş durumdadır. Yukarıda açıklanan hakim alt sektörlerin yanı sıra bölge içecek (C.11) ve ağaç ürünleri (C.16) konusunda da ihtisaslaşmış durumdadır. Ancak, bir çok daha yüksek katma değerli alt sektör mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir: motorlu taşıtlar (C.29), makine ve ekipman (C.28), kauçuk ve plastik ürünler (C.22) ve kimyasal ürünler (C.20). Bölgesel iş gücünde büyük yer kaplamasına rağmen mobilya alt sektöründe daha az ihtisaslaşmıştır (C.31).

TR22 bölgesi %17,3'lük oran ile işgücü piyasasında üçüncü düzeyde eğitim görmüş en çok işçiye sahip olarak 9. sıradadır. İyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan üretim alt sektörleri bu oranın artmasını sağlamak için potansiyel olabilir. İOİPA V'nin içinde TR22'nin de bulunduğu Marmara bölgesindeki 292 şirkette yaptığı araştırmada, şirketlerin %18'inin yeterli eğitilmiş personel bulmakta zorlandığı çıkmıştır. Bu şirketler çok sayıda yüksek eğitilmiş personele ihtiyaç duyulan birkaç sektöre odaklanmışlardır. Örneğin, kimyasal (C.20) sektöründeki şirketlerin dörtte birinden fazlası mevcut nitelikli işgücü eksikliğinin büyümeyi aksatacak bir engel olduğunu düşünmektedir.

Tablo 5. TR22 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	Yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Marmara Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	10	Gıda ürünleri	2.54	0.21	8.83	7.83	2.32	●	n/a	n/a	5
	BO	Diğer metal olmayan mineral ürünler	1.79	0.45	3.32	17.32	0.76	●	n/a	n/a	27
DU	11	İçecekler	1.01	0.28	0.12	12.79	n/a	●	●	●	5
GO	16	Mobilya hariç ağaç ve mantar ürünleri	2.22	-0.75	1.24	-7.33	0.37	●	●	●	0
DA	29	Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	0.40	0.29	0.53	45.65	n/a	●	●	●	11
	28	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	0.80	0.37	1.21	25.95	1.10	●	●	●	17
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.57	0.24	0.85	20.57	n/a	●	●	●	5
	25	İşlenmiş metal ürünler	0.65	0.17	1.61	15.29	0.60	●	●	●	26
	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.58	0.05	0.26	14.83	n/a	●	●	●	27
	15	Deri ve ilgili ürünler	0.81	0.16	0.40	14.21	n/a	●	●	●	28
	32	Diğer imalat	0.38	0.08	0.18	11.87	n/a	●	●	●	26
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.98	0.29	0.50	11.37	n/a	●	●	●	27
	30	Diğer taşımacılık ekipmanları	0.70	0.36	0.15	9.41	n/a	●	●	●	28
	14	Giyim eşyaları	0.18	0.02	0.74	9.23	n/a	●	●	●	27
	27	Elektrik teçhizat	0.63	0.06	0.68	8.57	n/a	●	●	●	28
13	Tekstil	0.13	0.00	0.42	8.55	n/a	●	●	●	28	
18	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	0.60	0.13	0.28	7.00	0.70	●	●	●	28	
SH	31	Mobilya	0.85	-0.18	1.24	2.07	n/a	●	●	●	28

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA =hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; GMKA Kalkınma Ajansı, Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR22, www.gmka.org.tr/uploads/downloads/dosya/bolge_plani/TR%2022%20G%C3%BCney%20Marmara%20B%C3%B6lgesi%202014-2023%20B%C3%B6lge%20Plan%C4%B1.pdf (erişim tarihi Şubat 2015); TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.5. Bölge TR31 – İzmir

TR31 Türkiye'nin en çok ekonomik çeşitlilik gösteren bölgelerinden biridir. Dolayısıyla, bu raporda kullanılan araçlar bölgenin ekonomik yapısı açısından daha az kapsayabilir ve bölge profili daha yakından hedefli analizlerle bağlantılı olarak okunmalıdır.

Giriş

TR31 bölgesi Türkiye'nin Ege kıyısında yer almaktadır. Avrupa geçidi olması ise bölgeye önemli lojistik üstünlükler sağlamaktadır. İzmir şu an Türkiye'nin üçüncü büyük şehri ve Türk ekonomisinin önemli bir merkezidir. Bunlara ek olarak, Türkiye'de bulunan en büyük 500 sanayi kuruluşunun 32'si İzmir'de yer almaktadır (İZKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a]; BSTB, 2016).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) "bilgi, tasarım ve yenilik üreten, Akdeniz'in çekim merkezi İzmir" haline getirmeyi amaçlamaktadır. BKP'nin üç odak noktası bulunmaktadır: i) güçlü ekonomi; ii) yüksek yaşam kalitesi ve iii) güçlü toplum. Bölgedeki alt sektörlerin ekonomik ağırlıklarından hareketle BKP, önemli alt sektörleri tarım, organik tarım, metal, mobilya, gıda işleme, içecek, giyim eşyası, deri ürünleri, kimyasallar, turizm (gemi, kıyı kültürü, inanç, kongre, doğa, gastronomi ve ekoturizm), yenilenebilir enerji (rüzgar, güneş, jeotermal) ve lojistik olarak tanımlamaktadır (İZKA Kalkınma Ajansı, t.y. [b])

Bölgesel uzman geribildirimleri

17 Aralık 2015 tarihinde İzmir'de yapılan uzman grup toplantısında kok kömürü ve rafine petrol ürünleri (C.19), motorlu taşıtlar (C.29), mobilya (C.31), kimyasallar (C.20), giyim eşyası (C.14), kauçuk ve plastik ürünleri (C.22), makine ve ekipmanları (C.28) bölge uzmanları tarafından hakim alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Yapılan araştırma ve görüşmeler sonucunda diğer taşımacılık ekipmanlarının üretimi (C.30), yenilenebilir enerji (C.11) ve bilgisayar, elektronik ve optik ürünler (C.26) de bölge için yüksek büyüme potansiyeli taşıyan sektörler olarak tanımlanmıştır.

Hakim alt sektörler

Bölge ekonomisi, bölge istihdamının %57,8'ini oluşturan büyük bir hizmet sektörüne sahiptir. Hizmet sektörünü sanayi (%31,7) ve tarım (%10,5) izlemektedir. Üretim sektörü bölge istihdamındaki %23'lük payı ile İzmir ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Üretim alt sektörlerinde istihdam dağılımı 8,54 olan HHE değeri ile 14,62'lik bölge ortalamasından farklılık göstermektedir. İstihdam veri analizi beş adet hakim alt sektör tanımlamaktadır: inşaat ve peyzaj hizmetleri (N.81), giyim eşyası (C.14), gıda ürünleri (C.10), işlenmiş metal ürünler (C.25) ve içecek hizmetleri (I.56). Bu sektörlerden her biri bölge istihdamının %6'sından daha azını temsil etmekle birlikte KK değerleri de 1'den 13'e kadar çeşitlilik göstermektedir.

Dinamik Üretim Alt Sektörleri

TR31 hakim alt sektörler ek olarak deri (C.15), makine ve ekipmanları (C.28), ve baskı ile kayıtlı yayın yapımı (C.18) sektörlerinde de ihtisaslaşmıştır. Bir çok daha yüksek katma değerli alt sektör de mutlak ve oransal büyüme göstermiştir. Bunlara örnek olarak ağaç ürünleri (C.16) ve makine imalat ve kurulumu (C.33) sektörleri gösterilebilir. Bölgesel işgücünde büyük yer kaplamasına rağmen diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) ve tekstil (C.13) sektörlerinin KK değerleri 2009-2013 yılları arasında azalmıştır.

TR31 bölgesi %22,3'lük oran ile işgücü piyasasında üçüncü düzeyde eğitim görmüş en çok işçiye sahip olarak 3. sıradadır. İyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan üretim alt sektörleri bu oranın artmasını sağlamak için potansiyel olabilir. İOİPA V'nin Ege bölgesinin daha büyük kısmında yaptığı araştırmada 215 şirketin yaklaşık üçte biri yeterli eğitim düzeyinde personel bulmayı bir engel olarak ifade etmişlerdir. Bu şirketler çok sayıda yüksek eğitimli personele ihtiyaç duyulan birkaç sektöre odaklanmışlardır. Örneğin, kimyasal (C.20) sektöründeki şirketlerin yarısından fazlası mevcut nitelikli işgücü eksikliğinin büyümeyi aksatması muhtemel bir engel olduğunu düşünmektedir.

Tablo 6. TR31 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Ege Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	14	Giyim eşyası	1.19	0.11	4.79	9.28	0.61	●	n/a	n/a	28
	BO	Gıda Ürünleri	1.34	0.10	4.65	8.13	1.00	●	n/a	n/a	8
	DU	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	1.11	-0.02	2.75	6.88	1.81	●	n/a	n/a	8
GO	15	Deri ürünleri	1.79	0.50	0.90	17.82	0.53	●	●		
	DA	Makine ve ekipman b.y.s	1.45	0.22	2.20	13.11	0.96	●	●	●	0
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	1.05	0.38	0.48	13.05	1.83				
	11	İçecek	1.78	0.36	0.21	10.41	1.45				8
	24	Ana metaller	1.22	0.20	1.16	9.98	0.47	●			
	20	Kimyasal ve kimyasal ürünler	2.21	0.52	1.14	9.49	0.88	●	●	●	51
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	1.05	0.09	1.56	8.19	0.84				
	32	Diğer imalat	1.40	0.08	0.66	7.18	0.73	●	●	●	
	29	Motorlu taşıtlar, römork ve yarı römorklar	1.49	0.05	1.95	7.16	0.63	●			
	19	Kok ve rafine petrol ürünleri	3.91	0.03	0.24	3.98	n/a		●	●	
ST	12	Tütün ürünleri	10.36	6.34	0.37	-7.80	0.32				
	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	1.72	-0.61	0.73	-1.18	1.22				
EM	31	Mobilya	1.07	-0.44	1.56	-1.27	0.81				
	16	Ağaç ve ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	0.77	0.43	0.43	22.87	0.33				
	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.65	0.15	0.28	20.17	n/a			●	
	27	Elektrik ekipmanları	0.70	0.05	0.76	8.38	0.70	●			
	26	Bilgisayar, elektronik ve optik ürünler	0.72	0.10	0.16	7.08	0.66				
	30	Diğer taşımacılık ekipmanları	0.69	0.25	0.15	2.54	n/a	●	●		
SH	21	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemeler	0.41	0.03	0.10	1.17	n/a			●	
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	0.78	-0.02	1.45	8.89	0.95				44
	13	Tekstil	0.25	-0.02	0.80	6.46	0.40	●			40

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA) (veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; İZKA Kalkınma Ajansı, İSTKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR31, www.istka.org.tr/content/pdf/2014-2023%20istanbul%20bolge%20planı_opt.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.6. Bölge TR32 – Aydın, Denizli ve Muğla

Giriş

TR32 bölgesi Aydın, Denizli ve Muğla illerinden oluşmaktadır. Bölgenin ekonomik yapısı çeşitlilik göstermekle birlikte, bölgede diğer bölgelere göre daha fazla yenilenebilir enerji kullanılmaktadır. Türkiye'nin en büyük yaz tatili yerlerinden biri olan Muğla ilini (KTB,2007) kapsayan TR32 bölgesi turizm sektörüyle bilinmektedir (GEKA Kalkınma Ajansı,2009). Aydın ve Denizli ise tarım ve tarım aletleri sektörlerinde başarılıdır (GEKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a]).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) “yaşam kalitesi yüksek, yeniliğe dayalı üreten, doğasını koruyan, küresel turizm odağı Güney Ege” hedeflemektedir. BKP dört alanda yoğunlaşmaktadır: i) zengin beşeri sermaye, güçlü toplumsal yapı; ii) yüksek katma değer ve yenilik odaklı üretim; iii) dört mevsim turizm; iv) yaşanılabilir mekânlar ve sürdürülebilir çevre. BKP, kimyasal, jeotermal yenilenebilir enerji, motorlu taşıtlar ve römorklar ve diğer taşımacılık araçları gibi ileriye yönelik sektörlerin yanı sıra tarım, gıda, turizm, tekstil, metal, elektrikli aksam, makine ekipmanları sektörlerine öncelik vermektedir (GEKA Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

Tekstil (C.13), ana metaller (C.24), gıda ürünleri (C.10), diğer mineral olmayan metal ürünleri (C.23) ve içecek (C.11) sektörleri 15 Aralık 2015 tarihinde Denizli'de yapılan uzman grup toplantısında hakim alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Ancak iller arasındaki farklılıklar da katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Buna göre Aydın ilinde tarım aletleri, süt ürünleri ve kuru meyveler; Muğla'da su ürünleri, gemi yapımı (yatlar), mermer ve arıcılık; ve Denizli'de tekstil, elektrik ekipmanları (kablo) ve süt ürünleri hakim sektörlerdir. Yapılan görüşmeler ve araştırmalar sonucunda kimyasallar (C.20) ve motorlu taşıtlar (C.29) da yüksek büyüme potansiyelli alt sektörler olarak belirlenmiştir.

Hakim alt sektörler

Bölge istihdamının %46,4'ünü kapsayan hizmet sektörü bölge ekonomisinde hakimiyet kurmaktadır. Hizmet sektörünü %29,4 ile tarım sektörü ve %24,2 ile sanayi takip etmektedir. Ancak, üretim sektörü toplam bölge istihdamının %11'ini oluşturarak ekonomide oldukça az rol oynamaktadır. HHE değerinin 15,08 olduğu üretim alt sektörlerinin dağılımı 14,62'lik bölgesel ortalamaya göre daha yoğundur. İstihdam veri analizi bölgede çeşitli alt sektörler tanımlamıştır. Gıda ve içecek faaliyetleri (I.56), tekstil (C.13) ve konaklama (I.55) benzer istihdam paylarına sahipken (%6,6-%8,4 arası değişiklik göstermek üzere) bu alt sektörlerin oransal istihdam ihtisaslaşması farklılık göstermektedir – I.55'in KK değeri I.56 sektörününkinden üç kat daha yüksektir. Diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) ve gıda ürünleri (C.10) iki daha küçük olan alt sektördür.

Dinamik üretim alt sektörleri

Yukarıda vurgulanan hakim alt sektörler ek olarak, TR32 bölgesi içecek (C.11) sektöründe ihtisaslaşmıştır ve ağaç ürünleri (C.16) bölgesel ihtisaslaşma göstermektedir. Ancak, birçok daha yüksek katma değerli alt sektör, örn. mobilya (C.31), elektrik ekipmanları (C.27) ve diğer üretim kalemleri (C.32), güçlü mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir. Bölgesel işgücünün büyük bir kısmını kullanmasına rağmen, bölge işlenmiş metal ürünler (C.25), makine ve ekipmanlar (C.28) ve kauçuk ve plastik ürünleri (C.22) sektörlerinde daha az ihtisaslaşmıştır.

TR32 bölgesi %13,6'luk oran ile işgücü piyasasında üçüncü düzeyde eğitim görmüş en çok işçiye sahip olarak 19. sıradadır. Bu yüzden, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan üretim alt sektörleri için yeterli derecede nitelikli işçi bulmak zor olabilir. İOİPA V'nin

geniş Ege Bölgesi'nde yaptığı araştırmada, 215 şirketin üçte biri yeterli eğitime sahip çalışan bulmakta zorlandıklarını ifade etmiştir. Örneğin, araştırma sonuçları kimyasal sektöründe (C.20) faaliyet gösteren şirketlerin yarısının nitelikli işgücü bulmanın zorlayıcı olduğunu ifade ettiğini göstermektedir. TR32 bölgesinde hakim bir alt sektör olan diğer metal olmayan maden ürünleri sektöründe (C.23) faaliyet gösteren şirketlerin %40'ı da nitelikli işgücünün yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak, bu durum büyüme için bir engel teşkil edebilir.

Tablo 7. TR32 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Ege Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	13	Tekstil	2.44	0.05	7.76	9.84	0.61	●	n/a	n/a	40
	BO	Diğer metal olmayan mineraller	2.43	0.36	4.51	15.39	0.45		n/a	n/a	44
	DU	Gıda ürünleri	1.10	0.18	3.82	12.02	0.72	●	n/a	n/a	8
GO											
DA	11	İçecek	1.40	-0.19	0.16	2.11	0.52			●	8
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	1.15	-0.67	0.65	-9.81	0.12				
EM	31	Mobilya	0.57	0.37	0.83	41.46	0.57		●		
	27	Elektrik ekipmanları	0.57	0.20	0.61	19.63	1.36	●	●	●	
	32	Diğer imalat	0.23	0.06	0.11	14.74	0.31				
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.59	0.21	0.27	13.95	1.11				
	20	Kimyasal ve kimyasal ürünler	0.42	0.10	0.22	10.36	0.37	●		●	51
	29	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar	0.20	0.01	0.26	9.18	n/a	●	●		
	30	Diğer taşımacılık ekipmanları	0.84	0.38	0.18	7.78	0.22	●			
24	Ana metaller	0.54	0.01	0.51	6.69	0.34	●	●			
SH	28	Makine ve ekipman b.y.s	0.76	-0.05	1.15	7.83	1.01	●	●		0
	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	0.65	-0.15	0.28	2.36	n/a				
	15	Deri ve deri ürünleri	0.27	-0.11	0.14	0.80	1.20				
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.43	-0.23	0.64	-3.95	0.29				
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.59	-0.48	1.45	-6.53	0.52	●	●		8

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İÖİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; GEKA Kalkınma Ajansı, GEKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR32, geka.gov.tr/Dosyalar/o_19utnqk2s1tbcm0h1g6i1973po38.pdf, TUIK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.7. Bölge TR33 – Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak

Giriş

TR33 bölgesi İç Ege Bölgesi'nde yer almakla birlikte Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerinden oluşur. Bölge çeşitlilik gösteren bir ekonomik yapıdan faydalanır. Kütahya ili önemli bor stokları ve seramik sanayisi ile tanınmaktadır. Afyonkarahisar'ın gelişmiş bir mermer sanayisi bulunmaktadır. Manisa'da elektronik ve ev aletleri üretimi gelişirken, Uşak tekstil sektöründe ilerleme göstermiştir. TR33 magnetit, gümüş, altın, titanyum ve uranyum açısından zengin diğer doğal kaynaklara sahiptir. Gediz Havzası'nda tarımın yanı sıra büyüyen biyomedikal ve biyoteknik üretim aktiviteleriyle de övünmektedir (ZAFER Kalkınma Ajansı, t.y. [a]; BSTB, 2016).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) "ekolojik dengeyi gözetken, bilgi temelli ekonomisi ile katma değer yaratan, rekabet gücü ve yaşam kalitesi artan, dengeli büyüyen, gelişen ve öğrenen bir bölge" olmayı hedeflemektedir. BKP'nin dört temel amacı bulunmaktadır: i) rekabetçi ekonomik yapı; ii) azaltılmış gelişmişlik farkı; iii) artan yaşam kalitesi ve iv) dengeli mekânsal organizasyon. BKP'nin öncelik verdiği ekonomik faaliyetler; tarım (meyve, sebze, hayvancılık), madencilik, gıda işleme, kültür, termal turizm, tekstil, metaller, bilgisayar, elektronik ve optik bileşenler, makine ekipmanları, metal olmayan maden ürünleri, kauçuk ve plastik ürünleri sektörleri ile gelecek vaat eden jeotermal ve rüzgar enerjisi ve inanç turizmi gibi sektörleri kapsar (ZAFER Kalkınma Ajansı, t.y.[b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

16 Aralık 2015 tarihinde Uşak'ta yapılan bölgesel uzman grup toplantısında tekstil (C.13), deri (C.15), diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) ve makine ve ekipmanları hariç işlenmiş metal ürünler (C.25) hakim alt sektörler olarak uzamlar tarafından tanımlanmıştır. Bölgenin çeşitlilik gösteren yapısı da ayrıca uzmanlar tarafından vurgulanmıştır. Görüşmelerde ve araştırmalarda kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) tarım makineleri (C.28), yenilenebilir enerji, kauçuk ve plastik ürünleri (C.22) ve diğer madencilik ve taş ocakçılığı faaliyetleri yüksek büyüme potansiyeli olan alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Uzmanlar ayrıca konaklamasız sosyal hizmet (Q.88), kağıt (C.17) ve baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması (C.18) gibi alt sektörlerdeki oransal büyümenin doğrudan TR33'e verilen devlet destekleriyle bağlantılı olduğunu vurgulamıştır.

Hakim alt sektörler

Bölge ekonomisi, % 39,2 istihdam sağlayan büyük bir tarım sektörüne sahiptir. Bölge istihdamının %38,1'ini servis sektörü oluştururken, bu oranı %22,6 ile sanayi sektörü takip etmektedir. İmalat sektörü %16 istihdam sağlayarak ekonomide önemli bir rol oynamaktadır. 11,09 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62'lik bölge ortalamasından farklılık göstermektedir. İstihdam verileri bölgede beş hakim alt sektör tanımlanmaktadır. Diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) ve gıda ürünleri (C.10) toplam bölge istihdamının %11'inden fazlasını oluşturmaktadır. Bölge istihdamının %4'ünden fazlasını kömür ve linyit madenciliği (B.05) oluşturur ve bölge bu sektörde 10,9 KK değeri ile güçlü bir oransal ihtisaslaşmaya sahiptir. Son olarak, tekstil (C.13) ve işlenmiş metal ürünler (C.25) diğer hakim alt sektörlerdir ve bunların bölge istihdamındaki toplam payı %7'dir.

Dinamik imalat alt sektörleri

Yukarıda vurgulanan hakim alt sektörlerin yanı sıra elektrik ekipmanları (C.27), deri (C.15) ya da kauçuk ve plastik ürünleri (C.22) 1'in üzerinde KK değerine sahiptir. Bir çok daha yüksek katma değerli alt sektörler de güçlü mutlak ve oransal büyüme

göstermektedir. Örnek olarak, makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33), içecek (C:11), kauçuk ve plastik ürünler (C:22) ve motorlu taşıtlar gösterilebilir.

TR33 bölgesi % 10,6'lık üçüncü düzeyde eğitim görmüş işçi oranıyla işgücü piyasasında en düşük paya sahip olan 3. bölgedir. Dolayısıyla, çok iyi eğitimli işgücüne ihtiyaç duyan imalat alt sektörleri daha fazla gelişmekte zorlanabilirler. İOİPA V'nin Ege Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 215 şirketin üçte biri yeterli eğitime sahip olan çalışan bulmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Kimyasal sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin yarısı nitelikli işgücü bulmanın zor olabileceğini belirtmiştir. TR33'te hakim bir alt sektör olan diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23) sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin %40'ından fazlası nitelikli işgücü eksikliğini bir engel olarak düşünmektedir.

Tablo 8. TR33 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Ege Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	3.41	0.14	6.33	13.96	0.80	●	n/a	n/a	44
	10	Gıda ürünleri	1.57	-0.23	5.46	5.30	0.87	●	n/a	n/a	8
	13	Tekstil	1.27	0.22	4.01	16.67	1.11	●	n/a	n/a	40
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	1.25	0.44	3.09	22.89	1.96	●	n/a	n/a	8
BO	11	İçecek	1.37	0.71	0.16	28.73	1.31				8
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	1.57	0.65	2.35	24.27	1.44	●	●	●	
	28	Makine ve ekipman b.y.s.	1.05	0.18	1.59	17.05	0.77			●	0
	27	Elektrik ekipmanları	2.30	0.41	2.47	14.97	1.10	●	●	●	
	15	Deri ve deri ürünleri	1.67	0.18	0.83	14.93	0.77	●	●	●	
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	1.18	0.37	0.54	14.23	0.96				
DU	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	1.55	0.05	0.87	3.76	n/a			●	
	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.59	0.40	0.26	52.86	n/a		●		
GO	29	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar	0.86	0.29	1.12	21.09	n/a				
	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	0.71	0.17	0.30	17.17	1.85				
	24	Ana metaller	0.53	0.07	0.51	12.09	n/a	●		●	
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.74	0.07	0.38	7.83	0.49	●			51
DA	14	Giyim eşyası	0.24	-0.04	0.97	5.42	0.55	●			28
	31	Mobilya	0.54	-0.28	0.79	-0.40	0.46				
hiçbiri	32	Diğer imalat	0.23		0.11				●		

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; ZAFER Kalkınma Ajansı, ZEKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR33, www.zafer.org.tr/bolgemiz/planlama-faaliyetleri/tr33bolgesi-bolge-planı/viewdownload/3-boelge-planlar/1186-tr33-boelgesi-boelge-plan-2014-2023.html; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.8. Bölge 41 – Bursa, Bilecik, Eskişehir

Giriş

TR41 bölgesi Bursa, Bilecik ve Eskişehir illerinden oluşur. Bölge ekonomik çeşitliliğe sahiptir ve Eskişehir’de havacılık ve demiryolu sektörleri, Bilecik’te mermer ve seramik sektörleri ve Bursa’da çeşitli sanayi faaliyetleri ile bilinmektedir. Marmara Denizi kıyısında olan Bursa ili deniz ulaşımı ile çevresiyle bağlantılı konumdadır. Bilecik ve Eskişehir illeri iyi bir demiryolu hattına ve yol altyapısına sahiptir. Özellikle Bilecik’te mermer, Eskişehir’de lüle taşı ve bor ile TR41 zengin doğal kaynaklara sahiptir. Uludağ bölgesi ise Türkiye’nin önemli kış turizmi noktalarından biridir (BEBKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a,b]; KTB, 2015).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) “Kuruluştan kurtuluşa, geçmişin mirasını değer katarak geleceğe taşıyan, uluslar arası düzeyde rekabetçi; sürdürülebilir üretim, yenilik ve yaşam merkezi” oluşturmayı hedeflemektedir. BKP’nin üç temel odak noktası vardır: i) uluslararası alanda yüksek rekabet gücü; ii) beşeri gelişme ve sosyal içerme; iii) dengeli mekânsal gelişme ve sürdürülebilir çevre. BKP’nin öncelik verdiği ekonomik faaliyetler şunlardır: tarım, gıda, turizm, tekstil, kimyasallar, mobilya, madencilik, metal, elektrikli aletler, elektronik, makine, otomotiv, beyaz eşyalar ve seramik (BEBKA Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

29 Ocak 2016’da Bursa’da yapılan uzman grup toplantısında tekstil (C.13), mobilya (C.31), motorlu taşıtlar (C.29), demiryolu ekipmanları, diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23), ana metaller(C.24) ile bilgisayar, elektronik ve optik ürünler (C.26) bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Bazı uzmanlar ayrıca kauçuk ve plastik ürünler (C.22) ve kimyasal (C.20) sektörlerini de yüksek büyüme potansiyeli olan sektörler olarak vurgulamışlardır.

Hakim alt sektörler

Analizler bölgedeki genel yapının hizmet ve sanayi sektörleri arasında dengelendiğini göstermektedir. Bu sektörler sırasıyla bölge istihdamının %45,9’u ile %43,3’ünü oluşturmaktadır ve bu oranları %10,8 ile tarım sektörü izlemektedir. İmalat sektörü toplam istihdamın %34’ünü oluşturarak bölge ekonomisinde önemli bir rol almaktadır. 10.44 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı HHE değeri 14,62 olan bölge ortalamasından farklılık göstermektedir. İstihdam veri analizleri bölgede dört hakim alt sektör tanımlanmaktadır. Motorlu taşıtlar sektörü (C.29) toplam bölge istihdamının %71’ini oluşturmaktadır ve bölge 5,4 KK değeri ile bu sektörde güçlü bir oransal ihtisaslaşmaya sahiptir. Diğer üç hakim alt sektör olan gıda ürünleri (C.10), işlenmiş metal ürünler (C.25) ve tekstil (C.13) sektörlerinin bölge istihdamındaki payları % 3,4 ile %8,7 arasında ve KK değerleri de 1,3 ile 2,7 arasında değişiklik göstermektedir.

Dinamik imalat alt sektörleri

TR41 bölgesinde imalat sektörü ülke ortalamasına kıyasla oldukça iyi gelişmiştir. Bölge, yukarıda bahsi geçen hakim alt sektörler gibi diğer taşımacılık ekipmanları (C.30), mobilya (C.31) ve makine ve ekipman (C.28) sektörlerinde de oldukça ihtisaslaşmıştır. Birçok daha yüksek katma değerli sektör de güçlü mutlak ve oransal büyüme göstermektedir. Bunlara mobilya (C.31), işlenmiş metal ürünler (C.25), gıda ürünleri (C.10) ile kauçuk ve plastik ürünler (C.22) örnek olarak gösterilebilir. Bölgesel işgücünün önemli bir miktarını kullanmalarına rağmen, deri (C.15), baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması (C.18) ve diğer imalat (C.32) sektörlerinin KK değerleri son yıllarda düşüş göstermektedir.

TR41 bölgesi, %20,3 oranla üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olma açısından 5. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat alt sektörlerinin daha fazla gelişim potansiyeli olabilir. İOİPA V'nin TR41 bölgesini de kapsayan Marmara Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 292 şirketin %18'i yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Özellikle bölgede ihtisaslaşmış ya da 2009-2013 yılları arasında istikrarlı istihdam büyümesi olan sektörlerden yalnızca kimyasal sektöründe (C.20) faaliyet gösterenlerden önemli bir kısmı (%25'ten fazla) nitelikli işgücü bulmakta zorlandıklarını ifade etmiştir. Bu pozitif bulgular TR41 bölgesinin önemli bir eğitim ve nitelik sıkıntısı çekmediğini göstermektedir.

Tablo 9. TR41 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	Yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Marmara Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	13	Tekstil	2.74	-0.24	8.70	8.79	0.99	●	n/a	n/a	28
	BO	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar	5.41	0.02	7.08	9.33	1.10	●	n/a	n/a	
	DU	Gıda ürünleri	1.32	0.16	4.58	12.46	1.16	●	n/a	n/a	5
	GO	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	1.37	0.09	3.39	12.08	1.10	●	n/a	n/a	5
DA	31	Mobilya	2.04	0.33	2.99	15.49	1.34	●	●	●	0
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	1.75	0.18	2.62	11.87	0.78			●	17
	27	Elektrik ekipmanları	1.56	0.06	1.68	10.43	n/a				
	30	Diğer taşımacılık ekipmanları	2.48	1.03	0.52	7.70	n/a		●	●	
ST	28	Makine ve ekipman b.y.s.	2.20	-0.06	3.33	10.82	1.65	●	●	●	11
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	1.57	-0.13	2.91	10.42	1.40	●	●		27
	24	Ana metaller	1.29	-0.08	1.23	6.52	0.45	●	●	●	
	11	İçecekler	2.06	-0.38	0.24	2.82	1.39				5
EM	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	0.82	0.12	0.35	13.90	0.88				
	26	Bilgisayar, elektronik ve optik ürünler	0.66	0.14	0.15	12.69	0.31	●	●		
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.70	0.05	0.36	7.03	1.34	●	●	●	26
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	0.97	0.10	0.55	5.50	0.82				0
SH	15	Deri ve ilgili ürünler	0.40	-0.08	0.20	6.79	1.28				
	32	diğer imalat	0.33	-0.26	0.16	-5.97	n/a				
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.50	-0.83	0.23	-18.54	1.44				

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA) (veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; BEBKA Kalkınma Ajansı, BEBKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR41, [www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/2014-2023_BolgePlani\(1\).pdf](http://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/2014-2023_BolgePlani(1).pdf) (erişim tarihi Şubat 2015; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.9. Bölge TR42 – Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya ve Yalova

Giriş

TR42 bölgesi Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya ve Yalova illerini kapsamaktadır. Bu bölge Türkiye'nin en sanayileşmiş alanlarından biri olmakla birlikte üç büyük kentsel alan olan İstanbul, Ankara ve Bursa'yı birbirine bağlayan bir merkezdir. Tüm ulaşım şekilleriyle ulaşılabilen bölge Türkiye'nin en büyük deniz havzasını içermektedir (MARKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a]; BSTB,2016).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) Stratejik konumu ve işbirliği ağlarından güç alan, çok yönlü ekonomik yapısı ile değer üreten, zengin beşeri potansiyeliyle geleceğe yön veren, yaşam kalitesi ile fark yaratan, insan ve bilgi odaklı, yeniliklere açık, küresel rekabette ve sürdürülebilir kalkınmada MARKA bölge olmak!" hedeflemektedir. BKP'nin üç faaliyet hedefi: TR bölgesini i) yaşanılabilir bir bölge, ii) rekabetçi bölge, iii) öğrenen bölge haline getirmektir. Ekonomik faaliyetler açısından BKP Akıllı İhtisaslaşma yaklaşımını benimsemekle birlikte, tarım (hayvancılık, deniz mahsulleri, meyve ve sebze), makine, gıda işleme, tekstil, otomotiv, elektronik bileşenler, kimyasallar, kağıt ve ambalajlama, gemi yapımı, optik bileşenler, ağaç ürünleri ile çelik ve metal ürünleri sektörlerine öncelik vermektedir (MARKA Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

31 Mart 2016 tarihinde Kocaeli'nde yapılan uzman grup toplantısında motorlu taşıtlar (C.29), makine ve ekipmanları (C.28), elektrikli aksamlar (C.26), gıda işleme (C.10), taşımacılık ve depolama (H.49,50 ve 52), gemi yapımı (C.30) ve ağaç ürünleri (C.16) bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Kimyasal sektörü (C.20) de uzmanlar tarafından büyüme potansiyeli olan bir sektör olarak vurgulanmıştır.

Hakim alt sektörler

İstihdam veri analizi servis sektörünün %45,3 oranı ile istihdamda en büyük paya sahip olduğunu göstermektedir ve bu oranı sanayi (%36,5) ve tarım (%18,3) izlemektedir. İmalat sektörü %26 ile toplam istihdamda önemli bir rol oynamaktadır. Yapılan istatistik analizi 8.03 HHE değeri ile TR42 bölgesinin bölge ortalaması olan 14,62 değerine kıyasla Türkiye'nin en çok çeşitlilik gösteren imalat sektörüne sahip olduğunu göstermektedir. İstihdam veri analizi beş adet hakim alt sektör tespit etmektedir. Motorlu taşıtlar imalatı (C.29) 4,7 ile en yüksek KK değerine sahip olsa da toplam bölge istihdamındaki payı %6,2'yi geçmemektedir. Diğer dört hakim alt sektör ise gıda işleme (C.10), işlenmiş metal ürünler (C.25), gıda ve içecek hizmeti faaliyetleri (I.56) ile kauçuk ve plastik ürünleridir (C.22) ve bu sektörlerin bölge istihdamındaki payları yaklaşık %4'den %5 üstü değişiklik göstermek üzere nispeten benzerlik göstermektedir, ancak KK değerleri 1 ile 2,3 arasında farklılaşarak daha düşüktür.

Dinamik imalat alt sektörleri

Hakim alt sektörlerin yanı sıra diğer taşımacılık ekipmanları (C.30), ağaç ürünleri (C.16), kimyasallar (C.20) ile makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33) 1'den büyük KK değerlerin sahiptir ve bu da bu sektörlerdeki bölgesel ihtisaslaşmayı işaret etmektedir. Birçok daha yüksek katma değerli alt sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme göstermiştir. Makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33), kağıt (C.17), makine ve ekipman (C.28) ve motorlu taşıtlar (C.29) bu sektörlerdir. Bölgesel işgücünün büyük bir bölümünün tekstil (C.13) ve diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) sektörlerinde olmasına rağmen TR42 bu sektörlerde bölgesel olarak daha az ihtisaslaşmıştır.

TR42 bölgesi, %21,4 oranıyla üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olma açısından 4. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat alt sektörlerinin daha fazla gelişim potansiyeli olabilir. İÖİPA V'nin Marmara Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 292 şirketin %18'i yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. TR42 bölgesinde yoğunlaşmış ya da 2009-2013 yılları arasında önemli istihdam büyümesi kaydetmiş sektörler arasında yalnızca kimyasal (C.20) sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin önemli bir kısmı (%26'dan fazla) nitelikli işgücü bulmakta zorlandığını ifade etmiştir.

Tablo 10. TR42 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Marmara Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	29	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar	4.70	0.12	6.16	8.98	1.46	●	n/a	n/a	
	BO	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	2.11	0.06	5.19	10.06	1.94	●	n/a	n/a	5
	DU	Gıda ürünleri	1.27	-0.12	4.42	5.62	1.27	●	n/a	n/a	5
	GO	Kauçuk ve plastik ürünler	2.34	-0.35	3.50	4.21	1.20		n/a	n/a	17
DA	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	2.05	0.75	0.90	28.78	0.70			●	
	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	1.55	0.68	0.66	25.37	1.04				
	28	Makine ve ekipman b.y.s	1.73	0.33	2.61	16.67	0.94	●	●	●	11
	31	Mobilya	1.12	0.13	1.64	12.91	1.01				
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	3.15	0.36	1.62	7.55	1.85	●	●	●	26
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	2.67	0.10	1.49	2.93	2.79		●		0
ST	30	Diğer taşımacılık ekipmanları	3.64	0.42	0.77	-3.81	1.31		●	●	
	11	İçecek	2.39	-0.06	0.28	5.64	0.98	●			5
	27	Elektrik ekipmanları	2.04	-0.25	2.20	5.38	1.43	●	●	●	
	24	Ana metaller	2.86	-0.68	2.72	1.56	1.20	●			
EM	21	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemeler	1.49	-0.26	0.35	-2.83	n/a	●			
	14	Giyim eşyası	0.68	0.09	2.72	12.29	0.85	●			27
SH	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.60	0.15	0.28	10.49	0.61				
	23	Diğer metal olmayan maden ürünleri	0.94	-0.09	1.74	9.24	1.24				27
	13	Tekstil	0.40	-0.03	1.27	8.41	0.76	●			28
	15	Deri ve ilgili ürünler	0.62	-0.17	0.31	4.32	0.67				

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İÖİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; MARKA Kalkınma Ajansı, Doğu Marmara 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR42, www.dogumarmarabolgeplani.gov.tr/pdfs/DoguMarmaraBolgePlani.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.10. Bölge TR51 – Ankara

TR51 Türkiye'nin en çok ekonomik çeşitlilik gösteren bölgelerinden biridir. Dolayısıyla, bu raporda kullanılan araçlar bölgenin ekonomik yapısı açısından daha az kapsayabilir ve bölge profili daha yakından hedefli analizlerle bağlantılı olarak okunmalıdır.

Giriş

TR51 bölgesi İç Anadolu'nun kuzeybatısında yer almaktadır. Türkiye'nin başkenti olan Ankara çok sayıda üniversitelere, teknoloji parklarına, sanayi bölgelerine, güçlü alt sektör gruplarına, uluslararası kurumlara ve sivil toplum kuruluşlarına ev sahipliği yapmaktadır. Ankara aynı zamanda beşeri ve entelektüel sermayesi ve bölge istihdamının %72.5'ini oluşturan hizmet sektörüyle de bilinmektedir. Ankara nüfusuna oranla en yüksek yükseköğrenim mezununa sahiptir. Coğrafi konumu, modern altyapısı ve genç ve büyüyen nüfusu sayesinde Ankara Türkiye'nin ikinci en büyük ekonomisidir. Sağlık, eğitim, bankacılık ve finans, turizm ve kamu önde gelen sektörlerdir (ANKARAKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a]).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) "yaşam kalitesi yüksek, dünya ile rekabet eden, düşünce ve yeniliğin başkenti Ankara" amaçlamaktadır. BKP'nin üç faaliyet alanı vardır: i) Ankara'da yaşamak: bireylerine eşit ve kaliteli yaşam sunan, sosyal bağları güçlü Ankara, ii) Ankara'da Çalışmak: Yüksek katma değer üreten, sürdürülebilir büyüyen rekabetçi ve yenilikçi Ankara, iii) Ankara'da çevre: Çevreye duyarlı, doğal kaynakları koruyarak kullanan yeşil Ankara. BKP tarım, turizm (ekoturizm, inanç, doğa, sağlık ve termal), savunma, uçak, makine (ileri teknoloji), tıbbi gereçler, elektronik ve elektrik ekipmanları sektörlerine öncelik vermektedir. Plan bölge için iki öncelik daha belirlemiştir: i) Ankara'nın ileri teknoloji üretimini arttırmak, dış açığını azaltmak ve rekabet edebilirliğini geliştirmek ve ii) Ankara'nın katma değerli teknoloji tabanlı ekonomisini girişim ve yenilik ile pekiştirmek (ANKARAKA Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

29 Ocak 2016 tarihinde Ankara'da yapılan uzman grup toplantısında mobilya (C.31), ana metaller (C.24), işlenmiş metal ürünler (C.25), bilgisayar, elektronik ve optik ürünler (C.26), motorlu taşıtlar (C.29), makine ve ekipmanlar (C.28), diğer imalat (C.32), enerji ve bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler (C.62), diğer taşımacılık ekipmanları (C.30) ve savunma sanayisi hakim alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Görüşmelerde ve yapılan araştırmada bölge uzmanları elektrikli ekipmanlar (C.27) ve kimyasal (C.20) sektörlerini yüksek büyüme potansiyeli olan alt sektörler olarak vurgulamışlardır.

Hakim imalat alt sektörleri

Bölge ekonomisi, bölge istihdamının %71,3'ünü oluşturan büyük bir hizmet sektörüne sahiptir. Hizmet sektörünü sanayi (%25,7) ve tarım (%3) izlemektedir. Üretim sektörü bölge istihdamındaki %11'lik payı ile sınırlı bir rol oynamaktadır. Üretim alt sektörlerinde istihdam dağılımı 8,85 HHE değeri ile 14,62'lik bölge ortalamasından farklılık göstermektedir. İstihdam veri analizi iki adet hakim alt sektör tanımlamaktadır. İnşaat ve peyzaj faaliyetleri hizmetleri (N.81) 1,7 KK değeri ile %7'den fazla istihdam sağlamaktadır. Diğer hakim alt sektör olan işlenmiş metal ürünler (C.25) sektörü N.81'den iki kat daha az olan %3,7'lik pay ve 1,3'ü geçmeyen KK değeri ile daha düşüktür.

Dinamik imalat alt sektörleri

Yukarıda sayılan hakim alt sektörlerle ek olarak bölge bilgisayar, elektronik ve optik ürünler (C.26) ve diğer taşımacılık ekipmanları (C.30) sektörlerinde de oldukça

ihstiaslaşmış durumdadır. Birçok daha yüksek katma değerli alt sektör – deri (C.15), motorlu taşıtlar (C.29), ana metaller (C.24) ve elektrik ekipmanları (C.27) – güçlü mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir. Bölgesel işgücünün büyük bir kısmının kullanılmasına rağmen bölgenin giyim eşyası (C.14) ve diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) sektörlerindeki ihtisaslaşması son yıllarda düşüş göstermektedir.

TR51 %33,8 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgedir. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat alt sektörlerinin daha fazla gelişim potansiyeli olabilir. İÖİPA V'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 180 şirketin %21'i yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, kimyasal (C.20) sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin beşte biri nitelikli işgücü eksikliğini daha fazla araştırma yapılması gereken bir engel olarak görmektedir.

Tablo 11. TR51 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören İç Anadolu Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	10	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	1.28	0.09	3.15	12.06	1.20	●	n/a	n/a	17
BO	26	Bilgisayar, elektronik ve optik ürünler	3.33	0.32	0.76	8.53	n/a	●	●	●	
	30	Diğer taşımacılık ekipmanları	2.56	1.02	0.54	6.55	n/a	●	●		
DU	31	Mobilya	1.41	-0.05	2.06	9.40	0.89			●	38
	28	Makine ve ekipman b.y.s	1.36	-0.39	2.05	4.44	1.52	●	●	●	40
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	1.28	-0.03	0.59	3.05	1.49			●	
GO	15	Deri ve ilgili ürünler	0.41	0.07	0.20	16.70	n/a				
	29	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar	0.43	0.09	0.57	15.21	n/a	●	●		
	24	Ana metaller	0.64	0.14	0.61	14.69	0.34				
	27	Elektrik ekipmanları	0.88	0.15	0.95	14.41	0.98	●	●	●	
	32	Diğer imalat	0.78	0.11	0.37	12.62	1.46	●	●		
	10	Gıda ürünleri	0.56	0.06	1.96	11.66	0.90				26
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.47	0.03	0.70	10.26	1.06				
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri	0.47	0.10	0.26	8.86	0.91				38
SH	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.52	-0.14	0.23	8.92	0.53		●	●	
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	0.58	-0.10	1.07	7.94	1.41		●		17
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.45	-0.11	0.23	-0.39	0.75				20
	21	Temel eczacılık ürünlerini	0.57	-0.06	0.13	-0.68	0.55		●		
	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	0.28	-0.13	0.12	-0.77	0.58				
	13	Tekstil	0.08	-0.05	0.26	-1.13	0.56				9
	14	Giyim eşyası	0.21	-0.12	0.86	-2.20	0.90				18

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İÖİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; ANKARA Kalkınma Ajansı, Ankara 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR51, 1; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.11. Bölge TR52 – Karaman ve Konya

Giriş

TR52 İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde yer alır ve Konya ve Karaman illerini kapsar. Bölge güçlü tarım ve sanayi sektörlerinden faydalanmaktadır. Ancak iller arasında büyük farklılıklar vardır. Seydişehir ilçesinde Türkiye'nin en büyük alüminyum (boksit) rezervi ve Konya'da (Meram bölgesinde) önemli bir magnezit rezervi yer almaktadır. TR52 Türkiye'nin tuz ihtiyacının çoğunu tedarik eden tuz gölüyle de bilinmektedir (MEVKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a]).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) "yüksek ve dengeli refah seviyesine erişmiş, uluslar arası ekonomilerle bütünleşmiş sevgi ve hoşgörü temelinde insanların çalışmak, üretmek ve yaşamak için tercih ettikleri bir bölge" olmayı hedeflemektedir. BKP'nin yedi odak noktası şunlardır: i) ulusal ve küresel düzeyde rekabetçi işletmeler (ithalat/ihracat, AR&GE, teknoloji, gruplaştırma); ii) yatırım ortamının iyileştirilmesi (kamu harcamaları ve DYY); iii) insana yatırım: bilgi ve becerilerini sürekli yenileyen, birlikte hareket edebilen, sağlıklı bireyler (demografik ve sosyal politikalar); iv) bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması ve bölge kırsalında yaşamın canlandırılması ve tarımda yapısal dönüşümün sağlanması (tarım); v) koruma kullanma dengesi içinde yeşil büyümenin sağlanması (enerji, hava ve su kalitesi); vi) bölge içindeki yerleşim yerlerine farklı müdahale biçimlerini içeren çok merkezli ve dengeli bir mekânsal örgütlenme oluşturmak (bölgesel kalkınma); vii) bölgenin lojistik alt yapısını güçlendirerek ulusal ve küresel düzeyde erişilebilirliğini artırmak. BKP tarım (meyve, tahıl, sebze, hayvancılık ve arıcılık), gıda işleme, araba parçaları, makine, kauçuk ve plastik ürünler, mobilya ve turizm ekonomik faaliyetlerine öncelik vermektedir. Plana göre kimyasal ve yenilenebilir enerji de gelecek vaat eden önceliği olan alt sektörlerdir (MEVKA Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

26 Ocak 2016 tarihinde Konya'da yapılan uzman grup toplantısında tekstil (C.13), gıda işleme (C.10), motorlu taşıtlar (C.29), makine ve ekipman (C.28) ve işlenmiş metal ürünler (C.25) TR52 bölgesindeki hakim alt sektörler olarak tanımlanmışlardır. Yapılan görüşmeler ve araştırmada bölge uzmanları savunma sanayisi, ağaç ürünleri (C.16) ve diğer taşımacılık ekipmanları (C.30) sektörlerinin de yüksek büyüme potansiyeli olduğunu vurgulamışlardır.

Hakim alt sektörler

Bölge ekonomisi bölge istihdamının %45,3'ünü oluşturan hizmet ve takiben sanayi (%29) ve tarım (%25,6) sektörlerinden oluşmaktadır. Toplam işgücündeki %19 payıyla imalat sektörü bölge ekonomisinde önemli rol oynamaktadır. 13,95 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 bölge ortalamasından çok az farklılık göstermektedir. İstihdam veri analizi bölgede üç hakim alt sektörü işaret etmektedir: makine ve ekipman (C.28), işlenmiş metaller (C.25) ve bunların iki katı olacak şekilde bölge istihdamının %8ini oluşturan gıda işleme (C.10). Ancak KK değerleri açısından 2,8 ile en yüksek değere sahip olan makine ve ekipman imalatını (C.28) gıda ürünleri (C.10) ve işlenmiş metaller (C.25) takip etmektedir.

Dinamik imalat alt sektörleri

TR52 bölgesinde imalat oldukça gelişmiştir. Yukarıda vurgulanan hakim alt sektörlerle ek olarak, bölge motorlu taşıtlar (C.29), deri (C.15) ve ana metaller (C.24) sektörlerinde de ihtisaslaşmış durumdadır. Bir çok daha yüksek katma değerli alt sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme kaydetmektedir. Bunlara örnek olarak makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33), elektrik ekipmanları (C.27), baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması (C.18) verilebilir. Bölgesel işgücünün önemli bir kısmını kullanmasına rağmen kağıt (C.17),

kimyasal (C.20), tekstil (C.13) ve giyim eşyası (C.14) sektörlerinde bölgesel ihtisaslaşma düşüş göstermiştir.

TR52 %15,6 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 13. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat alt sektörlerinin daha fazla gelişim potansiyeli olabilir. İOİPA V'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 180 şirketin %21'i yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, araştırma sonuçları metal olmayan maden ürünleri (C.23) ve kimyasal (C.20) sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerin çoğu nitelikli işgücü eksikliğini daha fazla araştırma yapılması gereken bir engel olarak görmektedir.

Tablo 12. TR52 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören İç Anadolu Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	10	Gıda ürünleri	2.59	0.09	9.00	8.79	0.98	●	n/a	n/a	26
	28	Makine ve ekipman b.y.s.	2.85	0.73	4.31	18.94	4.40	●	n/a	n/a	40
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	1.62	0.51	3.99	20.00	5.02	●	n/a	n/a	17
BO	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	1.02	0.54	0.47	24.16	0.62				
	15	Deri ve ilgili ürünler	2.00	0.57	1.00	20.33	0.41		●		
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	1.14	0.10	0.64	4.09	0.16		●		38
DU	24	Ana metaller	1.49	-0.03	1.42	6.51	0.24	●		●	
	29	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar	2.08	-0.38	2.72	3.66	0.42	●	●	●	
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	1.13	-0.38	1.69	0.22	1.31	●			
GO	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.50	0.26	0.22	37.71	n/a			●	
	27	Elektrik ekipmanları	0.37	0.17	0.40	26.62	0.37			●	
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	0.82	0.13	1.52	16.61	0.79				17
	32	Diğer imalat	0.71	0.13	0.34	13.06	n/a		●		
	31	Mobilya	0.85	0.03	1.25	10.42	0.93	●	●		38
DA	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	0.84	-0.07	0.36	6.39	0.99				
	13	Tekstil	0.11	-0.05	0.35	-0.07	n/a				9
	14	Giyim eşyası	0.26	-0.12	1.06	-1.46	0.53				18
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.50	-0.31	0.26	-7.62	n/a	●			20

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; MEVKA Kalkınma Ajansı, Konya Karaman 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR52, www.mevka.org.tr/Content/ViewArticle/2014-2023_konya_karaman_taslak_bolge_plani?articleID=liwMLUjD4pH0%2FZugGWFvbg%3D%3D; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.12. Bölge TR61 – Antalya, Burdur, Isparta

Giriş

TR61 Türkiye'nin Akdeniz kıyısında yer alır ve Antalya, Burdur, Isparta şehirlerini kapsar. Bölge genel olarak güçlü turizm sektöründe yararlanır. Ancak iller arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Isparta ve Burdur illerinin ekonomik yapıları ağırlıklı olarak doğal taş çıkarımı, tarım ve gıda sanayisi üzerine kuruluyken, Antalya kış ve yaz turizminde Türkiye'nin önde gelen şehirlerindedir (BAKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a]; KTB,2007).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) bölgeyi "Sürdürülebilir yerel kalkınmada öncü, istihdam ve rekabet gücünü artırarak Türkiye'nin yaşam kalitesi en yüksek bölgesi olmak" hedeflenmektedir. Planın beş odak noktası bulunmaktadır: i) tarımda modernizasyonun ve kırsal kalkınmanın sağlanması; ii) turizmin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması; iii) sanayide rekabetçiliğin artırılması; iv) ulaşım, lojistik ve iletişim (teknolojisi) altyapısının iyileştirilmesi ve v) yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve sürdürülebilir çevre. BKP tarım (hayvancılık, meyve ve sebze), gıda işleme, madencilik, mineral, ağaç ürünleri, tekstil ve çeşitli turizm türleri sektörlerine öncelik vermektedir. Kimyasallar, elektrik ve elektronik bileşenler ve yenilenebilir enerji sektörleri de ileriye yönelik sektörler olarak tanımlanmıştır (BAKA Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

29 Nisan 2016 tarihinde Antalya'da yapılan uzman grup toplantısında turizm TR61 bölgesindeki hakim alt sektör olarak belirtilmiştir. Ancak uzmanlar turizmin daha çok Antalya bölgesinde yoğunluk gösterdiğini vurgulamışlardır. Isparta ve Burdur illeri temel olarak metal olmayan maden ürünleri (C.23) ve tarım sektörlerinde faaliyet göstermektedirler. Yapılan görüşmeler ve araştırmada mobilya (C:31), tekstil (C:13), gıda işleme (C:10), diğer taşımacılık ekipmanları (C.30) ve kimyasallar büyüme potansiyeli olan alt sektörler olarak uzmanlar tarafından tanımlanmıştır.

Hakim alt sektörler

TR61 bölgesel istihdamın %61'ini oluşturan büyük bir hizmet sektörüne sahiptir ve bunu tarım (%27,7) ve sanayi (%14,6) izlemektedir. İmalat sektörü %6'lık pay ile bölge istihdamında sınırlı bir rol oynamaktadır. 10.60 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14.62 bölge ortalamasına göre farklılık göstermektedir. İstihdam veri analizi bölgedeki turizm ile ilgili çeşitli alt sektörler tanımlamaktadır. KK değerleri sırasıyla 9,2 ve 1,1 olan konaklama (H.55) ve yiyecek içecek hizmetleri (H.56) birlikte toplam bölge istihdamının %30undan fazlasını oluşturmaktadır. 1,3 KK değerli diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) bölge istihdamının %2,5'ini oluşturan bir diğer alt sektördür.

Dinamik imalat alt sektörleri

TR61 bölgesinde ülke ortalamasına kıyasla imalat daha az gelişmiş durumdadır. Yukarıda vurgulanan hakim alt sektörler ek olarak diğer imalat (C:32) ve ağaç ürünleri (C:16) sektörlerinde de ihtisaslaşma göstermektedir. Yine de çok sayıda daha yüksek katma değerli alt sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme göstermiştir. Diğer imalat (C.32), mobilya (C.31) ve makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33) bunlara örnektir.

TR61 %18.5 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 7. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat alt sektörlerinin daha fazla gelişim potansiyeli olabilir. İOİPA V'nin Akdeniz Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 152 şirketin %34'ü yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Araştırma sonuçları kimyasal

ve kimyasal ürünler (C.20) sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin nitelikli işgücü bulmanın zor olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Bu durumun aksine çoğu gıda işleme şirketi (C.10) aynı sorunu yaşamamaktadır. İyi eğitim almış işgücüne ihtiyaç duyan alt sektörlerin yanı sıra var olan sektörlerle yakından ilişkisi bulunan, özellikle turizm ve metal olmayan mineral ürünler gibi alt sektörlerin büyüme potansiyeli olabilir.

Tablo 13. TR61 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	23	Diğer metal olmayan ürünler	1.35	-0.06	2.50	11.79	0.74	●	n/a	n/a	38
BO	32	Diğer imalat	1.51	1.22	0.71	64.87	n/a				
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	1.18	0.06	0.66	4.39	n/a	●			
DU											
	31	Mobilya	0.87	0.29	1.27	22.81	0.65		●	●	
	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.47	0.05	0.21	19.29	0.67		●	●	
GO	27	Elektrik ekipmanları	0.18	0.03	0.19	15.15	0.37	●			
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.48	0.16	0.22	15.12	0.42				
	13	Tekstil	0.23	0.03	0.72	14.77	0.63	●	●	●	39
	30	Diğer taşımacılık ekipmanları	0.83	0.16	0.17	-0.54	n/a	●	●		
DA	10	Gıda ürünleri	0.54	-0.02	1.89	8.15	0.53	●	●	●	20
	14	Giyim eşyası	0.13	-0.01	0.53	7.50	1.11	●			36
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.36	-0.08	0.88	4.97	0.66				24
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.55	-0.11	0.82	4.14	0.85				
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.52	-0.08	0.27	1.80	0.38	●	●	●	56
	28	Makine ve ekipman b.y.s	0.26	-0.26	0.39	-6.05	0.56	●			

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İÖİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; BAKA Kalkınma Ajansı, BAKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR61, www.baka.org.tr/uploads/1391759531TR61Duzey2Bolgesi2014-2023BolgePlani.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.13. Bölge TR62 – Adana ve Mersin

Giriş

TR62 doğu Akdeniz kıyısında yer alır ve Adana ve Mersin illerini içine alır. Bölge otoyol, havaalanları, demir yolları ve limanlardan oluşan iyi gelişmiş bir ulaşım ağından faydalanır. TR62'nin ekonomik yapısı imalat, lojistik ve tarım alt sektörlerinden oluşmaktadır (ÇUKUROVA Kalkınma Ajansı, t.y. [a]; BSTB, 2016).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) “stratejik konumunu ve zengin kaynaklarını değere dönüştüren, Doğu Akdeniz’in lider bölgesi olmak” amaçlamaktadır. BKP'nin altı odak noktası bulunmaktadır: i) uluslararası çekim merkezi ve üretim üssü olmak; ii) bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak; iii) sosyal uyum sorunlarını çözmek; iv) nitelikli insan ve kaliteli istihdama sahip olmak; v) yeşil büyümek ve çevre dostu üretim yapmak ve vi) kentsel yaşam kalitesi yüksek cazip metropollere sahip olmak. BKP'nin öncelik verdiği ekonomik faaliyetler tarım (arıcılık, süt ve süt ürünleri), gıda işleme, metallere, kimyasallar, mobilya, makine, otomotiv ve turizmdir (kıyı, gemi, kültür ve gastronomi, kış ve ekoturizm) (ÇUKUROVA Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

26 Nisan 2016 tarihinde Adana'da yapılan uzman grup toplantısında işlenmiş metallere (C.25), tekstil (C.13), gıda işleme (C.10), kimyasallar (C.20) ile taşımacılık ve depolama (H.49,50 ve 51) bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Uzmanlar iller arasındaki farklılıkları da vurgulamışlardır. Buna göre, Adana ağırlıklı olarak tekstil (C.13) sektöründe faaliyet gösterirken, Mersin ekonomisi metal olmayan maden ürünleri (C.23) sektöründe yoğunluk göstermektedir. Yapılan görüşmeler ve araştırmada bölge uzmanları diğer makine (C.28), eczacılık (C.21), diğer imalat (C.32) ile kauçuk ve plastik ürünleri (C.22) sektörlerini yüksek büyüme potansiyeli olan alt sektörler olarak tanımlamışlardır.

Hakim alt sektörler

Veri analizi bölgesel istihdamın %51,1'inin hizmet sektöründe olduğunu ve bunu sanayi (%23.8) ve tarımın (%21.1) izlediğini göstermektedir. İmalat sektörü %13'lük pay ile bölge istihdamında sınırlı bir rol oynamaktadır. 9,36 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 bölge ortalamasına göre büyük farklılık göstermektedir. İstihdam veri analizi bölgede üç hakim alt sektör tanımlamaktadır: i) kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) alt sektörleri, gıda işleme (C.10) ve işlenmiş metal ürünleri (C.25). Bu üç alt 5 sektör birlikte toplam bölge istihdamının %15'inden azını oluşturur ve yapılan KK analizi bu sektörlerde bölgenin az ihtisaslaşma gösterdiğini işaret etmektedir.

Dinamik imalat alt sektörleri

İmalat sektörü TR62'de ülke ortalamasına kıyasla oldukça gelişmiş durumdadır. Hakim alt sektörlerin yanı sıra bölge kauçuk ve plastik ürünleri (C.22), ağaç ürünleri (C.16), kimyasallar (C.20) ve içecek (C.11) sektörlerinde de ihtisaslaşmıştır. Birçok daha yüksek katma değerli sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme göstermektedir. Bunlara diğer imalat (C.32), giyim eşyası (C.14) ve ana metallere (C.24) örnektir. Bölgesel işgücünün büyük bir kısmını kullanmalarına rağmen metal olmayan maden ürünleri (C.23), mobilya (C.31) ve içecek (C.11) sektörlerinin KK değerleri düşüş göstermiştir.

TR62 %16,9 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 11. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat alt sektörlerinin daha fazla gelişim potansiyeli olabilir. İOİPA V'nin Akdeniz Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 152 şirketin %34'ü yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Araştırma sonuçları kimyasal

(C.20) sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin nitelikli işgücü bulmanın zor olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Diğer yandan çoğu gıda işleme şirketi (C.10) mevcut nitelikli işgücünü bir engel olarak görmemektedir.

Tablo 14. TR62 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	10	Gıda ürünleri	1.02	0.02	3.40	4.70	1.85	●	n/a	n/a	20
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	1.06	0.50	2.60	26.40	0.71	●	n/a	n/a	24
BO	22	Kauçuk ve plastik ürünler	1.21	0.39	1.80	17.15	0.65				
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	1.03	0.22	0.58	6.59	2.24				
DU	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	1.74	-0.05	0.90	2.15	0.8	●	●	●	56
	11	İçecekler	1.01	-0.41	0.11	-4.32	1.6	●		●	20
GO	32	Diğer imalat	0.67	0.54	0.32	57.34	n/a		●		
	14	Giyim eşyası	0.71	0.45	2.91	37.05	0.66	●	●	●	36
	24	Ana metaller	0.47	0.21	0.44	22.75	0.19	●	●		
	13	Tekstil	0.78	0.23	2.48	18.39	1.55	●	●	●	39
	15	Deri ve ilgili ürünler	0.28	0.07	0.14	16.93	n/a				
	28	Makine ve ekipman b.y.s	0.76	0.02	1.15	9.82	0.34	●	●	●	
	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	0.83	0.08	0.35	9.66	n/a				
	21	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemeler	0.70	0.05	0.16	1.42	n/a		●		
DA	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.68	-0.03	0.30	11.86	0.37				
	31	Mobilya	0.79	-0.02	1.15	7.40	0.53	●	●	●	
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	0.76	-0.10	1.41	6.63	1.4				38
	29	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar	0.53	-0.06	0.70	4.15	n/a	●			
	27	Elektrik ekipmanları	0.22	-0.08	0.24	-0.69	0.35				
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.53	-0.20	0.24	-6.12	0.43				

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İÖİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; ÇUKUROVA Kalkınma Ajansı, ÇUKUROVA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR62, www.cka.org.tr/dosyalar/cukurovabolgeplani_05092013_taslak.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.14. Bölge TR63 – Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye

Giriş

TR63 bölgesi doğu Akdeniz kıyısında yer alır ve Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerini kapsar. Bölge güçlü bir tarım sektöründen yararlı olsa da iller arasında küçük farklılıklar vardır. Kahramanmaraş'ın ekonomik yapısı temel olarak tarım, hayvancılık ve gıda işleme sektörlerinin etrafında gelişirken, Hatay ve Osmaniye illerinin ekonomisi tarım, tekstil ve işlenmiş metal sanayi sektörlerinde denge sergilemektedir. Hatay, İstanbul'dan sonra en çok ulaşım filosuna sahip olan ikinci şehirdir (DOĞAKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a]; BSTB, 2016).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) "Nitelikli insan kaynağı ve gelişmiş altyapı olanakları ile rekabet gücü ve yaşam kalitesi yüksek bölge" olmayı hedeflemektedir. BKP'nin dört gelişme ekseninde bulunmaktadır: i) stratejik gelişme eksenleri, ii) potansiyel gelişme eksenleri, iii) kentsel gelişme ve sosyal kalkınma, iv) mekânsal politikalar. Planın öncelik verdiği ekonomik faaliyetler tarım, gıda işleme, tekstil ve ilgili ürünler, ana metaller, diğer metal olmayan maden ürünleri, kauçuk ve plastik ürünleri, makine, mobilya ve kimyasal sektörlerini kapsamaktadır. Ayrıca turizm, lojistik ve enerji (hidroelektrik, rüzgar, güneş ve enerji lojistiği) sektörleri de gelecek vaat eden alt sektörler olarak tanımlanmaktadır (DOĞAKA Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

27 Nisan 2016 tarihinde Osmaniye'de yapılan uzman grup toplantısında uzmanlar işlenmiş metaller (C.25), tekstil (C.13), ana metaller (C.24), gıda işleme (C.10) ile kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) sektörlerini TR63 bölgesindeki hakim alt sektörler olarak tanımlamışlardır. Yapılan görüşme ve araştırmada bölge uzmanları mobilya (C.31), deri ürünleri (C.15), mücevher (C.32 kapsamında), taşımacılık ambarlama ve destek faaliyetleri (H.52), makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33) ve kimyasal sektörleri bölgede yüksek büyüme potansiyeli olan alt sektörler olarak tanımlamışlardır.

Hakim alt sektörler

TR63 bölgesel istihdamın %48,8ini oluşturan büyük bir hizmet sektörüne sahiptir ve bunu sanayi (%29,6) ve tarım (%21,6) izlemektedir. İmalat sektörü %18'lik pay ile bölge istihdamında önemli bir rol oynamaktadır. 17,72 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 bölge ortalamasına göre daha fazla yoğunluk göstermektedir. İstihdam veri analizi, birlikte toplam bölge istihdamının yaklaşık %20sini oluşturan ve sırasıyla 3,2 ve 1,6 KK değerlerine sahip olan tekstil (C.13) ile kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler tanımlamaktadır. Toplam bölgesel istihdamın %8,5ini oluşturan diğer iki hakim alt sektör ana metaller (C.24) ve işlenmiş metal ürünlerdir (C.25) ve C.24 aynı zamanda 5,5'lik yüksek bir KK değerine sahiptir.

Dinamik imalat alt sektörleri

İmalat TR63 bölgesinde oldukça iyi gelişmiş durumdadır. Fakat yukarıda bahsi geçen hakim alt sektörler haricinde hiçbir sektör 1den yüksek KK değerine sahip değildir. Yine de birçok daha yüksek katma değerli sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme göstermiştir. Bunlara örnek olarak diğer imalat (C.32), makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33) ve motorlu taşıtlar (C.29) gösterilebilir. Bölgesel işgücünün büyük bir kısmının kullanılmasına rağmen makine ve ekipman (C.28), kauçuk ve plastik ürünleri (C.22) ve ağaç ürünleri (C.16) sektörlerinde daha az ihtisaslaşma görülmektedir.

TR62 %13,8 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 17. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat alt sektörlerinin daha fazla gelişim göstermesi zor olabilir. İOİPA V'nin Akdeniz Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 152 şirketin %34'ü yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin üçte biri nitelikli işgücü bulmanın zorluğunu ifade etmiştir. Tekstil (C.13) sektöründeki şirketlerin büyük bir kısmı da mevcut nitelikli işgücü eksikliğini bu hakim alt sektörün büyümesini engelleyebilecek bir faktör olarak düşünmektedir.

Tablo 15. TR63 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	13	Tekstil	3.16	0.22	10.03	11.84	1.02	●	n/a	n/a	39
	24	Ana metaller	5.53	0.21	5.26	7.96	3.66	●	n/a	n/a	
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ekipman hariç	1.29	0.40	3.18	19.54	0.84	●	n/a	n/a	24
BO											
DU											
GO	32	Diğer imalat	0.93	0.64	0.44	44.29	n/a		●		
	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.53	0.27	0.23	37.24	n/a		●	●	
	29	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar	0.20	0.10	0.26	29.00	n/a				
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	0.76	0.21	1.42	20.56	0.62	●		●	38
	31	Mobilya	0.62	0.19	0.91	19.61	0.44	●	●	●	
	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	0.65	0.18	0.28	17.59	n/a				
	15	Deri ve ilgili ürünler	0.55	0.08	0.27	15.16	n/a		●		
	10	Gıda ürünleri	0.83	0.16	2.89	13.49	0.48	●	●	●	20
	14	Giyim eşyası	0.40	0.06	1.61	12.87	n/a	●	●	●	36
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.48	0.12	0.25	11.60	n/a	●	●	●	56
DA	28	Makine ve ekipman b.y.s.	0.65	-0.09	0.98	6.96	0.67	●		●	
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.36	-0.08	0.53	2.47	n/a	●			
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.41	-0.27	0.19	-9.31	0.20				
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	0.82	-0.83	0.46	-14.59	0.19				

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; DOĞAKA Kalkınma Ajansı, DOĞAKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR63 www.dogaka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.gov.tr_603_GE7J97UV_TR63-Bolge-Plani-2014-2023.pdf; TUIK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.15. Bölge TR71 – Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde

Giriş

TR71 bölgesi İç Anadolu'da yer alır ve Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Niğde şehirlerini kapsar. Ekonomik yapı tarım, hayvancılık ve tarım sanayisi üzerine kuruludur. ancak, Nevşehir turizm sektöründe de faaliyet gösterdiği için diğer illerden farklılık göstermektedir (AHILER Kalkınma Ajansı, t.y. [a]; KTB, 2007).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) “Doğal ve kültürel mirasından güç alan, beşeri sermayesini geliştirmeyi ve dengeli kalkınmayı sürekli kılmış, yaşamaya değer bir bölge” olmayı hedeflemektedir. BKP dört temel amaca sahiptir: i) sürdürülebilir Ekonomik Büyüme, ii) doğal ve kültürel mirasın korunması, iii) artan yaşam kalitesi ve iv) nitelikli hizmet sunma kapasitesi. Plan tarım (hayvancılık, süt ve süt ürünleri), gıda işleme, mobilya, metal, madencilik, otomotiv, turizm ve yenilenebilir enerji sektörlerine öncelik vermektedir (AHILER Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

11 Mart 2016 tarihinde Nevşehir’de yapılan uzman grup toplantısında metal olmayan mineral ürünler (C.23), tekstil (C.13), gıda ürünleri (C.10), işlenmiş metal ürünler kapsamında silah ve cephane (C.25) sektörleri bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Yapılan görüşmeler ve araştırmada içecek (C.11), kauçuk ve plastik ürünler (C.22), motorlu taşıtlar (C.29), kimyasal (C.20), genel olarak madencilik ve yenilenebilir enerjiyle ilgili bileşenler bölgede yüksek büyüme potansiyeli olan alt sektörler olarak belirtilmiştir.

Hakim alt sektörler

Bölge ekonomisinde, bölge istihdamının %4,9unu temsil eden hizmet sektörünü büyük bir tarım sektörü (%34,3) ve sanayi (17,8) izlemektedir. Bölge istihdamının %11ini oluşturan imalat sektörü oldukça az paya sahiptir. 11.90 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 bölge ortalamasına oranla farklılık göstermektedir. İstihdam veri analizi kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49), yiyecek ve içecek hizmetleri faaliyetleri (I.56), işlenmiş metal ürünler (C:25), diğer metal olmayan ürünler (C.23), gıda ve gıda ürünleri (C.10) ve konaklama (I.55) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamaktadır. H.49, I.56 ve C:25 sektörlerinin bölge istihdamının %15’inden fazlasını oluşturmasına rağmen 1 üstü ve 1,2’den az KK değerleri ile bu sektörlerde bölgesel ihtisaslaşma oldukça düşük seviyededir. Bu durumun aksine, bölgesel istihdamda daha düşük paya sahip olan (%10 civarında) üç diğer sektörde bölgesel ihtisaslaşmanın daha güçlü olduğu görülmektedir. KK değerleri C.23 ve C.10 için 1.7 ve I.55 için 1.35 şeklindedir.

Dinamik imalat alt sektörleri

Yukarıda vurgulanan hakim alt sektörler ek olarak, KK analizi bölgenin kauçuk ve plastik ürünleri (C.22), motorlu taşıtlar (C.29), mobilya (C.31) ile makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33) sektörlerinde oldukça ihtisaslaştığını göstermektedir. Birçok yüksek katma değerli sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme göstermiştir. Makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33) ve diğer imalat (C.32) sektörleri bunlara örnektir. Bölgesel işgücünün önemli bir kısmını kullanmasına karşın tekstil (C.13), giyim eşyası (C.14) ile makine ve ekipman (C.28) sektörlerinde bölge daha düşük seviyede ihtisaslaşma göstermektedir.

TR71 %17,1 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 10. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat alt sektörleri TR71'in motorlu taşıtlar (C.29) gibi az sayıda alt sektöre ev sahipliği yapmasına rağmen daha fazla gelişme gösterebilir. İOİPA V'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 180 şirketin %21'i yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, makine ve ekipman (C.28) sektöründe faaliyet bazı gösteren şirketler nitelikli işgücü bulmanın zor olduğunu ve bu durumun da sektörün bölgede negatif büyüme göstermesini açıklayabileceğini düşünmektedir.

Tablo 16. TR71 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	10	Gıda ürünleri	1.67	0.09	5.79	8.62	0.5	●	n/a	n/a	21
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	1.73	0.36	3.21	17.51	0.5		n/a	n/a	17
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	1.18	-0.63	2.91	-2.62	1.0	●	n/a	n/a	17
BO	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	1.05	0.09	0.46	16.36	n/a				
	31	Mobilya	1.17	0.09	1.70	10.67	0.9	●	●		38
DU	22	Kauçuk ve plastik ürünler	1.75	-0.73	2.62	-1.94	n/a			●	
	29	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar	1.49	0.00	1.96	7.35	n/a	●	●	●	
GO	24	Ana metaller	0.47	0.19	0.45	20.72	n/a	●	●	●	
	32	Diğer imalat	0.47	0.12	0.22	14.62	0.2				
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.41	0.13	0.21	13.73	0.4			●	20
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	0.79	0.24	0.44	10.81	n/a				38
DA	28	Makine ve ekipman b.y.s.	0.44	-0.02	0.66	7.77	0.7		●		40
	14	Giyim eşyası	0.40	-0.02	1.62	6.86	n/a			●	18
	13	Tekstil	0.50	-0.06	1.60	6.28	0.8		●	●	9
	15	Deri ve ilgili ürünler	0.38	-0.19	0.19	-1.20	n/a				
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.55	-0.47	0.25	-12.47	n/a				

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; AHİLER Kalkınma Ajansı, AHİLER 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR71, www.ahika.gov.tr/assets/ilgili dosyalar/2014-2023-Taslak-Bolge-Plani-Versiyon-3.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.16. Bölge TR72 – Kayseri, Sivas ve Yozgat

Giriş

TR72 bölgesi İç Anadolu'da yer alır ve Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinden oluşur. Bölge genel olarak tarım sektöründen yararlanmaktadır. Ancak iller arasında bazı önemli farklılıklar bulunmaktadır: Yozgat ve Sivas illerinin ekonomik yapısını temelde tarım ve gıda sanayi oluştururken Kayseri sanayi sektörlerinde daha iyi faaliyet göstermektedir (ORAN Kalkınma Ajansı, t.y. [a]).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) “Ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet edebilir, beşeri ve sosyal sermayesi gelişmiş, potansiyellerini değere dönüştürmüş, kent ve sosyal altyapısını geliştirerek yaşam kalitesini arttırmış, ulaşılabilir Orta Anadolu” bölgesi olmayı amaçlamaktadır. BKP'nin dört hedefi vardır: i) rekabet edebilirlik, ii) sosyal kalkınma, iii) sürdürülebilir çevre ve enerji ve iv) kentsel ve kırsal altyapı. BKP tarım (hayvancılık), ana metaller, mobilya, elektrik bileşenleri, metal olmayan mineral ürünler, makine, gıda işleme ve madencilik sektörlerine öncelik vermektedir. Aynı zamanda turizm (kış, sağlık, doğa, kültür ve termal), savunma sanayi, tıbbi gereçler ve enerji ekipmanları sektörleri de gelecek vaat eden sektörler olarak tanımlanmaktadır (ORAN Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

10 Mart 2016 tarihinde Kayseri'de yapılan uzman grup toplantısında mobilya (C.31), gıda ürünleri (C.10), elektrik ekipmanları (C.27), taş ocakçılığı (B.08) ve diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Uzmanlar iller arasındaki farklılıklara da dikkat çekmiştir. Buna göre Sivas ekonomisinde taş ocakçılığı sektörü ağırlıktayken, Kayseri'de mobilya ve Yozgat'ta gıda işleme sektörleri ekonomiyi şekillendirmektedir. Yapılan görüşmeler ve araştırma sonucunda uzmanlar, motorlu taşıtlar (C.29), bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler (J.62), deri (C.15), kimyasal (C.20), kauçuk ve plastik ürünleri (C.22), diğer imalat (C.32), ana metaller (C.24) ile su ürünleri ve turizm sektörlerini yüksek büyüme potansiyeli olan sektörler olarak tanımlamıştır.

Hakim alt sektörler

Veri analizi bölge istihdamının %47,9'unun yoğunlaştığı hizmet sektörünü tarım (%26,4) ve sanayi (%25,7) sektörlerinin izlediğini göstermektedir. Bölge istihdamının %17'sini oluşturan imalat sektörü önemli bir rol oynamaktadır. 13,19 HHE değeri ile imalat alt sektörlerindeki istihdam dağılımı 14,62 bölge ortalamasına göre küçük bir farklılık göstermektedir. Yapılan istihdam analizi çeşitli alt sektörler tanımlamıştır. Mobilya (C.31) ile kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) toplam bölge işgücünün %16'sından fazlasını kullanmaktadır (her bir sektör %8 civarında olmak üzere). KK analizi C.31 sektöründeki bölgesel ihtisaslaşmanın (5.8 KK) diğer üç hakim alt sektöre kıyasla daha güçlü olduğunu göstermiştir.

Dinamik imalat alt sektörleri

Yukarıda verilen hakim alt sektörlerin yanı sıra bölge ağaç ürünleri (C.16), diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) ve elektrik ekipmanları (C.27) sektörlerinde de oldukça ihtisaslaşmış durumdadır. Makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33), deri (C.15) ya da kimyasal (C.20) sektörleri dahil olmak üzere birçok daha yüksek katma değerli alt sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir. Bölgesel işgücünün önemli bir miktarını kullanmalarına rağmen giyim eşyası (C.14), baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması (C.18) ve diğer imalat (C.32) sektörlerinin KK değerleri düşüş göstermiştir.

TR72 %18,7 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 6. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat alt sektörleri daha fazla gelişme gösterebilir. İOİPA V'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 180 şirketin %21'i yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, metal olmayan maden ürünleri (C.23), ağaç ürünleri (C.16) ya da kimyasal (C.20) sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerin önemli bir kısmı mevcut nitelikli işgücü eksikliğini bir sorun ve sektörün TR72'de büyümesinin önündeki bir engel olarak nitelemektedir.

Tablo 17. TR72 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceligi	Görüşme gelecek vaad eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaad eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	31	Mobilya	5.79	0.31	8.50	9.70	1.60	●	n/a	n/a	38
	10	Gıda ürünleri	1.24	0.21	4.30	11.70	0.70	●	n/a	n/a	26
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	1.47	0.06	3.60	9.00	0.90	●	n/a	n/a	17
	13	Tekstil	0.94	-0.06	3.00	7.20	1.60		n/a	n/a	9
BO	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	2.38	0.95	1.33	14.39	0.18		●		38
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	1.02	0.13	1.90	14.01	0.69	●		●	17
	27	Elektrik ekipmanları	2.08	0.18	2.24	9.53	0.94	●	●	●	
DU											
GO	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.51	0.45	0.22	92.32	n/a				
	15	Deri ve ilgili ürünler	0.27	0.16	0.10	35.70	n/a		●	●	
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.33	0.16	0.17	21.18	n/a			●	20
	28	Makine ve ekipman b.y.s	0.57	0.12	0.86	15.63	0.52	●			40
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.95	0.25	1.42	14.82	0.51			●	
	24	Ana metaller	0.98	0.20	0.93	12.07	0.17	●	●	●	
	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	0.79	0.00	0.34	7.33	n/a				
DA	14	Giyim eşyası	0.39	-0.06	1.58	3.71	1.40				18
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.53	-0.12	0.24	-3.20	0.40				
	32	Diğer imalat	0.65	-0.78	0.30	-12.78	1.01				

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; ORAN Kalkınma Ajansı, ORAN 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR72, oran.org.tr/materyaller/Editor/document/PlanlamaBirimi/TR72_2014-2023_BolgePlani.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.17. Bölge TR81 – Bartın, Karabük ve Zonguldak

Giriş

TR81 bölgesi Karadeniz Bölgesi'nin batı kıyısında yer alır ve Bartın, Karabük ve Zonguldak illerini kapsar. Bölge zengin doğal kaynaklarıyla ünlüdür. TR81'in ekonomik yapısı diğer sanayi sektörlerinde çeşitlilik göstermeden önce ilk olarak kömür, demir ve çelik sanayileri ile gelişmiştir (BAKKA Kalkınma ajansı, t.y. [a]; BSTB, 2016).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) “bağımlı ekonomik yapısını kırmış ve yaşam kalitesini yükseltmiş bir bölge olma” hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır. Planın iki hedefi şunlardır: i) yenilik ve girişim ile desteklenen sektörel çeşitlilik, ii) sürdürülebilir sosyal kalkınma. BKP tarım (meyve ve sebze), mobilya, gemi yapımı, metal (demir-çelik geri dönüşüm tesisleri), madencilik (kömür ve nakil-carry) sektörlerine öncelik vermektedir. Turizm, tarım (hayvancılık ve organik tarım), madencilik (mermer), otomotiv, makine ve deniz lojistiği gibi sektörler de gelecek vaat eden önceliği olan sektörler olarak tanımlanmaktadır (BAKKA Kalkınma ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimi

17 Kasım 2015 tarihinde Samsun'da yapılan uzman grup toplantısında bölge uzmanları diğer metal olmayan maden ürünleri (C:23), işlenmiş metal ürünler (C.25), ağaç ürünleri (C.16), mobilya (C.31) ile kömür ve linyit madenciliği (C.05) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamışlardır. Yapılan görüşmeler ve araştırmada kimyasal (C.20) ve diğer taşımacılık ekipmanları (C.30) sektörleri de yüksek büyüme potansiyeli olan sektörler olarak tanımlanmıştır.

Hakim alt sektörler

Veri analizi bölge istihdamının %38,5'ini oluşturan hakim bir tarım sektörünün ve bunu takip eden hizmet (%37.8) ve sanayi (23.7) sektörlerinin bölgenin ekonomik yapısını meydana getirdiğini göstermektedir. Bölge istihdamının %13'ünü kapsayan imalat sektörü ekonomik yapıda diğerlerine oranla az yer almaktadır. 17,76 HHE değeri ile imalat alt sektörlerindeki istihdam dağılımı 14,62 bölge ortalamasına kıyasla daha yoğundur. İstihdam veri analizi bölgede beş adet hakim alt sektör tanımlanmaktadır. Sırasıyla 9,3 ve 28 KK değerlerine sahip olan ve toplam bölge istihdamının %20'sini oluşturan ana metaller (C:24) ve kömür madenciliği (B.5) sektörleri bölgede bu iki sektörde güçlü ihtisaslaşma olduğunu göstermektedir. Diğer üç hakim alt sektör boyut olarak daha küçüktür: kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49), yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri (I.56) ve giyim eşyası (C:14) sektörleri toplam bölgesel işgücünün %20'sinden daha azını kullanmakla birlikte daha düşük KK değerlerine sahiptir.

Dinamik imalat alt sektörleri

Ülke ortalamasına kıyasla TR62 bölgesinde imalat sektörü gelişmiş durumdadır. Yukarıda bahsedilen hakim alt sektörlerinin yanı sıra bölge yalnızca deri (C.15) ve diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) sektörlerinde ihtisaslaşmıştır. Çok sayıda daha yüksek katma değerli sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir. Makine ve ekipman (C.28), elektrik ekipmanları (C.27) ya da işlenmiş metal ürünler (C.23) bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bölgesel işgücünün önemli bir kısmını kullanmalarına rağmen makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33), tekstil (C.13) ve gıda ürünleri (C.10) sektörlerinde bölgesel ihtisaslaşma düşüş göstermektedir.

TR81 %13.8 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 16. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat alt sektörlerinin daha fazla gelişim göstermesi zor olabilir. İOİPA V'nin Karadeniz Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 114 şirketin %23'ü yeterli derecede

eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, tekstil (C.13) sektöründe faaliyet gösteren şirketler mevcut nitelikli işgücü eksikliğini sektörün TR81’de büyümesini engelleyebilecek bir unsur olarak nitelemektedirler.

Tablo 18. TR81 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi’ndeki şirketlerin payı (%)
HA	24	Ana metaller	9.3	-1.5	8.9	5.1	0.57	●	n/a	n/a	
	14	Giyim eşyası	1.2	-0.1	4.9	3.0	n/a		n/a	n/a	33
BO	15	Deri ve ilgili ürünler	1.1	0.5	0.6	23.2	n/a			n/a	
	31	Mobilya	0.9	0.2	1.3	13.5	n/a	●		n/a	
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.8	0.0	1.3	5.1	0.44			n/a	
DU	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	1.1	-1.1	2.0	-8.7	n/a	●	●	n/a	32
GO	28	Makine ve ekipman b.y.s	0.5	0.4	0.8	43.9	0.51	●	●	n/a	
	27	Elektrik ekipmanları	0.3	0.2	0.3	32.4	0.32			n/a	
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.7	0.3	1.7	24.3	0.60	●	●	n/a	12
DA	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.9	-0.5	0.4	1.0	0.60			n/a	
	32	Diğer imalat	0.3	0.0	0.1	0.7	n/a			n/a	
	10	Gıda ürünleri	0.5	-0.1	1.9	-0.1	0.44			n/a	4
	13	Tekstil	0.2	-0.1	0.6	-0.2	n/a			n/a	40
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.6	0.0	0.3	-1.1	0.37			n/a	
	29	Motorlu taşıtlar, römorklar, yarı römorklar	0.1	0.0	0.1	-5.3	n/a	●		n/a	
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	1.0	-0.2	0.5	-6.4	0.37			n/a	
	30	Diğer taşımacılık ekipmanları	0.6	-5.4	0.1	-49.0	n/a			n/a	

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/ ; BAKKA Kalkınma Ajansı, Batı Karadeniz 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR81, bakka.gov.tr/assets/Planlama1/faaliyet_raporlari/MEVCUTDURUMANALIZI.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.18. Bölge TR82 – Çankırı, Kastamonu ve Sinop

Giriş

TR82 bölgesi Karadeniz kıyısında yer alır ve Çankırı, Kastamonu ve Sinop illerini kapsar. Bölge genel olarak dengeli bir tarım ve sanayi ekonomik yapısından fayda sağlamaktadır. Ancak iller arasında farklılıklar görülmektedir. Sinop ilinin ekonomik yapısını temelde ağaç ürünleri, gıda işleme ve metal sanayi sektörleri oluşturmaktadır. Kastamonu ekonomisini ağaç ürünleri ve tarım sektörleri ve Çankırı ekonomisini tarım, hayvancılık ve madencilik sektörleri şekillendirmektedir (KUZKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a];BSTB, 2016).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) “sürekli üreten, birlikte yükselen, doğal dokusuyla fark yaratan Kuzey Anadolu” olmayı hedeflemektedir. Planın üç temel hedefi vardır: i) sosyal refah, ii) yeşil doğa ve yaşanabilir mekanlar, iii) potansiyelini değere dönüştüren ekonomi. BKP’nin öncelik verdiği ekonomik faaliyetler tarım (arıcılık, süt ve süt ürünleri, meyve ve sebze, hayvancılık), gıda işleme, tekstil, ağaç ürünleri, madencilik, yenilenebilir enerji ve turizm (sağlık, kış, kırsal, inanç) sektörlerini kapsamaktadır (KUZKA Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

17 Kasım 2015 tarihinde Samsun’da yapılan uzman grup toplantısında bölge uzmanları ağaç ürünleri (C.16), diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) ve gıda işleme (C.10) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamıştır. Yapılan görüşme ve tartışmalarda mobilya (C.31) ve diğer imalat (C.32) sektörleri de yüksek büyüme potansiyeli olan alt sektörler olarak tanımlanmıştır.

Hakim alt sektörler

Bölge ekonomisi bölge istihdamının %46.6sını oluşturan ve hizmet (%37,6) ve sanayi (%15,7) sektörlerinin takip ettiği büyük bir tarım sektörüne sahiptir. %10,8 payı ile imalat sektörü bölge istihdamında az yer kaplamaktadır. 14.24 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 olan bölge ortalamasına oldukça yakındır. İstihdam veri analizi diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23), gıda ürünleri (C.10), tekstil (C.13) ve gıda ürünleri (C.16) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamaktadır. 1,6-1,9 arası çeşitlilik gösteren KK değerlerine sahip C.23, C.10 ve C.13 sektörleri toplam bölge istihdamında %16’dan fazla yer almaktadır. Ağaç ürünleri imalatı (C.16) sektörünün toplam bölge istihdamında daha az payının olmasına rağmen (yaklaşık %4) 6,8 ile sektör oldukça yüksek KK değerine sahiptir.

Dinamik imalat alt sektörleri

Ülke ortalamasına göre imalat alt sektörü TR82 bölgesinde gelişmiş durumdadır. Yukarıda sayılan alt sektörlerin yanı sıra bölge mobilya (C.31) ve elektrik ekipmanları (C.27) sektörlerinde de ihtisaslaşma göstermektedir. Ancak çok sayıda daha yüksek katma değerli sektör de güçlü mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir. Bunlara örnek olarak ana metaller (C.24), mobilya (C.31) ve işlenmiş metaller (C.25) gösterilebilir. Bölgesel işgücünün büyük bir kısmını kullanmalarına rağmen kauçuk ve plastik ürünleri (C.22), tekstil (C.13) ile makine ve ekipman (C.28) sektörleri son yıllarda daha az yoğunlaşmaktadır.

TR82 %13,2 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 20. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat alt sektörlerinin daha fazla gelişim göstermesi zor olabilir. İOİPA V’nin Karadeniz Bölgesi’nde yaptığı araştırmada 114 şirketin %23’ü yeterli derecede

eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, tekstil (C.13) sektöründe faaliyet gösteren şirketler mevcut nitelikli işgücü eksikliğini sektörün TR82'deki durgun büyümesini açıklayabilecek bir unsur olarak nitelendirmektedirler.

Tablo 19. TR82 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	10	Gıda ürünleri	1.91	0.74	6.63	18.43	n/a	●	n/a	n/a	4
	14	Giyim eşyası	1.59	0.34	6.40	11.64	0.74	●	n/a	n/a	33
	16	Ağaç ve ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	6.83	2.77	2.90	12.53	n/a	●	n/a	n/a	
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	1.63	0.37	2.08	15.51	n/a		n/a	n/a	32
BO	31	Mobilya	1.51	0.78	2.21	27.53	n/a		●	●	
	27	Elektrik ekipmanları	1.87	0.66	2.02	17.13	n/a				
DU											
GO	24	Ana metaller	0.34	0.28	0.33	59.08	n/a				
	32	Diğer imalat	0.70	0.36	0.33	24.72	n/a		●	●	
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.62	0.22	1.53	17.90	n/a				12
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.51	0.03	0.23	1.47	0.17				
DA	28	Makine ve ekipman b.y.s.	0.20	0.12	0.31	33.75	n/a				
	13	Tekstil	0.38	-0.06	1.20	3.04	n/a	●			40
	22	Kauçuk ve plastik ürünleri	0.67	-0.22	1.01	-2.61	n/a		●		
hiçbiri	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.37	n/a	0.19	n/a	n/a				50

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; KUZKA Kalkınma Ajansı, KUZKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR82, www.kuzka.org.tr/Icerik/Dosya/www.kuzka.gov.tr_8_HO1N88OG_2014-2023-bolge-plani.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.19. Bölge TR83 – Amasya, Çorum, Samsun, Tokat

Giriş

TR83 bölgesi Karadeniz kıyısında yer alır ve Amasya, Çorum, Samsun, Tokat illerini kapsar. Bölge bir bütün olarak güçlü tarımsal ve lojistik faaliyetlerden fayda sağlamaktadır. Ancak iller arasında farklılıklar bulunmaktadır. Amasya, Tokat ve Çorum illeri tarım ve gıda işleme faaliyetlerinde başarılı olurken Samsun ekonomisi tarım, sanayi ve lojistik sektörlerine dayalıdır (OKA Kalkınma Ajansı, t.y.; BSTB;2016).

Bölgesel politika hedefleri

2006-2023 Kalkınma Planı “sürdürülebilir kalkınma ve ulusal ve uluslararası düzeyde önemli bir itibar edinmeyi” hedeflemektedir. BKP beş temel amaç taşımaktadır: i) etkili bir mekansal organizasyon sağlamak, ii) insan sermayesi ve sosyal yapıyı geliştirmek, iii) şirketleri dünya piyasasına açarak rekabet edebilirliği arttırmak, iv) çevresel koşulları geliştirmek ve ekolojik denge sağlamak ve v) kurumsal yapıları güçlendirmek. Kalkınma planını tarım (hayvancılık, balıkçılık, süt ve süt ürünleri, meyve, sebze), madencilik (ham madde ve mermer), turizm(kültür, termal, doğa ve kıyı), makine, tıbbi gereçler, elektrik ve elektronik bileşenler, gıda işleme, mobilya ve diğer metal olmayan mineral ürünler sektörlerine öncelik vermektedir. Yenilenebilir enerji sektörüne de gelecek vaat eden sektör olarak öncelik verilmektedir (OKA, 2006).

Bölgesel uzman geribildirimleri

17 Kasım 2015 tarihinde Samsun’da yapılan uzman grup toplantısında bölge uzmanları işlenmiş metaller (C.25), metal olmayan mineraller (C.23), ağaç ürünleri (C.16), gıda işleme (C.10) makine ve ekipman (C.28) ile nakliye ve depolama (H.49,50) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamışlardır. Yapılan görüşmeler ve araştırmada diğer makine (C.28), eczacılık (C.21), diğer imalat (C.32) ile kauçuk ve plastik ürünleri (C.22) sektörleri de yüksek büyüme potansiyeli olan alt sektörler olarak tanımlanmıştır.

Hakim alt sektörler

Bölge ekonomisi, bölge istihdamının %40.1’ini oluşturan ve hizmet (%39,3) ve sanayi (%20,6) sektörlerinin takip ettiği güçlü bir tarım sektörüne sahiptir. %10 payı ile imalat sektörü bölge istihdamında az yer kaplamaktadır. 11,94 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 olan bölge ortalamasına göre büyük farklılık göstermektedir. İstihdam veri analizi diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23), gıda ürünleri (C.10) ve yiyecek ve içecek hizmetleri (I.56) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamaktadır. En yüksek KK değerine sahip olan C.23 bu sektörde güçlü bölgesel ihtisaslaşma olduğunu göstermektedir. Fakat bu sektör bölgesel istihdamda en düşük payı olan alt sektördür. 1den biraz yüksek KK değerleri ile I.56 ve C.10 sektörleri toplam bölge istihdamının %11’ini oluşturmaktadırlar.

Dinamik imalat alt sektörleri

Yukarıda sayılan hakim alt sektörler ek olarak bölge temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemeler (C.21), ağaç ürünleri (C.16) ve mobilya (C.31) sektörlerinde de ihtisaslaşma göstermektedir. Bir çok daha yüksek katma değerli sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme göstermiştir. Motorlu taşıtlar (C.29), kağıt (C.17), makine ve ekipman (C.28) sektörleri bunlara örnek verilebilir. Bölgesel işgücünün önemli bir kısmını kullanmalarına rağmen ana metaller (C.24), diğer imalat (C.32) ya da elektrik ekipmanları (C.27) sektörlerindeki ihtisaslaşma son yıllarda azalmıştır.

TR83 %12,7 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 22. sıradadır. Dolayısıyla, temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemeler (C.21) gibi iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan

imalat sektörlerinin daha fazla gelişim göstermesi zor olabilir. İOİPA V'nin Karadeniz Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 114 şirketin %23'ü yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, tekstil (C.13) sektöründe faaliyet gösteren şirketler mevcut nitelikli işgücü eksikliğini sektörün TR83'deki negatif büyümesini açıklayabilecek bir engel olarak nitelemektedirler.

Tablo 20. TR83 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	10	Gıda ürünleri	1.39	-0.13	4.84	2.11	0.59	●	n/a	n/a	4
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	2.07	0.08	3.84	9.22	0.36		n/a	n/a	32
BO	21	Temel eczacılık ürünlerini	1.29	0.48	0.30	9.75	n/a		●	●	
	16	Ağaç ve ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	1.90	0.04	1.06	-0.81	1.92		●	●	
DU	31	Mobilya	1.02	-0.56	1.49	-4.88	0.44	●		●	
GO	29	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar	0.49	0.22	0.64	21.84	n/a	●			
	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	0.88	0.39	0.37	21.20	n/a				
	28	Makine ve ekipman b.y.s	0.72	0.19	1.09	15.44	0.61	●	●		
	14	Giyim eşyası	0.81	0.18	3.25	11.82	0.71				33
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.57	0.03	1.39	7.18	0.38	●			12
	22	Kauçuk ve plastik ürünleri	0.51	0.03	0.77	6.10	0.45				
DA	24	Anal metaller	0.88	0.00	0.83	3.68	0.49	●	●	●	
	32	Diğer imalat	0.92	-0.08	0.43	2.00	1.06	●			
	15	Deri ve ilgili ürünler	0.67	-0.18	0.34	0.93	n/a				
	13	Tekstil	0.08	-0.03	0.26	-0.45	0.29			●	40
	27	Elektrik ekipmanları	0.60	-0.26	0.64	-4.15	0.49	●			
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.53	-0.13	0.24	-5.61	0.30				
	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.29	-0.51	0.13	-13.80	n/a				

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; OKA Kalkınma Ajansı, Orta Karadeniz 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR83, www.oka.org.tr/Documents/OKABIS_INGILIZCE.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.20. Bölge TR90 – Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon

Giriş

TR90 bölgesi Karadeniz'in doğu kıyısında yer alır ve Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsar. Bölgenin tamamı güçlü tarım ve gıda sanayisi sektörlerinden yararlanmaktadır. Bölge aynı zamanda su ürünleri, çay ve fındık üretimi ile de bilinmektedir (DOKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a]).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) “ekonomisi yenilikçi ve rekabetçi, kırsal bütünlüğünü sağlayarak sosyal refah ve yaşam kalitesini geliştirmiş, yaşanabilir mekânlar, sürdürülebilir bir çevre ve yüksek insan kalitesine sahip Doğu Karadeniz” oluşturmayı amaçlamaktadır. BKP'nin iki temel hedefi bulunmaktadır: i) bölgeyi anlamak, ii) kalkınma stratejileri. Tarım (arıcılık, çay, kuruyemiş, sera üretimi, balıkçılık, deniz mahsulleri, tütün, hayvancılık, organik hayvancılık, organik sebze), ağaç ve mantar ürünleri, madencilik (kömür), turizm (doğa ve ekoturizm), gıda işleme, içecek, tekstil, diğer metal olmayan mineral ürünler, kauçuk ve plastik ürünleri, metal sanayi, mobilya, motorlu taşıtlar ve römorklar ile fosil enerji sektörlerine öncelik verilmektedir. Plan, yenilenebilir enerjiyi de gelecek vaat eden önceliği olan alt sektör olarak tanımlamaktadır (DOKA Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

19 Kasım 2015 tarihinde Trabzon'da yapılan uzman grup toplantısında gıda ürünleri (C.10), kömür ve linyit madenciliği (B.05) ve lojistik (H.49) sektörleri uzmanlar tarafından hakim alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Yapılan görüşme ve tartışmalarda uzmanlar makine ve ekipman (C.28), tıbbi ilaçlar (C.21), diğer imalat (C.32) ile kauçuk ve plastik ürünleri (C.32) sektörlerinin de yüksek büyüme potansiyeli olduğunu belirtmişlerdir.

Hakim alt sektörler

Bölge ekonomisi, bölge istihdamının %44,7'sini oluşturan ve hizmet (%37,8) ve sanayi (%17,5) sektörlerinin takip ettiği güçlü bir tarım sektörüne sahiptir. %7,2 payı ile imalat sektörü bölge istihdamında az yer kaplamaktadır. 27,51 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 olan bölge ortalamasına göre büyük yoğunluk göstermektedir. İstihdam veri analizi kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49), gıda ürünleri (C.10) ve yiyecek ve içecek hizmetleri (I.56) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamaktadır. Sırasıyla 1,6 ve 2,6 KK değerlerine sahip olan H.49 ve C.10 sektörleri toplam istihdamın %20'sini oluşturmaktadır.

Dinamik imalat alt sektörleri

TR90 bölgesinde imalat ülke ortalamasına göre az gelişmiş durumdadır. Yukarıda sayılan hakim alt sektörlerin yanında bölge yalnızca ağaç ürünleri imalatında (C.16) ihtisaslaşma göstermektedir. Az sayıda daha yüksek katma değerli sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir. Giyim eşyası (C.14), işlenmiş metal ürünler (C.25) ve içecek (C.11) sektörleri bunlara örnek verilebilir. Bölgesel işgücünün büyük bir kısmını kullanmalarına rağmen diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23), diğer imalat (C.32) ve maline ve ekipman (C.28) sektörlerinde daha az ihtisaslaşmıştır.

TR90 %14 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 15. sıradadır. Dolayısıyla, içecek (C.11) gibi iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat sektörlerinin daha fazla gelişim göstermesi zor olabilir. İOİPA V'nin Karadeniz Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 114 şirketin %23'ü yeterli

derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, tekstil (C.13) ve diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23) sektörlerinde faaliyet gösteren şirketler mevcut nitelikli işgücü eksikliğini bu sektörlerin TR90'daki negatif büyümesini açıklayabilecek bir engel olarak nitelemektedirler.

Tablo 21. TR90 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	MACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	10	Gıda ürünleri	2.64	0.20	9.19	8.20	0.44	●	n/a	n/a	4
BO											
DU	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri	1.60	-0.56	0.90	-6.97	n/a	●		●	
	14	Giyim eşyası	0.54	0.15	2.15	15.74	0.46	●	●		33
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.45	0.09	1.10	13.61	0.26	●	●		12
GO	11	İçecek	0.84	0.21	0.10	12.43	0.62	●			4
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.72	0.08	1.08	9.07	0.16	●			
	31	Mobilya	0.78	0.01	1.15	8.18	0.46	●	●	●	
DA	15	Deri ve ilgili ürünler	0.24	-0.03	0.12	5.33	n/a				
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	0.70	-0.15	1.30	4.53	1.86	●			32
	27	Elektrik ekipmanları	0.16	-0.02	0.17	3.02	n/a				
	32	Diğer imalat	0.68	-0.17	0.32	-0.07	n/a				
	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.26	-0.23	0.11	-3.42	0.34		●	●	
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.32	-0.09	0.15	-4.59	n/a				
	28	Makine ve ekipman b.y.s.	0.14	-0.16	0.22	-10.17	0.82	●	●		
	13	Tekstil	0.05	-0.10	0.14	-18.64	n/a	●	●	●	40

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; DOKA Kalkınma Ajansı, Doğu Karadeniz 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR90, www.doka.org.tr/pdf/#dosyalar/publication/page_8/1443452887-Bolge_Planı_2014-2023.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.21. Bölge TRA1 – Bayburt, Erzincan, Erzurum

Giriş

TRA1 bölgesi Anadolu'nun kuzey batısında yer alır ve Bayburt, Erzincan, Erzurum illerinden oluşur. Bölge bütünüyle güçlü bir tarım ve hayvancılık temele sahip olmakla birlikte hammadde, su kaynakları ve termal kaynaklar açısından zengindir. Erzurum Palandöken bölgesi Türkiye'nin en büyük kış turizm bölgelerinden biridir (KUDAKA Kalkınma Ajansı, t.y.; KTB, 2015).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) 2023 itibariyle “yüksek irtifa ve bozulmamış doğal yapıdan kaynaklanan ayırt edici özelliklere sahip tarımsal ürün miktarını artırmış; ürettiğini işleyerek değerinde pazarlayan; kaliteli ve çeşitli hizmet sunumu ile iç ve dış yakın coğrafyası için çekim merkezi olmuş; yaşanabilirliği yüksek bir bölge” olmayı hedeflemektedir. BKP dört alanda odaklanmaktadır: i) başta nitelikli ve ayırt edici özellikteki ürünler olmak üzere tarımsal üretimin miktar ve kalitesinin artırılması; ii) bölgede üretilen hammaddenin işlenerek katma değerli ürün haline getirilmesi; iii) sunduğu kaliteli ve çeşitli hizmetler ile bölgenin yakın ve uzak coğrafyası için bir sunum merkezi haline gelmesi ve iv) bölgenin yaşanabilirliğinin artırılması. BKP tarım (organik çiftçilik, yem bitkileri, tıbbi aromatik bitkiler, arıcılık, tahıl, hayvancılık), turizm (kongre, tarih ve kültür, kış ve spor, doğa, sağlık ve termal), hizmet sektörleri (çağrı merkezleri) sektörlerine öncelik vermektedir. Plan daha geniş anlamda bölgenin madencilik ve ilgili sanayilerdeki potansiyelini de keşfetmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bölgesel uzman geribildirimleri

30 Haziran 2016 tarihinde Ankara'da yapılan uzman grup toplantısında bölge uzmanları gıda ürünleri (C.10), kara taşımacılığı (H.49), bina yapımı (F.41), yiyecek ve içecek hizmetleri (I.56) ve ofis destek faaliyetleri (N.82) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamışlardır. Yapılan görüşmeler ve araştırmada işlenmiş metal ürünler (C.25), giyim eşyası (C.14), diğer imalat (C.32), mobilya (C.31), diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23), deri ürünleri (C.15), içecek (C.11), makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33), kimyasal (C.20), ağaç ürünleri (C.16) ve turizm yüksek büyüme potansiyeli olan alt sektörler olarak tanımlanmıştır.

Hakim alt sektörler

Bölge ekonomisi, bölge istihdamının %50,8'ini oluşturan ve hizmet (%37,1) ve sanayi (%11,2) sektörlerinin takip ettiği büyük bir tarım sektörüne sahiptir. %5lik payı ile imalat sektörü bölge istihdamında az yer kaplamaktadır. 20,96 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 olan bölge ortalamasına göre daha fazla yoğunluk göstermektedir. İstihdam veri analizi kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49), gıda ürünleri (C.10) ve yiyecek ve içecek hizmetleri (I.56) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamaktadır. Toplam istihdamın %10'unu oluşturan I.56 ve C.10 sektörleri sırasıyla 1,1 ve 1,3 düşük KK değerlerine sahiptir.

Dinamik imalat alt sektörleri

TRA1 bölgesinde imalat ülke ortalamasına kıyasla az gelişmiş durumdadır. Yukarıda vurgulanan hakim alt sektörlerin yanı sıra yalnızca diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23) sektörü 1'den yüksek KK değerine sahiptir. Son zamanlardaki bölgesel eğilimler üzerine yapılan analizler, mutlak ve oransal büyüme gösteren işlenmiş metal ürünler (C.25), elektrik ekipmanları (C.27) ve diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) sektörleri hariç olmak üzere imalat tabanında düşüş olduğunu ortaya koymaktadır. Bölgesel işgücünün önemli bir kısmını kullanmalarına rağmen kauçuk ve plastik ürünleri (C.22), ağaç ürünleri (C.16) ve mobilya (C.31) sektörlerinde bölgesel ihtisaslaşma düşüş göstermiştir.

TRA1 %16,7 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 10. sıradadır. Dolayısıyla, içecek (C.11) sektörü gibi iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat alt sektörleri daha fazla gelişme gösterebilir. İOİPA V'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 111 şirketin %33'ü yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, işlenmiş metal ürünler (C.25) ve diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23) sektörlerinde faaliyet gösteren şirketlerin önemli bir kısmı mevcut nitelikli işgücü eksikliğini sektörün TRA1'de büyümesinin önündeki bir engel olarak nitelemektedir.

Tablo 22. TRA1 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	10	Gıda ürünleri	1.32	-0.17	4.59	3.79	0.36		n/a	n/a	35
BO	23	Diğer metal olmayan maden ürünleri	1.19	0.41	2.21	22.75	n/a		●	●	22
DU											
GO	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.42	0.13	1.02	18.92	n/a		●		56
	27	Elektrik ekipmanları	0.32	0.07	0.35	13.65	0.34				
DA	14	Giyim eşyası	0.08	-0.01	0.32	4.85	n/a		●	●	33
	22	Kauçuk ve plastik ürünleri	0.45	-0.10	0.67	1.55	0.21				
	32	diğer imalat	0.53	-0.15	0.25	0.31	n/a		●		
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.62	-0.06	0.28	-0.27	0.51				
	31	Mobilya	0.57	-1.01	0.84	-15.83	0.33		●	●	
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	0.85	-1.13	0.47	-18.33	n/a		●		
hiçbiri	11	İçecek	1.50	1.50	0.17	n/a	n/a			●	35
	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.34	0.34	0.15	n/a	n/a			●	

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; KUDAKA Kalkınma Ajansı, Kuzeydoğu Karadeniz 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TRA1, kudaka.org.tr/apb/KUDAKA_Bolge_Plani_2014_2023.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/start.do.

5.22. Bölge TRA2 – Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars

Giriş

TRA2 bölgesi Kuzeydoğu Anadolu'da yer alır ve Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve İran ile sınır komşusudur. Bölge Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerini içine alır. Bölge ekonomisini hayvancılık sanayi şekillendirmektedir. Bölgede hüküm süren ağır kış koşulları ve hiçbir büyük şehri barındırmaması ve büyük şehirlere uzak oluşu bölgenin ekonomik kalkınması önünde engel oluşturmaktadır (SERKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a]).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) bölgeyi “doğal zenginliğiyle tanınmış, turizm ve tarımsal ürünleriyle markalaşmış, sınırları aşan kültürel mirasın imkânlarından yararlanmış, rekabet gücü yüksek işletmeleriyle ülkenin Kafkasya ve Orta Asya'ya açılan ticaret ve lojistik merkezi bir Serhat Bölgesi” haline getirmektedir. Planın dört temel hedefi vardır: i) sosyal kalkınma, ii) çevresel sürdürülebilirlik, iii) erişilebilirlik ve iv) rekabet edebilirlik. Tarım (arıcılık, süt ve süt ürünleri, yem bitkileri, hayvancılık), ağaç ürünleri, turizm (kış ve spor, kongre, tarih ve kültür, sağlık ve doğa) ve hizmet sektörü (çağrı merkezi) planın öncelik verdiği sektörlerdir (SERKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

29 Mart 2016 tarihinde Kars'ta yapılan uzman grup toplantısında uzmanlar gıda ürünleri (C.10), kara taşımacılığı (H.49) ve içecek (süt ve süt ürünleri) (C.11) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamışlardır. Yapılan görüşmeler ve araştırmada deri (C.15), mobilya (C.31), temel tıbbi ilaçlar (C.21), biyogaz ve arıcılık ve süt ürünleriyle ilgili makineler bölgede yüksek büyüme potansiyeli olan sektörler olarak belirlenmiştir.

Hakim alt sektörler

Bölge istihdamının %59,6'sını oluşturan ve hizmet (%26,4) ve sanayi (%14) sektörlerinin takip ettiği tarım sektörüne en yüksek paya sahiptir. %6'lık payı ile imalat sektörü bölge istihdamında az yer kaplamaktadır. 30,14 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 olan bölge ortalamasına göre daha fazla yoğunluk göstermektedir. İstihdam veri analizi bölgede yalnızca iki hakim alt sektörü işaret etmektedir. Bunlardan birincisi 2,7 KK değeri ile toplam bölge istihdamında yüksek bir paya sahip (%17) kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) sektörüdür. 1,5 KK değeri ile toplam istihdamın %6'sından daha azını oluşturan gıda işleme (C.10) sektörü ise bölgedeki ikinci hakim alt sektördür.

Dinamik imalat alt sektörleri

İmalat sektörü ülke ortalamasına göre TRA2 bölgesinde az gelişmiş durumdadır. Yukarıda sayılan hakim alt sektörler ek olarak bölge yalnızca makine ve ekipman kurulum ve tamirinde (C.33) ihtisaslaşma göstermektedir. Fakat çok sayıda daha yüksek katma değerli sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir. Makine ve ekipman kurulum ve tamirinde (C.33), kauçuk ve plastik ürünleri (C.22), giyim eşyası (C.14), tekstil (C.13), elektrik ekipmanları (C.27), işlenmiş metal ürünler (C.25) ve diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23) bunlara örnek verilebilir. Bölgesel işgücünün büyük bir kısmını kullanan deri (C.15), ağaç ürünleri (C.15) ve mobilya (C.31) sektörlerindeki bölgesel ihtisaslaşma ise düşüş göstermektedir.

TRA2 %8,7 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında son sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat sektörleri daha fazla gelişim göstermekte zorlanmaktadır. İOİPA V'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 111 şirketin %33'ü yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, işlenmiş metal ürünler (C.25) ve diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23) sektörlerinde faaliyet gösteren şirketler mevcut nitelikli işgücü eksikliğini bu sektörlerin TRA2'de büyümesini engelleyebilecek bir unsur olarak nitelendirmektedirler.

Tablo 23. TRA2 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceligi	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	10	Gıda ürünleri	1.54	0.08	5.36	7.24	n/a		n/a	n/a	35
BO	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	1.09	0.83	0.48	62.37	n/a		●	●	
DU											
	22	Kauçuk ve plastik ürünleri	0.35	0.22	0.53	34.19	n/a				
	14	Giyim eşyası	0.15	0.08	0.62	26.45	n/a		●	●	33
	13	Tekstil	0.04	0.02	0.12	22.47	n/a			●	30
GO	27	Elektrik ekipmanları	0.13	0.04	0.14	16.89	n/a				
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	0.72	0.11	1.33	14.04	n/a				22
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.22	0.01	0.55	8.71	n/a	●			56
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.74	0.07	0.34	3.39	n/a				
DA	15	Deri ve ilgili ürünler	0.16	-0.06	0.08	0.53	n/a		●	●	
	31	Mobilya	0.19	-0.10	0.27	-3.17	n/a	●	●	●	
	16	Ağaç ve ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	0.60	-0.81	0.34	-19.28	n/a		●	●	
hiçbiri	28	Makine ve ekipman b.y.s.	0.07	0.07	0.11	n/a	n/a	●			

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; SERKA Kalkınma Ajansı, SERKA Bölgesi 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TRA2, www.serka.gov.tr/store/file/common/d195519db5158e516ec2d2874c6adaf3.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.23. Bölge TRB1 – Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli

Giriş

TRB1 bölgesi Doğu Anadolu bölgesinde ve çoğu büyük şehir ve liman bölgesinden uzakta konumlanmaktadır. Bölge Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illerini kapsar. Bölge ekonomisi tarımsal faaliyetlere dayanmaktadır ve Türkiye çapında kuru meyve sanayisi ile de bilinmektedir (FIRAT Kalkınma Ajansı, t.y. [a]).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) “eğitimli ve girişimci insan gücüyle üreten, yaşam kalitesi yüksek” bir bölge elde etmeyi amaçlamaktadır. Planın iki odak noktası vardır: i) yaşam kalitesive ii) sürdürülebilir ekonomi. Tarım (arıcılık, hayvancılık, meyve ve sebze), gıda işleme, tekstil, turizm (inanç ve doğa), madencilik ve enerji öncelik verilen sektörlerdir (FIRAT Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

8 Mart 2016 tarihinde Malatya’da yapılan uzman grup toplantısında tekstil (C.13), gıda işleme (C.10) ve diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23) bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Yapılan görüşmeler ve araştırmada mobilya (C.31), turizm ve ana metaller (C.24) bölgede büyüme potansiyeli olan alt sektörler olarak tanımlanmıştır.

Hakim alt sektörler

TRB1 bölge ekonomisini toplam bölgesel işgücünün %50,4’ünü kapsayan büyük bir hizmet sektörü oluşturur ve bunu tarım (%31,5) ve sanayi (%18,1) sektörleri takip eder. Toplam bölgesel işgücünün %9’unu oluşturan imalat sektörü oldukça az paya sahiptir. 15.00 KK değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14.62 bölge ortalaması ile aynı doğrultudadır. İstihdam veri analizi bölgede üç hakim alt sektör tanımlanmaktadır. Kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) 1,3 KK değeri ile bölge istihdamının yaklaşık %8’ini kapsar. Diğer iki hakim alt sektör ise gıda ürünleri (C.10) ve tekstil (C.13) sektörleridir. Bu iki sektör en düşük KK değerlerine sahip olmakla birlikte toplam istihdamda %10’dan daha az yer almaktadırlar.

Dinamik imalat alt sektörleri

TRB1’de imalat ülke ortalamasına göre daha az gelişme göstermiştir. Yukarıda sayılan hakim alt sektörlerle ek olarak KK analizleri bölgenin yalnızca diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23) sektöründe ihtisaslaştığını göstermektedir. Giyim eşyası (C.14), kimyasal (C.20) ya da ana metaller (C.24) gibi yalnızca az sayıda daha yüksek katma değerli alt sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir. Bölge istihdamının büyük bir kısmını kullanmalarına rağmen işlenmiş metal ürünler (C.25), makine ve ekipman (C.28) ile kauçuk ve plastik ürünler (C.22) sektörlerinde bölgesel ihtisaslaşma azalmıştır.

TRB1 %13 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 21. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitimli işgücüne gereksinim duyan imalat sektörleri daha fazla gelişim göstermekte zorluk çekebilir. İOİPA V’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaptığı araştırmada 111 şirketin %33’ü yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Gerçekten de işlenmiş metal ürünler (C.25) sektöründe faaliyet gösteren önemli bir kısmı nitelikli işgücü eksikliğini sorun olarak düşünmektedir. Diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23) sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin %22’si ve tekstil (C.13) sektöründekilerin %30’u nitelikli işgücü bulmanın zor olduğunu ve bu durumun TRB1’de alt sektörlerinin büyümesinin sürdürülmesini zorlaştıracığını belirtmişlerdir.

Tablo 24. TRB1 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	10	Gıda ürünleri	1.47	-0.52	5.12	-2.64	0.39	●	n/a	n/a	35
	13	Tekstil	1.27	-0.18	4.04	3.56	2.27	●	n/a	n/a	30
BO	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	1.17	0.28	2.17	16.15	0.67		●		22
DU											
GO	14	Giyim eşyası	0.77	0.26	3.09	16.94	0.45	●	●	●	33
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.28	0.12	0.14	16.03	n/a				22
	24	Ana metaller	0.34	0.11	0.32	14.68	n/a		●		
	31	Mobilya	0.59	0.06	0.87	9.28	0.97		●	●	
	32	Diğer imalat	0.59	0.06	0.28	7.48	0.17				
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	0.77	0.03	0.43	0.22	n/a				
DA	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.53	-0.04	1.30	4.57	n/a				56
	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.27	-0.11	0.12	2.37	n/a				
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.61	-0.05	0.28	-1.90	0.19				
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.59	-0.25	0.88	-3.99	n/a				
	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	0.37	-0.51	0.16	-15.10	n/a				
	15	Deri ve ilgili ürünler	0.22	-0.42	0.11	-17.57	n/a				
	27	Elektrik ekipmanları	0.27	-0.48	0.29	-18.53	n/a	●			
	28	Makine ve ekipman b.y.s.	0.21	-0.52	0.31	-21.54	0.57				
hiçbiri	11	İçecek	1.44	n/a	0.17	n/a	n/a		●	●	35

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; FIRAT Kalkınma Ajansı, FIRAT 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TRAB1, www.fka.org.tr/ContentDownload/TRB1%20B%C3%96LGE%20PLANI%20; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.24. Bölge TRB2 – Bitlis, Hakkari, Muş ve Van

Giriş

TRB2 Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alır ve Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini kapsar. Bölge İran ve Irak ile sınır komşusudur. Bölge güçlü bir tarım ve hayvancılık sektöründen kazanç sağlamakla birlikte zengin mermer yataklarına sahiptir (DAKA Kalkınma ajansı, t.y.).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) 2023'te; beşeri sermayesini geliştirmiş, etkin üretimle ekonomide yapısal dönüşümü ve büyümeyi sağlamış, oluşan sosyal refahtan herkesin adil bir şekilde faydalandığı, doğal ve kültürel mirasını koruyarak kullanan, yaşam kalitesi yüksek, jeo-ekonomik konumu ile çevresine etki edebilen, güvenle yaşanan bir bölge" olmayı hedeflemektedir. BKP üç temel amaç taşımaktadır: i) ekonomik dönüşüm ve büyüme ; ii) yaşanabilir mekânlar ve iii) güçlü toplum. Plan, tarım (meyve ve sebze, ekin ve hayvancılık), madencilik ve turizm (kış, kültür, doğa, tarih ve su aktiviteleri) sektörlerine öncelik vermekle birlikte makine, ağaç ve mantar ürünleri, kauçuk ve plastik ürünler, işlenmiş metaller ve yenilenebilir enerji gibi sektörleri de gelecek vaat eden alt sektörler olarak tanımlamaktadır (DAKA Kalkınma ajansı, t.y.).

Bölgesel uzman geribildirimleri

30 Haziran 2016 tarihinde Ankara'da yapılan uzman grup toplantısında bölge uzmanları gıda ürünleri (C.10), bina yapımı (F.41), yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri (I.56), inşaat ve peyzaj faaliyeti hizmetleri (N.81) ve diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamışlardır. Yapılan görüşmeler ve araştırmada uzmanlar şu sektörleri yüksek büyüme potansiyeli olan sektörler olarak belirtmişlerdir: tekstil (C.13), giyim eşyası (C.14), mobilya (C.31), kimyasal (C.20), kauçuk ve plastik ürünleri (C.22), deri ürünleri (C.15), içecek (C.11), makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33), ağaç ürünleri (C.16) ve turizm.

Hakim alt sektörler

Tarım sektörü %46,9 ile bölge istihdamında en büyük paya sahiptir ve bunu hizmet (%34) ve sanayi (%19,2) takip eder. İstihdamın %11'ini kapsayan imalat sektörü ise az bir paya sahiptir. 16.58 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 bölge ortalamasına göre daha fazla yoğunluk göstermektedir. İstihdam veri analizi kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) ve diğer mineral olmayan ürünler (C.23) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamaktadır. %15 payı ile H.49 sektörü C.23'e (%2) göre bölge istihdamında daha yüksek paya sahiptir.

Dinamik imalat alt sektörleri

TRB2 bölgesinde imalat ülke ortalamasına kıyasla daha az gelişmiştir. Yukarıda sayılan hakim alt sektörlerle ek olarak, KK analizleri bölgenin yalnızca ağaç ürünlerinde ihtisaslaştığını göstermektedir. Az sayıda daha yüksek katma değerli sektör – 120 puanlık bir yüzdelik artışıyla övünen giyim eşyası (C.14), işlenmiş metal ürünler (C.25) ve tekstil (c.13) - güçlü mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir.

TRB2 %9.5 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en düşük oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 2. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat sektörleri daha fazla gelişim göstermekte zorluk çekebilir. İOİPA V'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 111 şirketin %33'ü yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, işlenmiş metal ürünler (C.25), diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23) ve tekstil (C.13) sektörlerinde faaliyet gösteren şirketler nitelikli personel işe almanın TRB2'de alt sektörlerin büyümesini engelleyebilecek bir zorluk olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 25. TRB2 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işçüü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	1.28	0.59	2.38	35.19	1.02	●	n/a	n/a	
BO	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	1.28	0.26	0.72	12.09	n/a	●	●		
DU											
GO	10	Gıda ürünleri	0.87	0.14	3.03	16.92	0.29		●	●	
	14	Giyim eşyası	0.35	0.25	1.42	53.64	n/a		●	●	
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.53	0.22	1.31	29.58	n/a	●			
	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.31	0.09	0.46	21.65	0.11	●		●	
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.79	0.24	0.36	17.23	0.35				
	13	Tekstil	0.08	0.04	0.25	40.14	n/a	●	●	●	
	32	Diğer imalat	0.50	0.47	0.24	120.76	n/a				
	28	Makine ve ekipman b.y.s	0.07	0.01	0.10	18.68	n/a	●			
DA	31	Mobilya	0.21	-0.15	0.31	-0.66	n/a		●	●	

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İÖİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; DAKA Kalkınma Ajansı, DAKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TRAB2, www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/TRB2_Bolge_Plani_Taslak.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.25. Bölge TRC1 – Adıyaman, Gaziantep ve Kilis

Giriş

TRC1 Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer almaktadır. Suriye ile sınırı olan bölge Adıyaman, Gaziantep, Kilis illerini kapsar. Bölgenin ekonomik yapısı sanayi ağırlıklı olsa da önemli tarım ve gıda sektörlerine sahiptir ve kabuklu yemiş sanayisi ile Türkiye'nin bilinen merkezlerindedir (İKA Kalkınma Ajansı, t.y. [a]).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) bölgeyi “yaşam kalitesi yüksek, beşeri sermayesi güçlü, rekabetçi ve yenilikçi, Ortadoğu'nun çekim merkezi İpekyolu” haline getirmeyi hedeflemektedir. Planın dört odak noktası şunlardır: i) yaşam kalitesinin artırılması; ii) beşeri sermayenin geliştirilmesi; iii) sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanması; iv) rekabetçilik ve yenilikçilik kapasitesinin artırılması. BKP tarım (arıcılık, hayvancılık, Antep fıstığı ve organik tarım), gıda ürünleri, tekstil, plastik ürünler, mobilya, giyim eşyası, turizm (kültür, inanç, sağlık, gastronomi, ekoturizm, doğa, su sporları ve kongre) sektörlerine ve gelecek vaat eden yenilenebilir enerji sektörüne öncelik vermektedir.

Bölgesel uzman geribildirimleri

28 Haziran 2016 tarihinde Ankara'da yapılan uzman grup toplantısında bölge uzmanları gıda ürünleri (C.10), tekstil (C.13), kauçuk ve plastik ürünleri (C.22), deri (C.15) ile kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamışlardır. Yapılan görüşmeler ve araştırmada makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33), motorlu taşıtlar (C.29), işlenmiş metaller (C.25), mobilya (C.31) ve turizm sektörleri de bölgede yüksek büyüme potansiyeli olan alt sektörler olarak tanımlanmıştır.

Hakim alt sektörler

Hizmet sektörü %47,9 ile bölge istihdamında büyük paya sahiptir ve bunu sanayi (%33,4) ve tarım (%18,7) takip eder. İstihdamın %28'ini kapsayan imalat sektörü ise bölgede önemli bir sektördür. 28,68 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 olan bölge ortalamasına göre daha fazla yoğunluk göstermektedir. İstihdam veri analizi tekstil (C.13), gıda ürünleri (C.10), kauçuk ve plastik ürünleri (C.22) ile kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamaktadır. C.13 sektörü toplam bölge istihdamında en büyük paya sahip olmakla birlikte (%18'den fazla) 5,9 KK değeri ile en yüksek ihtisaslaşma seviyesini de göstermektedir.

Dinamik imalat alt sektörleri

İmalat sektörü TRC1 bölgesinde ülke ortalamasına kıyasla gelişmiştir. Yukarıda vurgulanan hakim alt sektörlerine ek olarak, KK analizleri bölgenin kağıt (C.17) ve deri (C.15) sektörlerinde oldukça ihtisaslaştığını göstermektedir. Çok sayıda daha yüksek katma değerli sektör güçlü mutla ve oransal büyüme kaydetmiştir. Bunlara örnek olarak makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33), ana metaller (C.24), diğer imalat (C.32) ve kimyasal (C.33) sektörleri gösterilebilir. Bölgesel işgücünün büyük bir kısmını kullanmalarına rağmen makine ekipman (C.28), diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23) ya da baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması (C.18) sektörlerinde bölgesel ihtisaslaşma düşüş göstermiştir.

TRC1 %15,5 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 14. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat sektörleri daha fazla gelişim göstermekte zorluk çekebilir. İÖİPA V'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 111 şirketin %33'ü yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir.

Örneğin, işlenmiş metal ürünler (C.25), kimyasal (C.20) ve tekstil (C.13) sektörlerinde faaliyet gösteren şirketler nitelikli personel eksikliğinin TRC1’de alt sektörlerin büyümesini engelleyebilecek bir faktör olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 26. TRC1 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi’ndeki şirketlerin payı (%)
HA	13	Tekstil	5.85	1.20	18.57	18.22	1.52	●	n/a	n/a	30
	10	Gıda ürünleri	1.46	-0.55	5.08	0.99	0.98	●	n/a	n/a	35
	22	Kauçuk ve plastik ürünleri	1.58	0.18	2.36	12.66	2.13	●	n/a	n/a	
BO	17	Kağıt ve kağıt ürünleri	2.33	0.98	0.99	26.24	1.13				
	15	Deri ve ilgili ürünler	2.72	1.01	1.36	25.94	0.62		●	●	
DU	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	1.00	-0.01	0.56	3.07	n/a				
GO	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.31	0.24	0.13	72.01	n/a		●		
	24	Ana metaller	0.22	0.13	0.21	35.29	0.08				
	32	Diğer imalat	0.27	0.14	0.13	31.85	n/a				
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.79	0.43	0.41	29.06	0.22	●	●	●	22
	29	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar	0.26	0.07	0.34	18.47	0.19		●	●	
	31	Mobilya	0.49	0.08	0.71	16.40	1.19	●	●	●	
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.66	0.03	1.64	12.18	0.39			●	56
14	Giyim eşyası	0.67	0.01	2.69	10.37	0.76	●		●	33	
DA	28	Makine ve ekipman b.y.s.	0.32	-0.14	0.49	2.67	n/a		●	●	
	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	0.39	-0.22	0.72	1.26	1.10				
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.63	-0.17	0.29	-1.72	0.18				
	27	Elektrik ekipmanları	0.11	-0.09	0.11	-5.64	n/a				

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İOİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; İKA Kalkınma Ajansı, İKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TRAB3, ika.org.tr/upload/yazilar/TRC1-Bolge-Plani-2014-2023-730709.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.26. Bölge TRC2 – Diyarbakır ve Şanlıurfa

Giriş

TRC2 Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer almaktadır. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini kapsayan bölge Suriye ile sınır komşusudur. Bölge ekonomisini tarım ve hayvancılık şekillendirmektedir (KARACADAĞ Kalkınma Ajansı, t.y. [a]).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) “Büyüyen ekonomisi ve yükselen yaşam kalitesi ile Ortadoğu’nun yeni çekim merkezi Diyarbakır-Şanlıurfa Bölgesi” olmayı amaçlamaktadır. BKP’nin dört temel hedefi vardır: i) kentsel ekonomilerin geliştirilmesi ve ekonomik büyümenin hızlandırılması; ii) beşeri ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi, yoksulluğun azaltılması; iii) yaşam kalitesinin artırılması ve mekânsal organizasyonun sağlanması; iv) sürdürülebilir gelişme ve yeşil büyümenin sağlanması. Plan, tarım, hayvancılık, madencilik, tekstil, makine, metal olmayan mineral ürünler, ağaç ürünleri, gıda işleme, elektrikli ekipman imalatı, temel metal sanayi, kauçuk ve plastik ürünler, mobilya, giyim eşyası ve turizm sektörlerine öncelik vermektedir (KARACADAG Kalkınma Ajansı, t.y. [b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

29 Haziran 2016 tarihinde Ankara’da yapılan uzman grup toplantısında diğer metal olmayan mineral ürünler (C.23), giyim eşyası (C.14), kara taşımacılığı (H.49), yiyecek ve içecek hizmetleri (I.56), bina yapımı (F.41), inşaat hizmetleri (N.81) sektörleri bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlanmıştır. Yapılan görüşmeler ve araştırmada gıda işleme (C.10), tekstil (C.13), kauçuk ve plastik ürünler (C.22), işlenmiş metal ürünler (C.25), mobilya (C.31), motorlu taşıtlar (C.29), makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.27), içecek (C.11), elektrik ekipmanları (C.27) ve turizm sektörleri de bölgede yüksek büyüme potansiyeli olan sektörler olarak tanımlanmıştır.

Hakim alt sektörler

Bölge ekonomisi istihdamın %41,1’ini oluşturan güçlü bir tarım sektörüne sahiptir ve bunu hizmet (%39) ve sanayi (%19,9) sektörleri takip eder. İstihdamın %8’ini kapsayan imalat sektörü ise az bir paya sahiptir. 15.01 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 bölge ortalamasına kıyasla biraz yoğunluk göstermektedir. İstihdam veri analizi kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) ve diğer mineral olmayan ürünler (C.23) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamaktadır. %11 payı ile H.49 sektörü C.23’e göre bölge istihdamında üç kat daha fazla paya sahiptir. Ancak, 1,7 ve 1,3 KK değerleri ile her iki sektörde de benzer oranda bölgesel ihtisaslaşma görülmektedir.

Dinamik imalat alt sektörleri

Ülke ortalamasına kıyasla TRC2 bölgesinde imalat sektörü az gelişmiş durumdadır. Yukarıda sayılan hakim alt sektörlerden başka hiçbir sektör 1den yüksek KK değerine sahip değildir. Az sayıda daha yüksek katma değerli sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir. Giyim eşyası (C.14), tıbbi ürünler (C.21), gıda ürünleri (C.10) ya da makine ve ekipman (C.28) bunlara örnek verilebilir.

TRC2 %10,7 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 23. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat sektörleri daha fazla gelişim göstermekte önemli ölçüde zorluk çekebilir. İOİPA V’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaptığı araştırmada 111 şirketin %33’ü yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, işlenmiş metal ürünler (C.25) ve tekstil (C.13) sektörlerinde faaliyet gösteren şirketler nitelikli personel eksikliğinin TRC2’de alt sektörlerin büyümesini engelleyebilecek bir faktör olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 27. TRC2 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işgücü mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	1.47	-0.12	2.74	12.60	1.23	●	n/a	n/a	22
BO											
DU											
GO	14	Giyim eşyası	0.20	0.04	0.82	17.32	n/a	●	●	●	33
	21	Temel eczacılık ürünleri	0.73	0.26	0.17	16.18	n/a		●		
	10	Gıda ürünleri	0.64	0.08	2.22	14.87	0.40	●	●	●	35
	28	Makine ve ekipman b.y.s.	0.10	0.00	0.15	14.14	n/a	●		●	
DA	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	0.61	0.09	0.34	9.12	n/a	●			
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	0.41	0.01	0.19	6.35	n/a		●		
	13	Tekstil	0.52	-0.17	1.64	5.56	0.69	●		●	30
	27	Elektrik ekipmanları	0.24	-0.06	0.26	5.42	n/a	●	●	●	
	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	0.69	-0.54	0.30	2.28	n/a		●	●	
hiçbiri	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.32	-0.16	0.47	0.00	n/a				
	31	Mobilya	0.20	-0.19	0.29	-4.31	n/a	●		●	
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.19	-0.29	0.47	-10.97	n/a		●		56
hiçbiri	24	Ana metaller	0.25	n/a	0.24	n/a	n/a	●			

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İÖİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; KARACADAĞ Kalkınma Ajansı, KARACADAĞ 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TRAC2, 023.karacadağ.org.tr/Download/TRC2_Bolgesi_2014_2023_Bolge_Planı.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

5.27. Bölge TRC3 – Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak

Giriş

TRC3 Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alır. Irak ve Suriye ile sınır komşusu olan bölge Türkiye'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya geçiş kapısı olarak düşünülür. TRC3 Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak illerini kapsar. Bölgenin ekonomik yapısı tarım ve hayvancılık üzerine kuruludur (DİKA Kalkınma Ajansı, t.y.[a]).

Bölgesel politika hedefleri

2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı (BKP) “beşeri ve doğal kaynakları ile mekânsal potansiyelini en etkin şekilde kullanarak rekabet gücü ve refah düzeyi açısından ülkemizi yakalamış bir bölge” olmayı amaçlamaktadır. BKP'nin üç temel hedefi vardır: i) beşeri gelişme ve sosyal içermeye ii) katma değerli üretim ve hizmet, iii) sürdürülebilir çevre ve mekânsal yerleşim. Plan tarım (hayvancılık, meyve ve sebze), gıda işleme, tekstil ve yenilenebilir enerji sektörlerine öncelik vermektedir. Madencilik ve turizm (kültür, inanç, çiftlik turizmi) sektörleri de gelecek vaat eden sektörler olarak planın öncelik verdikleri arasındadır (DİKA Kalkınma Ajansı, t.y.[b]).

Bölgesel uzman geribildirimleri

29 Haziran 2016 tarihinde Ankara'da yapılan uzman grup toplantısında bölge uzmanları diğer metal olmayan maden ürünleri (C.23), gıda işleme (C.10), kara taşımacılığı (H.49) ve inşaat hizmetleri (N.81) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamışlardır. Yapılan görüşmeler ve araştırmada gıda işleme (C.10), tekstil (c.13), kimyasal (C.20), makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33), giyim eşyası (C.14), mobilya (C.19), kok ve rafine petrol ürünleri (C.19) ve turizm sektörleri de bölgede yüksek büyüme potansiyeli olan sektörler olarak belirtilmişlerdir.

Hakim alt sektörler

Bölge ekonomisi istihdamın %55,4'ünü oluşturan güçlü bir hizmet sektörüne sahiptir ve bunu tarım (%24,4) ve sanayi (%20,2) sektörleri takip eder. İstihdamın %8'ini kapsayan imalat sektörü ise az bir paya sahiptir. 16,97 HHE değeri ile imalat alt sektörlerinde istihdam dağılımı 14,62 bölge ortalamasına kıyasla daha çok yoğunluk göstermektedir. İstihdam veri analizi yalnızca kara ve boru hattı taşımacılığı (H.49) ve diğer mineral olmayan ürünler (C.23) sektörlerini bölgedeki hakim alt sektörler olarak tanımlamaktadır. %19 payı ile H.49 sektörü C.23'e göre bölge istihdamında sekiz kat daha fazla paya sahiptir. 3 KK değeri il bölge H.49 sektöründe ihtisaslaşma göstermektedir.

Hakim imalat alt sektörleri

TRC3 bölgesinde imalat ülke ortalamasına kıyasla az gelişmiş durumdadır. Yukarıda sayılan hakim alt sektörler ek olarak TRC3 makine ve ekipman kurulum ve tamiri (C.33) ile baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması (C.18) sektörlerinde ihtisaslaşma göstermiştir. C.33 ve C.18 dışında yalnızca çok az sayıda sektör güçlü mutlak ve oransal büyüme kaydetmiştir. Giyim eşyası (C.14), elektrik ekipmanları (C.27) ya da kimyasal (C.20) sektörleri bunlara örnek verilebilir. Bölgesel işgücünün büyük bir kısmını kullanmalarına rağmen kauçuk ve plastik ürünleri (C.22), mobilya (C.31) ve işlenmiş metal ürünler (C.25) sektörlerindeki bölgesel ihtisaslaşma düşüş göstermiştir.

TRC3 %13,7 oranıyla işgücünde üçüncü düzeyde eğitim görmüş en yüksek oranda işçiye sahip olan bölgeler arasında 18. sıradadır. Dolayısıyla, iyi eğitilmiş işgücüne gereksinim duyan imalat sektörleri daha fazla gelişim göstermekte zorluk çekebilir. İOİPA V'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaptığı araştırmada 111 şirketin %33'ü yeterli derecede eğitim almış personel bulmakta zorlandıklarını bildirmişlerdir. Örneğin, işlenmiş metal ürünler (C.25) sektöründe faaliyet gösteren şirketler nitelikli personel eksikliğini TRC3'de sektörün büyümesini engelleyebilecek bir faktör olarak düşünmektedirler.

Tablo 28. TRC3 bölgesindeki imalat alt sektörleri temel istatistiği

Grup	NACE	Alt sektör	KK 2013	Δ KK (2009 – 2013)	Toplam istihdamdaki pay	YBBO istihdam	Yatırım oranı	BKP önceliği	Görüşme gelecek vaat eden alt sektörler	Araştırma gelecek vaat eden alt sektörler	yeterli eğitime sahip işçücu mevcudiyetini engel olarak gören Akdeniz Bölgesi'ndeki şirketlerin payı (%)
HA	23	Diğer metal olmayan mineral ürünler	1.24	-0.34	2.30	8.08	n/a		n/a	n/a	22
BO	33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	1.01	0.66	0.44	53.31	n/a		●	●	
	18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması	1.29	0.66	0.59	26.54	n/a				
DU											
GO	14	Giyim eşyası	0.52	0.38	2.09	0.56	n/a	●		●	33
	27	Elektrik ekipmanları	0.22	0.14	0.24	0.45	n/a				
	20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.65	0.25	0.33	0.22	n/a		●	●	22
	13	Tekstil	0.04	0.00	0.13	0.14	n/a	●	●	●	30
	10	Gıda ürünleri	0.85	0.06	2.95	0.13	n/a	●	●	●	35
DA	22	Kauçuk ve plastik ürünler	0.42	-0.06	0.63	7.49	n/a				
	16	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri, mobilya hariç	0.20	-0.09	0.11	-4.29	n/a				
	25	İşlenmiş metal ürünler, makine ve ekipman hariç	0.23	-0.24	0.58	-5.59	n/a				56
	31	Mobilya	0.15	-0.37	0.23	-17.11	n/a			●	

Not: Büyük harfler şu alt sektörleri simgelemektedir: HA=hakim, BO= büyümekte olan, DU= durgun, GO= gelişmekte olan, DA=daralan. Bkz. Şekil 2.

Kaynak: Şuradan uyarlanmıştır: EBRD/World Bank (Dünya Bankası) (2014), İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırması (İÖİPA)(veritabanı), www.enterprisesurveys.org/; DİKA Kalkınma Ajansı, DİKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TRC3, www.dika.org.tr/photos/files/TRC3_2014-2023_B%C3%B6lgesel_Geli%C5%9Fme_Plan%C4%B1.pdf; TÜİK (t.y.), İş gücü istatistiği (veritabanı), www.turkstat.gov.tr/Start.do.

Kaynaklar

- Adalet McGowan, M. and D. Andrews (2015), "Labour Market Mismatch and Labour Productivity: Evidence from UYYDP Data", OECD Economics Department Working Papers, No. 1209, OECD Publishing, Paris. http://www.oecd-ilibrary.org/economics/labour-market-mismatch-and-labour-productivity_5js1pzx1r2kb-en.
- AHILER Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet www.ahika.gov.tr/ (erişim tarihi 5 Mayıs 2016).
- AHILER Kalkınma Ajansı, (t.y.[b]), AHILER 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR71. www.ahika.gov.tr/assets/ilgiliidosyalar/2014-2023-Taslak-Bolge-Plani-Versiyon-3.pdf; (erişim tarihi Mart 2015).
- Ankara Kalkınma Ajansı (t.y.[b]), Ankara 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, Taslak, TR51, www.ankaraka.org.tr/bolge-plani/ankara-bolge-plani-2014-2023.pdf (erişim tarihi Şubat 2015).
- Ankara Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.ankaraka.org.tr (erişim tarihi 19 Mayıs 2016).
- Attaran, M. (1987) "Industrial Diversity and Economic Performance in US Areas." *Annals of Regional Science*: 44-54.
- BAKA Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.baka.org.tr (erişim tarihi 19 Mayıs 2016).
- BAKA Kalkınma Ajansı (t.y.[b]), BAKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, taslak, TR61. www.baka.org.tr/uploads/1391759531TR61Duzey2Bolgesi2014-2023BolgePlani.pdf (erişim tarihi Şubat 2015).
- BAKKA Kalkınma Ajansı (n.d.[a]), internet www.bakka.gov.tr (erişim tarihi 19 Mayıs 2016).
- BAKKA Kalkınma Ajansı (n.d.[b]), Batı Karadeniz 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, taslak, TR81. http://www.bakka.gov.tr/assets/Planlama1/faaliyet_raporlari/MEVCUTDURUMANALiZi.pdf (erişim tarihi Mart 2015).
- BEBKA Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi www.bebka.org.tr (erişim tarihi 5 Mayıs 2016).
- BEBKA Kalkınma Ajansı (n.d.[b]), BEBKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, Taslak, TR41. [www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/2014-2023_BolgePlani\(1\).pdf](http://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/2014-2023_BolgePlani(1).pdf) (erişim tarihi Şubat 2015).
- ÇUKUROVA Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.cka.org.tr (erişim tarihi 19 Mayıs 2016)
- ÇUKUROVA Kalkınma Ajansı (t.y.[b]), ÇUKUROVA Bölge 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, Taslak, TR6. www.cka.org.tr/dosyalar/cukurovabolgeplani_05092013_taslak.pdf (erişim tarihi Şubat 2015).
- DAKA Kalkınma Ajansı (t.y.), DAKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, Taslak, TRB2. www.daka.org.tr/panel/files/files/belgeler/TRB2_Bolge_Planı_Taslak.pdf (erişim tarihi Mart 2015).
- De Backer, K., I. Desnoyers-James and L. Moussié (2015), "Manufacturing or Services -That is (not) the Question': The Role of Manufacturing and Services in OECD Economies", OECD Science, Technology and Industry Policy Papers, No. 19, OECD Publishing, Paris. http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/manufacturing-or-services-that-is-not-the-question_5js64ks09dmn-en.
- De Backer, K. and S. Miroudot (2013), "Mapping Global Value Chains", OECD Trade Policy Papers, No.159, OECD Publishing, Paris. DOI: http://www.oecd-ilibrary.org/trade/mapping-global-value-chains_5k3v1trgnbr4-en.
- DİKA Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.dika.org.tr (erişim tarihi 5 Mayıs 2016).
- DİKA Kalkınma Ajansı (t.y.[b]), DİKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, Draft, TRC3. www.dika.org.tr/photos/files/TRC3_2014-2023_B%C3%B6lgesel_Geli%C5%9Fme_Plan%C4%B1.pdf (erişim tarihi Mart 2015).
- DOĞAKA Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.dogaka.gov.tr (erişim tarihi 19 Mayıs 2016).
- DOĞAKA Kalkınma Ajansı (t.y.[b]), DOĞAKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, Taslak, TR63. www.dogaka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.gov.tr_603_GE7J97UV_TR63-Bolge-Plani-2014-2023.pdf (erişim tarihi Mart 2015).
- DOKA Bölgesel Kalkınma Planı (t.y.[a]), internet sitesi. www.doka.org.tr (erişim tarihi 19 Mayıs 2016)
- DOKA Kalkınma Ajansı(n.d.[b]), East Black Sea 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, Taslak, TR90. www.doka.org.tr/pdf/#dosyalar/publication/page_8/1443452887-Bolge_Planı_2014-2023.pdf (erişim tarihi Mart 2015).
- EBRD (Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası) ve Dünya Bankası (2016) "İÖİPA V Raporu", European Bank for Reconstruction and Development and World Bank. <http://ebrdİÖİPA.com/data/2012-2013/> (erişim tarihi Mart 2016).
- Eurostat (2015), "AB İşgücü Araştırması", internet sitesi, Avrupa Komisyonu, Brüksel. ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/overview (erişim tarihi Mart 2016).
- FIRAT Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.fka.org.tr (2014-2023) (erişim tarihi 19 Mayıs 2016).
- FIRAT Kalkınma Ajansı (t.y.[b]), FIRAT 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, taslak, TRB1. http://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/BOLGE_PLANI/TRB1BOLGEPLANI%282014-2023%29.pdf (erişim tarihi Mart 2015).
- GEKA Kalkınma Ajansı (2006), Güney Ege bölgesel turizm stratejisi, TR32. http://geka.gov.tr/Dosyalar/o_19v5fauvq1mal848phr62d16pl8.pdf (erişim tarihi Mart 2016).

- GEKA Kalkınma ajansı (t.y.[a]), www.geka.gov.tr (erişim tarihi 5 Mayıs 2016).
- GEKA Kalkınma Ajansı (t.y.[b]), GEKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR32 www.geka.gov.tr/Dosyalar/o_19utnqk2s1tbc0h1g6i1973po38.pdf (erişim tarihi Şubat 2015)
- GMKA Kalkınma Ajansı(2011), internet sitesi. www.gmka.org.tr (erişim tarihi 12 Mayıs 2016)
- GMKA Kalkınma Ajansı (t.y.[b]), Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, taslak,TR22. www.gmka.org.tr/uploads/downloads/dosya/bolge_plani/TR%2022%20G%C3%BCney%20Marmara%20B%C3%B6lgesi%202014-2023%20B%C3%B6lge%20Plan%C4%B1.pdf (erişim tarihi Şubat 2015)
- Hatzichronoglou, T. (1997), "Revision of the High Technology Sector and Product Classification", OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 1997/02, OECD Publishing, Paris. http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/revision-of-the-high-technology-sector-and-product-classification_134337307632.
- Herrendorf, B., R. Rogerson and Á.Valentinyi (2013), "Growth and structural transformation", NBER Working Papers, No. 18996, National Bureau of Economic Research. www.nber.org/papers/w18996.pdf.
- Hidalgo, C. A. et al. (2007), "The Product Space Conditions the Development of Nations", Science, Cilt. 317, Sayı 5837), s. 482487, 27 Jul 2007. science.sciencemag.org/content/sci/317/5837/482.full.pdf.
- İKA Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.ika.org.tr (erişim tarihi 12 Mayıs 2016)
- İKA Kalkınma Ajansı, İKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, taslak, TRB3 www.ika.org.tr/upload/yazilar/TRC1-Bolge-Plani-2014-2023-730709.pdf (erişim tarihi Mart 2015)
- İSTKA Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.istka.org.tr (erişim tarihi 12 Mayıs 2016)
- İSTKA Kalkınma Ajansı(n.d.[b]), İSTKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, TR10. www.istka.org.tr/content/pdf/2014-2023%20istanbul%20bolge%20Plani_opt.pdf (erişim tarihi Şubat 2015)
- İZKA Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi, www.izka.org.tr (erişim tarihi 12 Mayıs 2016)
- İZKA Kalkınma Ajansı (t.y.[b]), İzmir 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, Taslak, TR31. www.izka.org.tr/files/2015/2014-2023_izmirBolgePlani.pdf (erişim tarihi Şubat 2015)
- KARACADAĞ Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.karacadag.org.tr (erişim tarihi 12 Mayıs 2016)
- KARACADAĞ Kalkınma Ajansı, KARACADAĞ 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, taslak, TRC2. www.karacadag.org.tr/Download/TRC2_Bolgesi_2014_2023_Bolge_Plani.pdf (erişim tarihi Mart 2015)
- Kowalewski, J. (2015), "Regionalization of National Input-Output Tables: Empirical Evidence on the Use of the FKK Formula", *Regional Studies*, Cilt. 49, No. 2, s. 240250
- KUDAKA Kalkınma Ajansı, Kuzeydoğu Anadolu 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, taslak, TRA1. http://kudaka.org.tr/apb/KUDAKA_Bolge_Plani_2014_2023.pdf (erişim tarihi Mart 2015)
- KUZKA Kalkınma Ajansı (n.d.[a]), internet sitesi. www.kuzka.org.tr/ (erişim tarihi 19 Mayıs 2016)
- KUZKA Kalkınma Ajansı, KUZKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, Taslak, TR82. https://www.kuzka.gov.tr/dosya/2011-2013_bolge_plani.pdf (erişim tarihi Mart 2015)
- Livesey, F. (2012), "Rationales for industrial policy based on industry maturity", *Journal of Industry Competition and Trade*, Cilt. 12, Sayı 2, s. 349363.
- Malizia, E.E. and S. Ke (1993), "The influence of economic diversity on unemployment and stability", *Journal of Regional Science*, 33: 221-35.
- MARKA Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.marka.org.tr (erişim tarihi 12 Mayıs 2016)
- MARKA Kalkınma Ajansı, Doğu Marmara 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, taslak, TR42. www.dogumarmarabolgeplani.gov.tr/pdfs/DoguMarmaraBolgePlani.pdf (erişim tarihi Şubat 2015)
- MEVLANA Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.mevka.org.tr (erişim tarihi 19 Mayıs 2016)
- MEVLANA Kalkınma Ajansı, Konya Karaman Bölgesi 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, Taslak, TR52. www.mevka.org.tr/Content/ViewArticle/2014-2023_konya_karaman_taslak_bolge_plani?articleID=liwMLUjD4pH0%2FZugGWfvg%3D%3D (erişim tarihi Şubat 2015)
- Miller, R.E. and P.D. Blair (2009), *Input-output analysis: foundations and extensions*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı 2007, Türkiye'nin Turizm Stratejisi 2023. www.kulturturizm.gov.tr/genel/text/eng/TST2023.pdf (erişim tarihi 13 Haziran 2016)
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye'nin Kış Turizmi Deneyimleri. www.kulturturizm.gov.tr (erişim tarihi 13 Haziran 2016)
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2015), 81 il için yıllık sanayi durum raporu. www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/81il-sanayi-durum-raporu3-142016105127.pdf (erişim tarihi 06 Haziran 2016)
- Naudé, W. and A. Szirmai (2012), "The importance of manufacturing in economic development: Past, present and future perspectives", UNU-MERIT Working Paper, No 41, Maastricht Economic and Social Research and Training Centre on Innovation and Technology, Maastricht.

- OECD (2016a), “Structural and Demographic Business Statistics”, internet sitesi, www.oecd.org/std/business-stats/structuralanddemographicbusinessstatisticssdbsoecd.htm.
- OECD (2016b), “OECD Taxonomy of Economic Activities Based on R&D Intensity”, Working Party of National Experts on Science and Technology Indicators.
- OECD (2016c), “Data”, Veri tabanı, data.oecd.org/.
- OECD (2015a), OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2015: Innovation for growth and society, OECD Publishing, Paris, http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-science-technology-and-industry-scoreboard-2015_sti_scoreboard-2015-en.
- OECD (2015b), “Enabling the next production revolution: Issues paper”, OECD Science, Technology and Industry, OECD Publishing, Paris, [www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DSTI/IND\(2015\)2&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DSTI/IND(2015)2&docLanguage=En).
- OECD (2015c), OECD Territorial Reviews: The Krasnoyarsk Agglomeration, Russian Federation, OECD Publishing, Paris, http://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/oecd-territorial-reviews-the-krasnoyarsk-agglomeration-russian-federation_9789264229372-en.
- OECD (2015d), Education at a Glance 2015: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2015_eag-2015-en.
- OECD (2014a), OECD Economic Surveys: Turkey 2014, OECD Publishing, Paris. http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-turkey-2014_eco_surveys-tur-2014-en.
- OECD (2014b), Regional Outlook 2014: Regions and Cities: Where Policies and People Meet, OECD Publishing, Paris. http://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/oecd-regional-outlook-2014_9789264201415-en.
- OECD (2013a), OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013, OECD Publishing, Paris, http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-science-technology-and-industry-scoreboard-2013_sti_scoreboard-2013-en.
- OECD (2013b), OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills, OECD Publishing, Paris. http://www.oecd-ilibrary.org/education/oecd-skills-outlook-2013_9789264204256-en.
- OECD (2011), OECD Employment Outlook 2011, OECD Publishing, Paris. dx.doi.org/10.1787/empl_outlook-2011-en.
- OECD (2000), System of National Accounts, 1993 – Glossary, OECD Publishing, Paris. http://www.oecd-ilibrary.org/employment/oecd-employment-outlook-2011_empl_outlook-2011-en.
- OECD (1989), OECD Employment Outlook 1989, OECD Publishing, Paris www.oecd.org/els/emp/3888221.pdf.
- OECD (n.d.[a]), “About UÖDP”, internet sayfası <https://www.oecd.org/pisa/aboutpisa/> (erişim tarihi 6 Mayıs 2016)
- OECD (n.d.[b]), “OECD Skills Surveys”, internet sayfası www.oecd.org/site/piaac/ (erişim tarihi 6 Mayıs 2016)
- OECD (n.d.[c]), “Variables in STAN”, OECD, Paris. www.oecd.org/sti/ind/STAN_var_list_EN.pdf.
- OECD, et al. (2016), KOBİ Policy Index: Western Balkans and Turkey 2016: Assessing the Implementation of the Small Business Act for Europe, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264254473-en>.
- OECD/WTO (2015), “Measuring Trade in Value Added Database: An OECD-WTO joint initiative”. www.oecd.org/sti/ind/measuringtradeinvalue-addedanoecd-wtojointinitiative.htm (erişim tarihi Mayıs 2016).
- OKA Kalkınma Ajansı (t.y.), internet sitesi. www.oka.org.tr/ (erişim tarihi 5 Mayıs 2016).
- OKA Kalkınma Ajansı, Orta Karadeniz 2013-2023 Bölgesel İnovasyon Stratejisi, TR83. www.oka.org.tr/Documents/OKABIS_INGILIZCE.pdf (erişim tarihi Nisan 2015).
- ORAN Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.oran.org.tr (erişim tarihi 12 Mayıs 2016)
- ORAN Kalkınma Ajansı, ORAN Bölgesi 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, Taslak, TR72. www.oran.org.tr/materyaller/Editor/document/PlanlamaBirimi/TR72_2014-2023_BolgePlani.pdf (erişim tarihi Mart 2015)
- Petri, P. and M. Plummer (2011), “Comparative advantage and structural change: Toward a complementary policy regime”, in OECD, *Globalisation, Comparative Advantage and the Changing Dynamics of Trade*, OECD Publishing, Paris. http://www.oecd-ilibrary.org/trade/globalisation-comparative-advantage-and-the-changing-dynamics-of-trade/comparative-advantage-and-structural-change_9789264113084-13-en.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı (t.y.), “Otomotiv”. <http://www.invest.gov.tr/en-us/sectors/Pages/Automotive.aspx> (erişim tarihi 5 Mayıs 2016).
- Rodrik, D. (2008), “Industrial Policy: Don’t Ask Why: Ask How,” Middle East Development Journal, Cilt 1, Sayı 1, s. 129
- Rodrik, D. (2004), “Industrial Policy for the Twenty-First Century”, CEPR Discussion Paper, No. 4767, https://papers.ssrn.com/sol3/papers2.cfm?abstract_id=666808.
- SERKA Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.serka.gov.tr (erişim tarihi 12 Mayıs 2016)
- SERKA Kalkınma Ajansı, SERKA Bölgesi 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı, taslak, TRA2. www.serka.gov.tr/store/file/okcommon/d195519db5158e516ec2d2874c6adaf3.pdf (erişim tarihi Mart 2015)

- TRAKYA Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.trakyaka.org.tr (erişim tarihi 12 Mayıs 2016)
- TRAKYA Kalkınma Ajansı, *Trakya Bölgesi 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı*, taslak, TR21. www.trakyaka.org.tr/uploads/docs/2014%20-%202023%20B%C3%96LGE%20PLANI%20TASLA%C4%9E1%20BASKI.pdf (erişim tarihi Şubat 2015).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2015), “İstatistik Kalemleri”, internet sitesi. www.turkstat.gov.tr/Start.do (erişim tarihi Şubat 2015).
- U.S. Department of Commerce (n.d.), “What are location quotients?”, Bureau of Economic Analysis. www.bea.gov/faq/index.cfm?faq_id=478.
- UNIDO (Birleşmiş Milletler Sanayi Kalkınma Örgütü) (2015), “EQUIP – Enhancing the Quality of Industrial Policies – Toolbox”, internet sitesi, Birleşmiş Milletler Sanayi Kalkınma Örgütü, Viyana. <https://institute.unido.org/equip-enhancing-the-quality-of-industrial-policies-toolbox>.
- UNIDO (2013), *Emerging trends in global manufacturing industries*, Birleşmiş Milletler Sanayi Kalkınma Örgütü, Viyana. https://www.unido.org/fileadmin/user_media/Services/PSD/Emerging_Trends_UNIDO_2013.PDF.
- Warwick, K. (2013), “Beyond Industrial Policy: Emerging Issues and New Trends”, *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers*, No. 2, OECD Publishing, Paris http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/beyond-industrial-policy_5k4869clw0xp-en.
- Wixted, B., N. Yamano and C. Webb (2006), “Input-Output Analysis in an Increasingly Globalised World: Applications of OECD’s Harmonised International Tables”, *OECD Science, Technology and Industry Working Papers*, 2006/07, OECD Publishing, Paris. http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/input-output-analysis-in-an-increasingly-globalised-world_303252313764.
- World Bank (2014), “World Development Indicators”, database, World Bank Group. data. worldbank. <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators> (erişim tarihi Mayıs 2016).
- X, L. et al. (2009), “Integrative assessment of hydrological, ecological, and economic systems for water resources management at river basin scale, *Frontiers of Earth Science in China*, Cilt 3, No. 2, s. 198207.
- ZAFER Kalkınma Ajansı (t.y.[a]), internet sitesi. www.zafer.org.tr/ (erişim tarihi 12 Mayıs 2016).
- ZAFER Kalkınma Ajansı (t.y.[b]) *ZEKA 2014-2023 Bölgesel Kalkınma Planı*, taslak, TR33 www.zafer.org.tr/bolgemiz/planlama-faaliyetleri/tr33bolgesi-bolge-planlari/viewdownload/3-boelgeplanlar/1186-tr33-boelgesi-boelge-plan-2014-2023.html (erişim tarihi Şubat 2015).

Ek A.

Yapısal Analiz: yöntemsel not

Bu ek iki adet tablo içermektedir – OECD Yapısal Analiz (STAN) veri tabanı göstergeleri ve ekonomik faaliyete göre öngörülen AR&GE sınıflandırması

Tablo A.1. OECD STAN bölgeye göre yapısal analiz göstergeleri

Alan	Gösterge
Üretim	Üretim (gayri safi üretim), mevcut fiyatlar
	Üretim (gayri safi üretim), hacim
	Üretim (gayri safi üretim), deflatörler
İşgücü	Ara girdi, mevcut fiyatlar
	Ara girdi, hacim
	Ara girdi, deflatörler
Hükümet etkileri	Katma değer, mevcut fiyatlar
	Katma değer, hacim,
	Katma değer, deflatörler
	Faktör maliyetlerde katma değer, mevcut fiyatlar
Labour	İşgücü maliyetleri (çalışan tazminatları)
	Maaşlar
	Toplam kişi sayısı (toplam istihdam)
	Çalışan sayısı
	Kendi işinde çalışan
	Tam zamanlı eşdeğeri – toplam kişi
	Tam zamanlı eşdeğeri – çalışanlar
	Çalışılan saatler – toplam kişi
Çalışılan saatler – çalışanlar	
Capital	Gayri safi sermaye oluşumu, deflatörler
	Gayri safi sermaye stoğu, hacim
	Net sermaye stoğu, hacim
	Sabit sermaye tüketimi
	Mevcut fiyatlarda ürün ihracatı
Mevcut fiyatlarda ürün ithalatı	
Trade	Diğer vergileri içermeyen üretime verilen destekler
	Gayri safi işletme gelir fazlası ve karma gelir
Government effects	Net işletme gelir fazlası ve karma gelir
Income	Gross operating surplus and mixed income
	Net operating surplus and mixed income

Kaynak: OECD (t.y.[c]), STAN'de değişkenler”, www.oecd.org/sti/ind/STAN_var_list_EN.pdf.

Tablo A.2. AR&GE yoğunluğuna göre ekonomik faaliyet sınıflandırması

AR&GE Sınıflandırması	İmalat	İmalat dışı
Yüksek AR&GE yoğunluğu olan sanayiler	3031: Hava ve uçak ve ilgili makineler	72: Bilimsel araştırma ve geliştirme
	21: Tıbbi ürünler	5821: Yazılım yayınlama
	26: Bilgisayar, elektronik ve optik ürünler	
Orta –yüksek AR&GE yoğunluğu olan sanayiler	252: Silah ve cephane	62-63: Bilgi Teknolojisi ve diğer bilgi hizmetleri
	29: Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar	
	325: Tıbbi ve diş hekimliği aletleri	
	28: Makine ve ekipman	
	20: Kimyasal ve kimyasal ürünler	
	27: Elektrik ekipmanları	
Orta AR&GE yoğunluğu olan sanayiler	30X: Demiryolu, askeri araçlar ve taşımacılık (ISIC 302,304 ve 309)	
	22: Kauçuk ve plastik ürünleri	
	301: Gemi ve tekne yapımı	
	32X: Tıp ve diş hekimliği aletleri hariç diğer imalat (ISIC 32, 325 eksik)	
	23: Diğer mineral olmayan ürünler	
Orta – az AR&GE yoğunluğu olan sanayiler	24: Ana metaller	
	33: Makine ve ekipman kurulum ve tamiri	
	13: Tekstil	69-75X: Bilimsel AR&GE hariç Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler (ISIC 69-75, 72 eksik)
	15: Deri ve ilgili ürünler	61: Telekomünikasyon
	17: Kağıt ve kağıt ürünleri	05-09: Madencilik ve taş ocaklığı
	10-12: Gıda ürünleri	581: Kitap ve dergi yayıncılığı
	14: Giyim eşyası	
	25X: Silah ve cephane hariç İşlenmiş metal ürünler (ISIC 25, 252 eksik)	
	19: Kok ve rafine petrol ürünleri	
	31: mobilya	
16: Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri		
18: Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması		
Düşük AR&GE yoğunluğu olan sanayiler		64-66: Finans ve sigorta faaliyetleri
		35-39: Elektrik, gaz ve su tedariki, atık yönetimi ve iyileştirme
		59-60: İşitsel görsel faaliyetler ve yayıncılık faaliyetleri
		45-47: Toptan ve perakende ticaret
		01-03: Tarım, ormancılık, balıkçılık
		41-43: İnşaat
		77-82: Yönetim ve destek hizmetleri faaliyetleri
		90-99: Sanat, eğlence, ev eşyası tamiri ve diğer hizmetler
		49-53: Taşımacılık ve depolama
		55-56: Konaklama ve yiyecek hizmetleri faaliyetleri
	68: Emlak faaliyetleri	

Kaynak: Galindo-Rueda, F. and F. Verger (2016), "OECD Taxonomy of Economic Activities Based on R&D Intensity", OECD Science, Technology and Industry Working Papers, No. 2016/04, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5jl73sqqp8r-en>.

Ek B.

Yapısal Analiz Gösterge Formülleri

Sektöre göre istihdam payı belirli bir yılda sektörün (tarım, sanayi ve hizmet sektörü) toplam bölgesel istihdama katkısını ölçer.

$$\dot{IP}_s = \frac{\text{istihdam}_s}{\text{toplam istihdam}}$$

Alt sektöre göre istihdam payı belirli bir bölge ve yılda toplam kişi sayısı içinden kaç kişinin belirli bir ekonomik alt sektöre dahil olduğunu ölçer.

$$\dot{IP}_i = \frac{\text{istihdam}_i}{\text{toplam istihdam}}$$

Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHE) belirli bir bölge ve yılda bir imalat sektöründeki farklılaşma seviyesini ölçer. HHE imalat sektöründeki tüm alt sektörlerin istihdam payları karesinin toplamıdır.imalat alt sektörlerinin sayısını ifade eder.

$$HHI = \sum_{i=1}^N SE_{i,m}^2$$

Konum Katsayısı (KK) göstergesi bölgenin ekonomik yapısını ulusal ekonomik yapı ile kıyaslar. KK değeri, alt sektörde bölgesel istihdamın payının alt sektörün ulusal istihdamdaki payına bölünmesiyle hesaplanır.

$$LQ = \frac{SE_i^r}{SE_i^n} \quad SE = \dot{IP} \text{ (istihdam payı)}$$

İstihdam yıllık bileşik büyüme oranı (YBBO) zaman içinde bir alt sektördeki ortalama yıllık istihdam büyümesine bakar.

$$CAGR(t_0, t_n) = \left(\frac{E_{t_n}}{E_{t_0}} \right)^{\frac{1}{t_n - t_0}} - 1 \quad \begin{array}{l} CAGR = YBBO \\ E = \dot{I} \text{ (istihdam)} \end{array}$$

Yatırım oranı belirli bir bölge ve alt sektörde zaman içinde ulusal seviyeye kıyasla çalışan başına düşen toplam sabit sermaye oluşumunu göz önünde bulundurur.

$$IR_i = \frac{\frac{\sum_{t_0}^{t_n} I_i^r}{E_i^r(t_n)}}{\frac{\sum_{t_0}^{t_n} I_i^n}{E_i^n(t_n)}} \quad IR = YO$$

Alt sektör üretiminin yurtiçi talep gelir esnekliği yurt içi tüketimin (yurtiçi üretim (DP) - ihracat (EX) + ithalat (IM)) GSYİH'deki değişimlere göre zaman içinde nasıl değiştiğini hesaplar.

$$IE_d(t_0, t_n) = \frac{\left(\frac{(DP - EX + IM)_{t_n}}{(DP - EX + IM)_{t_0}} \right)^{\frac{1}{t_n - t_0}} - 1}{\left(\frac{GDP_{t_n}}{GDP_{t_0}} \right)^{\frac{1}{t_n - t_0}} - 1} \quad \begin{array}{l} IE = GE \text{ (gelir esnekliği)} \\ GDP = GSYİH \end{array}$$

EK C.

İmalat alt sektörleri ile ilgili uzman grup toplantısı anketi

Kuruluş: _____

NUTS Kodu – Bölge II: _TR_____

ADIM 1

Lütfen her bir imalat sektörüne bölgenizdeki büyüme potansiyeli için 1'den (düşük) 4'e (yüksek) kadar değer veriniz:

1-4 Değer	NACE kodu	Alt sektör
	C.10	Gıda ürünleri imalatı
	C.11	İçecek imalatı
	C.12	Tütün ürünleri imalatı
	C.13	Tekstil imalatı
	C.14	Giyim eşyası imalatı
	C.15	Deri ve ilgili ürünler imalatı
	C.16	Mobilya hariç ağaç, ağaç ve mantar ürünleri imalatı; hasır eşya ve plise materyal üretimi
	C.17	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı
	C.18	Baskı ve kayıtlı medyanın çoğaltılması
	C.19	Kok ve rafine petrol ürünleri imalatı
	C.20	Kimyasallar ve kimyasal ürünler imalatı
	C.21	Temel tıbbi ürünler ve hazır ilaç imalatı
	C.22	Kauçuk ve plastik ürünler imalatı
	C.23	Diğer metal olmayan mineral ürünler
	C.24	Ana metaller imalatı
	C.25	Makine ve ekipman hariç işlenmiş metal ürünler imalatı
	C.26	Bilgisayar, elektronik ve optik ürünler imalatı
	C.27	Elektrik ekipmanları imalatı
	C.28	Makine ve ekipman imalatı
	C.29	Motorlu taşıtlar, römorklar ve yarı römorklar imalatı
	C.30	Diğer taşımacılık ekipmanları imalatı
	C.31	Mobilya imalatı
	C.32	Diğer imalat
	C.33	Makine ve ekipman kurulum ve tamiri

ADIM 2

(Yalnızca bir önceki soruda "4" büyüme potansiyeli değeri verilen sektörler)

Seçilen alt sektöre ilişkin soruları 1-4 arası değerlendiriniz

Lütfen büyüme potansiyeli gösteren sektörün NACE kodunu yazınız:

	Seçtiğiniz alt sektöre ilişkin bölgedeki mevcut nitelikli işgücünü nasıl değerlendirirsiniz? (yok -1. Yüksek nitelikli işgücü mevcut - 4)
	Bölgede ya da komşu bölgelerde seçtiğiniz alt sektöre ait kümelenme var mı? (Kümelenme yok -1. Kümelenme var ve tam faaliyet halinde -4)
	Seçtiğiniz alt sektöre ait bölgesel tedarik ağını nasıl değerlendirirsiniz? (bölgede tedarikçi yok - 1. Tedarik ağı iyi gelişmiş durumda - 4)
	Seçtiğiniz alt sektöre ilişkin bölgedeki bilimsel ve teknolojik alt yapıyı nasıl değerlendirirsiniz? (bilimsel ve teknolojik alt yapı yok - 1. Bilimsel ve teknolojik alt yapı iyi gelişmiş durumda - 4)
	Seçtiğiniz alt sektöre ilişkin bölgedeki ya da komşu bölgelerdeki doğal kaynak mevcudiyetini nasıl değerlendirirsiniz? (Doğal kaynak yok - 1. Yüksek kalitede doğal kaynak mevcut - 4)
	Seçtiğiniz alt sektörün ürettiği ürünler için mevcut olan yerel talebi nasıl değerlendirirsiniz (Yerel talep düşük - 1. Yerel talep yüksek - 4)
	Seçtiğiniz alt sektör için mevcut ulusal talebi nasıl değerlendirirsiniz? (Ulusal talep düşük - 1. Ulusal talep yüksek - 4)

EK D.

Girdi – çıktı analizi yöntemsal notu

Girdi – çıktı çerçevesinin temel amacı bir ekonomideki sanayilerin birbirlerine olan bağımlılıklarını analiz etmektir. Girdi-çıkıtı analizi ekonominin üretken sektörleri arasındaki ilişkileri incelemek için tasarlanan son-talep-güdümlü modellere dayanmaktadır. Bu analiz 1973 yılında alana katkısından dolayı Nobel Ekonomi Bilimi ödülüne layık görülen Wassily Leontief tarafından 1930 yılında geliştirilmiştir. Girdi-çıkıtı tekniği sanayiler arası ürün ve hizmet akışını gösteren bir girdi-çıkıtı tablosundan faydalanmaktadır. Bu teknik ile karmaşık imalat süreci, mal ve hizmetlerin kullanımı ve ekonomideki çeşitli sektörlerde gelirin ve katma değerin nasıl oluşturduğu açıklanır. Girdi-çıkıtı sistemi, benzer ürün ve hizmet üreticilerinin homojen bir sanayi meydana getirdiği ekonominin imalat kısmının basitleştirilmiş bir temsili olarak görülebilir.

Temel Leontief Girdi-Çıkıtı modeli (bundan sonra “Leontief modeli” ya da “girdi-çıkıtı modeli” olarak anılacaktır) belirli bir alan (ulus, devlet, bölge vs.) için toplanan ekonomik verilerden oluşmaktadır. Verilerin detaylı yapısı ve zahmetli oluşum prosedürleri sebebiyle bu model yalnızca ulusal ekonomiler için milli istatistik bürolarınca oluşturulur. Bölüm 1.2, buna uygun olarak, bölgelerin birbirlerine olan bağıllık durumu analizinin farklı sektörlerin bölgesel ekonomiye ne kadar katkıda bulunduğunu göz önünde bulundurduğu ulusal girdi-çıkıtı tablolarının bölgeselleştirilmesine yönelik basit bir model önermektedir.

Ulusal ekonomiler için girdi-çıkıtı modeli

İmalata ilişkin faaliyetlerin temel amacı son talebi karşılamaktır. Son talebin karşılanması için üretim sürecinin farklı aşamalarında pek çok ara ürün ve hizmetin üretilmesi gerekir. Bu ürün ve hizmetlerin son ürünle ve diğer üretim sektörleriyle olan bağlantısı girdi-çıkıtı tablolarında gösterilir. Tablolar, sanayiler arasındaki mal ve hizmet akışlarının, son talep satışlarının ve sanayi dışı üretim girdilerinin detaylı açıklaması olarak görülebilir. Girdi-çıkıtı tabloları, girdi-çıkıtı analizinin temel veri kaynaklarıdır.

Tablo D.1. Simetrik girdi-çıkıtı tablosu

Sanayiler		Son kullanım		Toplam
Sanayiler	Ara tüketim	Yurtiçi son kullanım	İhracat	Toplam üretim
	İthalat			
	Katma değer			
	Toplam üretim			

Sanayiler arasındaki ara mal ve hizmet akışı ilk blokta verilmektedir. Ayrılan sütunda bloktaki ögeler mal ve hizmetlerin ara tüketimini ve sanayi sütununda da bunların hangi sanayide üretildiklerini gösterir. İmalat girdisi olarak kullanılmayan mal ve hizmetler son talep kısmına ayrılır. Bunlar ya evsel tüketim, kamusal tüketim ya da yatırım olarak yurtiçinde kullanılırlar ya da yurtdışına ihraç edilirler. Ara tüketim tablosundaki sütun her bir sanayinin giriş yapısını gösterir. Bu sütun yurtiçi ara mal ve hizmetlerin tüketiminin yanı sıra bunlardan hangilerinin ithal edildiğini de göstermektedir. Temel üretim girdilerinin kullanımı ve bunlara ilişkin gelirler üçüncü blokta verilir. Detaylı katma değer yapısı işgücü gelirini (işçi tazminatı) ve sermaye gelirini (gayri safi işletme sermaye fazlası) göstermektedir.

Girdi-çıkıtı tablolarında mal ve hizmet akışları her bir sanayi için doğrusal denklemler olarak yazılabilir. Belirli bir sanayi üretimi ya üretim girdisi olarak diğer sanayiler tarafından kullanılır ya da son talep olarak dağıtılır. Tam mal ve hizmet akışı 1'deki doğrusal sistem denkleminde gösterilmiştir.

$$\begin{aligned}
x_1 &= z_{11} + z_{12} + z_{13} + \dots + z_{1n} + y_1 \\
&\vdots \\
&\vdots \\
x_n &= z_{n1} + z_{n2} + z_{n3} + \dots + z_{nn} + y_n
\end{aligned} \quad (1)$$

İlk dizide, sanayi 1 üretimi X_1 , aynı sanayi Z_{11} 'de ve 2'den n'e kadar sanayilerdeki üretim girdisi olarak ve kalanı da son tüketim amaçları y_1 'e ayrılmak üzere kullanılır. Aynı şekilde n'inci sanayi üretimi de diğer sanayiler tarafından ya da son ürün olarak kullanılır. Doğrusal denklemler sistemi (1), X 'in sanayilerin toplam üretiminin vektörü, Z 'nin ara tüketim matrisi, y 'nin son talep vektörü ve i 'nin toplama vektörü olarak kullanıldığı matris şeklinde yazılabilir. n sanayileri için Z bir $n \times n$ matrisidir. Z_{ij} , j sanayisinde girdi olarak kullanılan i sanayisinin üretim büyüklüğüdür – örn. araba üretiminde kullanılan demir miktarı.

$$x = Zx + y \quad (2)$$

Girdi-çıkıtı modeli “Leontief teknolojisi” denilen varsayılan dayanmaktadır. Model, sabit üretim girdisi oranlı üretim fonksiyonudur. Dolayısıyla, girdi katsayıları matrisi modelin türevinde daha sonra kullanılmak üzere hesaplanabilir. Girdi katsayısı matrisi A (3)'te hesaplanmıştır.

$$A = Z\hat{x}^{-1} \quad (3)$$

$A = \{a_{ij}\}$ kümesindeki öğeler j sanayisindeki üretim birimi başına i sanayisinden gelen girdi miktarını gösterir. Sabit-oran üretim fonksiyonu varsayımına dayanarak denklem (2), denklem (3) kullanılarak aşağıdaki gibi yeniden yazılabilir:

$$x = Ax + y \quad (4)$$

Yine belirli sanayilerin toplam üretimi ya diğer sanayilerde üretim girdisi olarak kullanılır ya da son talebe gönderilir. Sabit sanayi giriş yapısını varsayarak belirli bir son talep miktarını karşılamak için gerekli olan üretim miktarını hesaplayabiliriz. Denklem (4) toplam üretim vektörü X 'in son talep vektörü y 'ye bağlı olduğu durumda yazılabilir. Bu durumda model şöyle görünür:

$$X = (IA)I y \quad (5)$$

$(IA)^{-1}$ matrisi sanayiler arası tüm karmaşık bağları ortaya koyar ve son talep ve buna eşdeğer gereken toplam üretimi yansıtır. Buna “Leontief ters matris” denir ve $L = (IA)^{-1}$ şeklinde gösterilir. Denklem (5) aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$x = L y \quad (6)$$

L_{ij} Leontief ters matrisindeki öğeler, j sanayisi ürünleri için mevcut bir birim son talebi karşılamak için gerekli olan i sanayisinin çıktısını temsil eder. Girdi-çıkıtı modeli türevinin arkasındaki varsayımlar ve özellikler için detaylı bir açıklama Miller ve Blair'de (2009) bulunabilir.

Son kullanım tüketiminin ekonomideki toplam üretimin üzerindeki etkileri **çıkıtı çarpanlarıyla** analiz edilebilir. Belirli sanayiler için çıkıtı çarpanları her bir sütundaki toplam öğeler olarak hesaplanabilir.

$$\begin{aligned}
m(o)_j &= \sum_{i=1}^n l_{ij} \quad (7) \\
m(o) &= iL
\end{aligned}$$

Sanayi j için çıktı çarpanı, sanayi j çıktısı için son talebin bir ABD Doları değerini karşılamak için gerekli olan ekonominin tüm sanayilerindeki toplam üretim değeri olarak tanımlanır. Örneğin, araba sanayisi için 2.3 çıktı çarpanı, arabalar için bir dolarlık son talep değerinin ulusal ekonomide 2.3 ABD doları üretim değeri yarattığını gösterir. Çarpanlar, ekonomide yaratılan toplam çıktı ABD doları değerine ilişkin harcamanın nerede daha çok etkili olacağını gösterir. Çıktı çarpanları son kullanım ve toplam üretim arasındaki bağı gösterir. Bir sanayi üretimi ile onun diğer sanayiler üzerindeki etkilerinin arasındaki bağları anlamak bazen daha uygundur. Böyle bir etkileşimi hesaplamak için, Leontief ters matrisindeki her bir sütunun ana diyagonalde karşılık gelen öge ile bölünmesi gerekir.

$$L=L(\hat{L})' \quad (8)$$

Denklem (8)'den yola çıkarak, j sanayisinin bir dolarlık üretim değerini karşılamak için gerekli olan ekonomideki tüm sanayilerin toplam üretim değeri olarak tanımlanan "çıktı-çıktı çarpanları" hesaplanabilir. Matris L 'deki her bir sütundaki öğelerin toplamı olarak hesaplanır.

$$m(oo)=iL \quad (9)$$

Eğer işgücü gereksinimleri ve sanayilerin toplam üretimi arasında sabit oranlar olduğu varsayılır ve aşağıdaki gibi ifade edilirse,

$$(e_c)_j = \frac{e_j}{x_j}, \quad j = 1 \dots n \quad (10)$$

model, son talebin toplam istihdam üzerindeki etkilerini hesaplamak için genişletilebilir. Vektör $e_c = \{(e_c)_j\}$ öğeleri j sanayisindeki toplam istihdamın j sanayisindeki toplam üretime oranı olarak hesaplanan doğrudan işgücü katsayılarıdır. Doğrudan işgücü katsayılarının ters değeri işgücü verimliliğidir. Bu halde genişletilmiş girdi-çıktı modeli aşağıdaki şekli alır.

$$E=e_c Ly \quad (11)$$

ve E dışsal olarak verilen son talep vektörü y tarafından oluşturulan toplam istihdamdır. Eğer y ekonomideki toplam son kullanım vektörüyse, E kaynak veriden toplam istihdamı karşılar. Eğer y belirli bir son kullanım kategorisine ait bir son talep vektörüyse, o zaman E de o kategorinin yarattığı toplam istihdamı karşılar – örn. formül (11) ihracat ya da ev içi tüketimin oluşturduğu toplam istihdamı hesaplamak için kullanılabilir.

Belirli sanayiler için bir birim son talebin ekonomideki toplam istihdam üzerindeki etkisi **istihdam çarpanları** aracılığıyla analiz edilebilir.

$$m(e)=e_c L \quad (12)$$

(7)'deki toplama vektörünün doğrudan işgücü katsayıları (bir üretim birimi için işgücü girdisi) ile yer değiştirilmesiyle istihdam çarpanları hesaplanabilir. İstihdam çarpanları, j sanayisi için bir son talep biriminin oluşturduğu ekonomideki toplam istihdam olarak tanımlanır.

Aynı şekilde, son talebin ekonomide oluşan katma değer üzerindeki etkisi, bir birim j sanayisi üretimi için j sanayisi toplam katma değeri olarak tanımlanan katma değerli katsayılar için modelin genişletilmesiyle analiz edilebilir. Eğer $(va)_j$ belirli bir katma değer ve X_j karşılık gelen üretim ise katma değerli girdi katsayıları aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$v_j = \frac{(va)_j}{x_j}, \quad j = 1 \dots n \quad (13)$$

(11)deki istihdam girdi katsayılarını katma değerli girdi katsayı vektörü v ile yer değiştirerek son talep vektörü y 'nin ekonomide yarattığı toplam katma değer hesaplanabilir.

$$V=vLy \quad (14)$$

Yine, bir birim son talep ve katma değer arasındaki doğrudan ya da dolaylı bağlantılar katma-değer çarpanları aracılığıyla hesaplanabilir.

$$m(v)=vL \quad (15)$$

Denklem (15) bir doğrudan katma-değer katsayıları satır vektörünün Leontief ters matrisiyle çarpıldığı katma-değer çarpanlarının hesaplanışını göstermektedir. J sanayisi için katma değer çarpanı, j sanayisi üretimi için var olan bir birimlik son talebin yarattığı ekonomideki toplam katma değer olarak tanımlanır.

Veri ve modeli bölgeselleştirme

Eğer e_i^r ve e^r sırasıyla r bölgesinde i sanayisindeki toplam istihdam ve r bölgesinde tüm sanayilerdeki toplam istihdam için kullanılırsa ve e_i^n ve e^n ulusal düzeyde bu toplamları simgelerse r bölgesinde i sanayisi için basit KK şöyle tanımlanır:

$$LQ_i^r = \frac{e_i^r/e^r}{e_i^n/e^n} \quad (16)$$

Denklem (16) baz alınarak ulusal ekonomideki her bir bölgede bulunan tüm sanayilerin KK değeri hesaplanabilir. Denklem (16)'nın payı, i sanayisinin katkı sağladığı r bölgesindeki toplam istihdam oranını gösterir. Paydası ise i sektörünün ulusal bazda katkı sağladığı toplam ulusal istihdam oranını temsil eder. KK değerinin 1den yüksek olduğu durumlarda i sanayisi ulusallaşmak yerine bölgeselleşmiş (yoğun, gelişmiş) demektir. Bu durumun aksine KK değerinin 1den düşük olması ise i sanayisinin ulusal düzeye göre bölgede daha az yoğunlaşmış, daha az gelişmiş olduğunu gösterir ve o bölgede sektörün gelişmemiş olduğu düşünülebilir. KK değerinin farklı bir yorumu için formül oluşturmak istersek denklem (16)'nın pay ve paydası aşağıdaki gibi yeniden düzenlenebilir:

$$LQ_i^r = \frac{e_i^r/e_i^n}{e^r/e^n} \quad (17) \quad LQ=KK$$

Şu anda pay r bölgesinde istihdam edilen i sanayisinde toplam ulusal istihdam oranını ölçmektedir. Payda ise r bölgesindeki tüm sanayilerdeki toplam ulusal istihdam oranıdır. KK değeri yorumu neredeyse aynıdır. $LQ_i^r < 1$ r bölgesinde daha az yerleşmiş ve az gelişmiş bir sanayiye gösterirken, $LQ_i^r < 1$ r bölgesinde yerleşmiş ve gelişen bir sanayiye göstermektedir.

Basit KK değeri, bölgesel i sanayisinin o bölgedeki diğer sanayilerden gelen talepleri ve son talebi karşılama yetisinin ölçüğü olarak görülebilir. Dolayısıyla, eğer i sanayisi ulusal düzeye göre bölgede daha az yoğunlaşmış durumdaysa bölgesel çıktı talebini karşılamada yetersiz olarak görülür ve bölgesel doğrudan girdi katsayıları ulusal katsayıların azaltılmasıyla oluşturulur. Ancak, eğer i sanayisi ulusal düzeye göre daha çok yerleşmiş durumda ise o zaman i sanayisinin ulusal girdi katsayılarının bölgeye uygulanabileceği varsayılır. i sanayisinin ürettiği üretim fazlası ulusun kalanına ihraç edilecektir. Böylece, bölgesel girdi katsayı matrisi aşağıdaki gibi hesaplanabilir:

$$A^r = a_{ij}^r = \begin{cases} (LQ_i^r) a_{ij}^n & \text{if } LQ_i^r < 1 \\ a_{ij}^n & \text{if } LQ_i^r \geq 1 \end{cases} \quad (18a)$$

Bölgeselleşme basitleştirilmiş ulusal girdi katsayı matrisi kullanılarak (18b)de gösterilmektedir. Bu örnekte, sanayi 1 r bölgesinde oldukça yoğunlaşmış durumda, sanayi 2 ulusal ortalama düzeyinde ve sanayi 3 de KK değeri 0.5e eşit olduğu için bölgede az gelişmiş durumdadır. Ulusal girdi katsayısı matrisinin bölgeselleştirilmesinden sonra $-A^n$ 'in, A^r 'a dönüşmesi - A^r matrisinin son sırası orijinal A^n matrisinin yalnızca yarısı iken ilk iki sıra aynı kalır.

$$\begin{array}{ccccccc} & A^n & & LQ^r & & A^r & \\ 0,31 & 0,14 & 0,1 & 1,5 & 0,31 & 0,14 & 0,1 \\ 0,12 & 0,35 & 0,22 & 1 & 0,12 & 0,35 & 0,22 \\ 0,24 & 0,42 & 0,36 & 0,5 & 0,12 & 0,21 & 0,18 \end{array} \quad (18b)$$

Bölgeselleştirilmiş girdi katsayısı matrisini temel alarak bir Leontief ters matrisi şu şekilde hesaplanabilir:

$$L^r = (I - A^r)^{-1} \quad (19)$$

Denklem (19)da Leontief ters matrisi belirli bir r bölgesindeki sanayiler arasındaki bağları göstermektedir. Bölgeselleştirilmiş Leontief ters matrisindeki öğeler, j sanayisinden ticari mallar için var olan 1 ABD doları değerinde son talebin bölgedeki i sanayisinde yarattığı toplam üretimi göstermektedir. Son talebin yarattığı dolaylı üretimin bir kısmı diğer bölgelerde yapıldığı için bu değerler Leontief ulusal ters matrisine göre daha küçüktür. Yerel ekonomideki az gelişmiş sektörler son talebin ihtiyaç duyduğu üretimi karşılayamazlar. Bu yetersizlik diğer bölgelerden yapılan ithalatlar yoluyla çözümlenir.

Bölgeselleştirilmiş Leontief ters matrisinin sütunlarındaki öğelerin toplamı **bölgesel çıktı çarpanlarını** verir. Bölgesel çıktı çarpanları i sanayisi ürünlerinin son kullanımının tüm sanayilerin toplam bölgesel üretimi üzerindeki etkisini gösterir.

$$m^r(o) = iL^r \quad (20)$$

Aynı şekilde bölgesel çıktı-çıkıtı çarpanlarını hesaplamak mümkündür. Bölgeselleştirilmiş çıktı-çıkıtı katsayıları matrisi denklem (8) ile hesaplanabilir ve bu da sütunlardaki, öğelerin toplamı hesaba katıldığında **bölgesel çıktı-çıkıtı çarpanlarını** verir:

$$m^r(oo) = iL^r \quad (21)$$

Bölgesel çıktı-çıkıtı çarpanları j sanayisinin 1 dolarlık çıktı değerinin yarattığı toplam bölgesel üretim olarak tanımlanır. Son kullanımın toplam (doğrudan ve dolaylı) bölgesel istihdam üzerindeki etkisi denklem (21)de hesaplanmaktadır. Bölgesel **istihdam çarpanları**, bir birim j ürünü son kullanımının bölge ekonomisinde yarattığı iş sayısını gösterir.

$$m^r(e) = eL^r \quad (22)$$

J sanayisi çıktısının son kullanımının bölgede yarattığı toplam katma değer aşağıdaki gibi hesaplanabilir:

$$m^r(v) = vL^r \quad (23)$$

(20) ve (23) denklemlerinde hesaplanan bölgesel çarpanlar, belirli sanayilerin 1 ABD doları değerindeki son kullanımının (ya da üretiminin) üretim, istihdam ve katma değer açısından önemini değerlendirmek için kullanılabilir. Sanayilerin önemi yalnızca onların üretim, istihdam ve katma değer üzerindeki doğrudan etkileri ile değil bölgedeki diğer sanayiler üzerindeki dolaylı etkileri ve bu sanayilerle olan karmaşık bağları ile de değerlendirilmektedir.

Veri

Türk ekonomisi için açıklanan son simetrik girdi-çıktı tabloları Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından 2002 yılında yayınlanmıştır. Konuya ilişkin daha güncel veriler Dünya Girdi-Çıktı Veritabanında (WIOD, www.wiod.org/new_site/home.htm adresinde) bulunmaktadır. Bu veritabanı 1995-2011 dönemi için 27 Avrupa Birliği Üyesi Devleti ve 13 başka büyük ülkeyi (Türkiye dahil olmak üzere) kapsamaktadır. WIOD tabloları NACE Seviye1 sınıflandırması kullanılarak 35 ülke için ABD doları bazında hazırlanmıştır. Dünya Girdi-Çıktı Tablolarının oluşturulmasına dair daha fazla bilgi Dietzenbacher, Los ve ark.'nda (2013) bulunabilir.

Bölgesel istihdama dair en son veriler Türkiye İstatistik Kurumundan gelmektedir. Türkiye'nin 26 NUTS II bölgesi için veriler mevcuttur. En son istihdam verileri NACE Seviye 2 sınıflandırmasında 2013 yılına aittir. Bölgesel istihdama dair bu veriler belirli bölgelerdeki az gelişmiş sektörleri tanımlamak ve ulusal girdi-çıktı tablolarını bölgeselleştirmek için kullanılmışlardır. Ulusal girdi-çıktı tablolarının yalnızca NACE Seviye 1'de mevcut olması ve bölgesel istihdamın bunu baz alması sebebiyle bölgesel verilerin 35 NACE Seviye 1 sanayilerine dönüştürülmesi gerekmiştir. Dönüşümler EUROSTAT'ın ec.europa.eu/eurostat/web/nace-rev2/correspondence_tables adresinde yayınladığı NACE Seviye 1 ve NACE Seviye 2 arasındaki denklik tabloları kullanılarak yapılmıştır.

Finansal aracılık ve kamu idaresi için bölgesel düzeyde istihdam verileri bulunmamaktadır. Aynı şekilde tarım sektörü istihdamına ilişkin veriler de eksiktir. Bu durumun sonucu olarak bu alanlardaki bölgesel KK değerlerini hesaplamak mümkün olmamıştır. Dolayısıyla bu sektörler için KK değerleri "1" kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak finansal aracılık, kamu idaresi ve tarım sektörlerinin doğrudan istihdam katsayıları WIOD verilerine dayandırılmıştır.

Tablo D.2. İmalat alt sektörlerine göre bölgesel üretim katsayıları

Bölge	Gıda, İçecek, Tütün	Tekstil ve tekstil ürünleri	Deri, Deri ve ayakkabılar	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri	Selüloz, kağıt, baskı ve yayıncılık	Kök, Rafine petrol ve nükleer yakıt	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	Kauçuk ve plastik	Diğer metal olmayan mineraller	Ana metaller ve işlenmiş metaller	Makine, b.y.s	Elektrik ve optik ekipmanları	Taşımacılık ekipmanları	İmalat, b.y.s; Geri dönüşüm
TR10	1.37	1.94	1.94	1.65	1.88	1.59	1.78	1.88	1.52	1.61	1.59	1.81	1.49	1.72
TR21	1.40	1.88	1.94	1.67	1.75	1.65	1.73	1.78	1.64	1.58	1.53	1.73	1.46	1.69
TR22	1.83	1.27	1.75	1.75	1.51	1.61	1.63	1.60	1.58	1.42	1.40	1.49	1.32	1.43
TR31	1.96	1.79	2.11	1.93	1.95	1.78	1.89	1.95	1.66	1.70	1.65	1.79	1.56	1.77
TR32	1.41	1.85	1.53	1.61	1.61	1.77	1.59	1.58	1.66	1.54	1.48	1.57	1.40	1.62
TR33	1.42	1.61	1.91	1.66	1.76	1.79	1.65	1.70	1.70	1.66	1.58	1.76	1.49	1.66
TR41	1.41	1.86	1.60	1.65	1.65	1.73	1.65	1.70	1.67	1.64	1.57	1.77	1.49	1.72
TR42	1.70	1.55	1.76	1.84	1.85	1.70	1.78	1.86	1.64	1.66	1.60	1.78	1.50	1.68
TR51	1.32	1.26	1.47	1.51	1.67	1.70	1.60	1.60	1.59	1.61	1.55	1.69	1.42	1.51
TR52	1.93	1.33	1.96	1.85	1.80		1.68	1.70	1.66	1.67	1.58	1.60	1.49	1.62
TR61	1.75	1.27	1.39	1.74	1.50	1.64	1.57	1.55	1.57	1.42	1.38	1.43	1.33	1.43
TR62	1.97	1.74	1.67	1.99	1.82	1.90	1.90	1.94	1.71	1.69	1.60	1.64	1.52	1.74
TR63	1.68	1.88	1.67	1.70	1.61	1.71	1.58	1.60	1.57	1.64	1.51	1.51	1.43	1.67
TR71	1.87	1.43	1.57	1.71	1.52		1.58	1.59	1.63	1.61	1.49	1.49	1.45	1.58
TR72	1.41	1.53	1.50	1.61	1.64	1.76	1.58	1.61	1.67	1.65	1.55	1.74	1.46	1.64
TR81	1.74	1.64	1.81	1.72	1.51		1.50	1.52	1.62	1.62	1.48	1.51	1.42	1.62
TR82	1.35	1.78		1.51	1.41		1.48	1.48	1.55	1.44	1.39	1.61	1.34	1.55
TR83	1.90	1.49	1.75	1.84	1.70		1.67	1.66	1.69	1.58	1.51	1.59	1.41	1.57
TR90	1.36	1.30	1.42	1.51	1.42		1.47	1.47	1.53	1.43	1.36	1.41	1.32	1.43
TRA1	1.58	1.20		1.59	1.51		1.52	1.50	1.62	1.46	1.38	1.44	1.32	1.39
TRA2	1.35	1.19	1.36	1.39	1.41		1.37	1.38	1.37	1.33	1.32	1.38		1.33
TRB1	1.87	1.86	1.54	1.71	1.60		1.59	1.55	1.64	1.51	1.43	1.49	1.38	1.58
TRB2	1.35	1.27		1.54	1.52		1.47	1.47	1.56	1.47	1.39	1.40	1.32	1.42
TRC1	1.42	1.88	1.96	1.64	1.76	1.65	1.65	1.70	1.48	1.48	1.45	1.52	1.41	1.65
TRC2	1.30	1.32	1.31	1.46	1.45	1.66	1.51	1.49	1.59	1.43	1.36	1.41	1.30	1.37
TRC3	1.33	1.30	1.33	1.36	1.52		1.47	1.49	1.43	1.34	1.33	1.40		1.35

Kaynak: Timmer, M.P ve ark.'ndan (2015) adapte edilmiştir. "An Illustrated User Guide to the World Input-Output Database: the Case of Global Automotive Production", International Economics Dergisi, Cilt. 23, s. 575605, [dx.doi.org/10.1111/roie.12178](https://doi.org/10.1111/roie.12178).

Tablo D.3. İmalat alt sektörlerine göre bölgesel istihdam çarpanları

Bölge	Gıda, içecek, Tütün	Tekstil ve tekstil ürünleri	Deri, Deri ve ayakkabılar	Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri	Selüloz, kağıt, baskı ve yayıncılık	Kök, Rafine petrol ve nükleer yakıt	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	Kauçuk ve plastik	Diğer metal olmayan mineraller	Ana metaller ve işlenmiş metaller	Makine, b.y.s	Elektrik ve optik ekipmanları	Taşımacılık ekipmanları	İmalat, b.y.s; Geri dönüşüm
TR10	9.80	17.18	19.86	21.77	17.00	9.02	12.80	21.32	17.47	17.48	16.36	17.97	14.83	29.13
TR21	9.42	16.10	18.89	21.66	14.62	8.90	11.07	19.49	18.16	16.83	15.02	16.44	13.98	28.22
TR22	12.42	11.28	17.79	22.89	13.69	9.54	11.47	18.98	18.48	16.05	14.70	15.08	13.34	26.67
TR31	13.63	15.76	21.04	24.13	17.58	10.65	13.74	22.00	18.88	18.53	17.03	17.81	15.58	29.80
TR32	9.78	16.20	15.34	21.84	13.99	10.35	10.68	18.49	18.72	16.68	14.92	15.37	13.62	27.94
TR33	9.79	13.92	18.92	21.84	14.96	10.15	10.88	19.22	18.75	17.61	15.67	16.96	14.41	28.22
TR41	9.54	16.00	15.64	21.53	13.76	9.42	10.58	18.94	18.36	17.30	15.36	16.70	14.25	28.56
TR42	11.12	13.17	16.83	22.64	15.22	8.68	11.31	19.89	17.88	17.22	15.46	16.68	14.22	28.06
TR51	9.23	11.09	15.11	20.47	14.95	9.94	11.28	18.77	18.06	17.47	15.82	16.69	14.07	27.19
TR52	12.97	11.57	19.32	23.17	15.42		11.38	19.44	18.54	17.85	15.84	15.62	14.65	28.00
TR61	11.84	11.24	14.27	22.76	13.55	9.63	11.06	18.59	18.33	15.81	14.34	14.36	13.26	26.55
TR62	13.47	15.13	16.42	24.43	15.76	11.48	13.21	21.44	18.96	18.15	16.16	16.03	14.98	29.26
TR63	11.00	16.04	16.17	21.38	13.13	9.08	9.88	17.95	17.26	17.18	14.74	14.25	13.55	27.88
TR71	12.56	12.51	15.68	22.07	13.31		10.77	18.89	18.57	17.56	15.22	14.80	14.41	27.86
TR72	9.88	13.41	15.06	21.68	14.19	10.31	10.78	18.84	18.71	17.74	15.61	17.06	14.36	28.39
TR81	11.56	14.34	18.22	22.18	12.83		9.80	18.05	18.29	17.44	14.95	14.75	13.90	28.03
TR82	9.10	15.44		20.65	11.96		9.39	17.43	17.57	15.62	13.78	15.48	12.92	27.12
TR83	12.95	13.08	17.54	23.43	14.84		11.51	19.27	19.13	17.26	15.39	15.78	13.96	27.75
TR90	9.57	11.57	14.54	21.22	12.63		10.04	17.90	17.64	15.80	14.03	14.09	13.14	26.49
TRA1	10.97	10.60		21.55	13.69		10.84	18.22	18.71	16.06	14.35	14.49	13.23	26.18
TRA2	9.57	10.56	14.12	19.80	12.83		9.50	17.26	16.41	15.01	13.75	13.92		25.43
TRB1	12.62	16.23	15.39	22.00	14.15		11.06	18.49	18.67	16.40	14.59	14.73	13.61	27.64
TRB2	9.53	11.20		21.34	13.63		10.29	17.82	18.08	16.08	14.29	13.98	13.16	26.33
TRC1	9.98	16.45	19.53	21.95	15.31	9.41	11.18	19.46	16.86	16.14	14.59	14.81	13.86	28.22
TRC2	9.03	11.57	13.39	19.94	12.71	9.49	10.32	17.71	18.13	15.44	13.78	13.85	12.78	25.54
TRC3	9.36	11.46	13.66	18.95	13.69		10.14	17.89	16.96	14.99	13.74	13.90		25.40

Kaynak: Timmer, M.P ve ark.'ndan (2015) adapte edilmiştir. "An Illustrated User Guide to the World Input-Output Database: the Case of Global Automotive Production", International Economics Dergisi, Cilt. 23, s. 575605, [dx.doi.org/10.1111/roie.12178](https://doi.org/10.1111/roie.12178).

EK E.

Bölgesel alt sektör profili temel istatistiği

Adım adım imalat alt sektörleri bölgesel temel istatistiği tablosu oluşturma

Adım 1: örnek alt sektörleri tanımlayın

Tarım, toptan ve perakende gibi ticaretle ilişkili alt sektörler, taşımacılık, kamu yatırımının hakim olduğu alt sektörler ve inşaat sektörlerini hariç tutun. Yalnızca % 0.1 üzerinde bölgesel istihdam sağlayan alt sektörleri dahil edin.

Adım 2: alt sektör temel istatistiğini hesaplayın

Her bir alt sektör ve NUTS II bölgesi için LG değerlerini, KK değerlerindeki değişikliği, bölgesel istihdam paylarını, istihdam birleşik yıllık büyüme oranını (BYBO) ve yatırım oranlarını hesaplayın. Gösterge açıklamaları ve formüller için Bölüm 2 ve Ek B'ye başvurun.

Her bir alt sektör ve NUTS I bölgesi için İş Çevresi ve Girişim Performans Araştırmasında (İOİPA) yeterli derecede eğitilmiş işgücü eksikliğini engel olarak ifade eden şirketlerin payını hesaplayın.

Adım 3: alt sektörleri sınıflandırın

Gösterge değerlerini baz alarak her bir alt sektörü beş kategoriye ayırın

- Hakim (HA). Bölgesel istihdamda büyük payı olan (istihdamdaki payları açısından en üstteki 10 alt sektör içinde) ve 1den büyük KK değerine sahip alt sektörleri simgeler.
- Büyümekte Olan (BO). 2013 yılında 1in üzerinde olan KK değerlerinin artış gösterdiği alt sektörleri simgeler. Yalnızca imalat alt sektörlerini kapsamaktadır (NACE kodu C.10-C.33).
- Durgun (DU). 2013 yılında 1den büyük olan KK değerlerinin düşüş gösterdiği alt sektörleri simgeler. Yalnızca imalat alt sektörlerini kapsamaktadır (NACE kodu C.10-C.33).
- Gelişmekte Olan (GO). 2013 yılında 1den küçük KK değerlerinin yükseliş gösterdiği alt sektörleri temsil eder. Yalnızca imalat alt sektörlerini kapsamaktadır (NACE kodu C.10-C.33).
- Daralan (DA).). 2013 yılında 1den küçük KK değerlerinin düşüş gösterdiği alt sektörleri temsil eder. Yalnızca imalat alt sektörlerini kapsamaktadır (NACE kodu C.10-C.33).

Adım 4: öncelikli alt sektörleri kaydedin

Bölgesel Kalkınma Planının (BKP) öncelik verdiği ve bölge hissedarlarının ve uzmanların "dinamik" olarak tanımladığı alt sektörleri kaydedin.

Tablo E.1. Bölgesel alt sektör sınıflandırması genel görünümü

	Büyümekte Olan - (SG)			Durgun (ST)			Geleşmekte olan (EM)			Daralan (SH)																				
	Hakim (DO)	Büyümekte Olan - (SG)	Durgun (ST)	Hakim (DO)	Büyümekte Olan - (SG)	Durgun (ST)	Hakim (DO)	Büyümekte Olan - (SG)	Durgun (ST)	Hakim (DO)	Büyümekte Olan - (SG)	Durgun (ST)																		
	C10	C11	C12	C13	C14	C15	C16	C17	C18	C19	C20	C21	C22	C23	C24	C25	C26	C27	C28	C29	C30	C31	C32	C33	DO	SG	ST	EM	SH	
TR10	SH			SH	DO	ST	SH	ST	ST	ST	ST	ST	SH	SH	EM	SH	EM	ST	SH	SH	SH	EM	ST	ST	1	0	8	3	9	
TR21	DO	SG		DO	DO	ST	SG	SG	EM		SG	DO	DO	DO	SG	EM		SG	EM	SH	SH	SH	EM	SH	5	7	1	4	3	
TR22	DO	SG		EM	EM	EM	ST		EM		EM	EM	EM	EM		EM		EM	EM	EM	EM	EM	EM	EM	2	1	1	13	1	
TR31	DO	SG	SG	SH	DO	SG	EM	ST	SG	SG	SG	SH	SG	SH	SG	DO	EM	EM	SG	SG	EM	ST	SG	EM	3	11	2	6	2	
TR32	DO	ST		DO		SH	ST	SH	EM		EM	SH	SH	SH	EM	SH	EM	EM	SH	EM	EM	EM	EM	EM	3	0	2	8	5	
TR33	DO	SG		DO	SH	SG	SG	EM	SG		EM	DO	DO	DO	EM	DO		SG	SG	EM	SH	SH	EM	EM	4	7	0	5	2	
TR41	DO	ST		DO		SH	EM	EM	SH		EM	SG	ST	ST	DO	DO	EM	SG	ST	DO	DO	SG	SH	SH	4	4	4	4	3	
TR42	DO	ST		SH	EM	SH	SG	SG	EM		SG	DO	DO	SH	ST	DO	EM	ST	SG	DO	DO	SG	SG	SG	4	7	4	2	3	
TR51	EM			SH	SH	EM	EM	SH	ST		SH	SH	EM	EM	EM	DO	SG	EM	ST	EM	EM	SG	ST	EM	1	2	3	8	7	
TR52	DO			SH	SH	SG	SG	SH	SG		SH	ST	EM	ST	DO	DO		EM	DO	ST	EM	EM	EM	EM	3	3	3	5	4	
TR61	SH			EM	SH	SH	SG	EM	EM		SH	SH	DO	DO	SH	SH		EM	SH	EM	EM	SG	EM	EM	1	2	0	6	6	
TR62	DO	ST		EM	EM	EM	SG	EM	SH		ST	EM	SG	SH	DO	DO		SH	EM	SH	EM	EM	EM	EM	2	2	2	8	5	
TR63	EM			DO	EM	EM	SH	EM	SH		EM	EM	EM	EM	DO	DO		EM	EM	EM	EM	EM	EM	EM	3	0	0	10	4	
TR71	DO			SH	SH	SH	EM		SH		EM	ST	DO	EM	EM	DO		SH	EM	EM	EM	EM	EM	EM	3	2	2	4	5	
TR72	DO			DO	SH	EM	SG	EM	SH		EM	EM	SG	EM	DO	DO		SG	EM	EM	EM	DO	SH	EM	4	3	0	7	3	
TR81	SH			SH	DO	SG	SH		SH			SG	ST	DO	EM	EM		EM	EM	SH	EM	SG	SH	EM	2	3	1	3	8	
TR82	DO			SH	DO		DO		EM			SH	DO	EM	EM	EM		SG	SH	EM	EM	SG	EM	EM	4	2	0	4	3	
TR83	DO			SH	EM	SH	SG	EM	SH			SG	EM	DO	EM	EM		SH	EM	EM	EM	ST	SH	SH	2	2	1	6	7	
TR90	DO	EM		SH	EM	SH	ST		SH			EM	SH	EM	EM	EM		SH	SH	EM	EM	EM	SH	SH	1	0	1	5	8	
TR A1	DO				SH		SH		SH			SH	SG		EM	EM		EM		EM	EM	SH	SH	SH	1	1	0	2	6	
TR A2	DO			EM	EM	SH	SH		EM			EM	EM	EM	EM	EM		EM		EM	EM	SH	SH	SG	1	1	0	7	3	
TR B1	DO			DO	EM	SH	EM	SH	SH		EM	SH	SG	EM	SH	SH		SH	SH	EM	EM	EM	EM	EM	2	1	0	6	8	
TR B2	EM			EM	EM	EM	SG		EM			EM	DO	EM	EM	EM		EM	EM	EM	EM	SH	EM	EM	1	1	0	8	1	
TR C1	DO			DO	EM	SG	ST	SG	SH		EM	DO	SH	DO	EM	EM		SH	SH	EM	EM	EM	EM	EM	3	2	1	8	4	
TR C2	EM			SH	EM	EM	EM	EM	EM			EM	SH	DO	SH	SH		SH	EM	EM	EM	SH	SH	SH	1	0	0	6	6	
TR C3	EM			EM	EM	EM	SH		SG		EM	SH	DO	DO	SH	SH		EM	EM	EM	SH	SH	SH	SG	1	2	0	5	4	
DO	18	0	0	8	5	0	1	0	0	0	0	0	3	11	2	10	0	0	1	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
SG	0	4	1	0	0	5	9	3	4	1	3	2	5	3	2	0	1	5	3	1	3	5	2	4	0	0	0	0	0	0
ST	0	4	0	0	0	2	4	2	2	0	2	2	2	2	3	0	0	2	2	2	0	3	1	1	0	0	0	0	0	0
EM	5	1	0	6	12	5	6	6	9	0	10	3	7	3	10	10	3	10	8	7	4	8	12	8	0	0	0	0	0	0
SH	3	0	0	11	7	8	6	4	11	0	3	1	9	7	1	6	0	6	9	4	2	9	6	7	0	0	0	0	0	0

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL REKABET EDEBİLİRLİĞİN GELİŞTİRİLMESİ

Bölgeler, OECD ekonomilerinde önemli bir rol oynamakla beraber vatandaşların hayatlarını ve iş ortamını doğrudan etkileyen politikaların geliştirilmesinden sorumludurlar. Bölgeler arasındaki farklılıkları yüksek olan Türkiye, bölgesel politikalar ve rekabet edebilirliğe etkin bir şekilde ilgi gösteren OECD ülkeleri arasında bulunmaktadır.

OECD, Türkiye'de bölgesel ve sektörel rekabet edebilirliği geliştirmeyi ve yeni kurulmuş bölgesel kalkınma ajansları, Kalkınma Bakanlığı ve ilgili diğer Türk kuruluşlar arasındaki koordinasyonu daha etkin hale getirmeyi amaçlayan Türkiye'de Bölgesel Rekabet Edebilirliğin Geliştirilmesi adlı projeyi gerçekleştirmiştir. 22 ay süren proje OECD tarafından Kalkınma Bakanlığı ile yakın işbirliği içinde, Türkiye ile Avrupa Birliği'nin ortak finansmanı ile gerçekleştirilmiştir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir

